

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М. П. ДРАГОМАНОВА

На правах рукопису

ФУРИСТ НАТАЛІЯ ПЕТРІВНА

УДК [811.111+811.161.2]’362.373:[82-343]

**ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ІНТИМІЗАЦІЇ
В АНГЛІЙСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ФОЛЬКЛОРНИХ ТЕКСТАХ
(на матеріалі казок про тварин)**

10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук

Науковий керівник:
доктор філологічних наук, професор
Корольова Алла Валер’янівна

КИЇВ – 2011

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	5
ВСТУП.....	8
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ІНТИМІЗАЦІЇ У ФОЛЬКЛОРНОМУ ТЕКСТІ	15
1.1. Міждисциплінарний характер феномену інтимізації.....	15
1.2. Інтимізація фольклорних текстів	20
1.2.1. Місце казки у класифікаціях фольклорних текстів	22
1.2.2. Казки про тварин як жанрові різновиди фольклорних текстів.....	26
1.2.3. Інтимізація як форма безпосереднього контакту між адресантом і адресатом у казках про тварин.....	35
1.3. Фольклорні зономінації як лінгвокультурні знаки інтимізації у казках про тварин.....	42
1.4. Мотиваційна основа фольклорних зоонімів у контексті символічних опозицій явищ навколишнього світу.....	51
1.5. Методика зіставлення прийомів і засобів інтимізації англійських та українських казок про тварин.....	66
Висновки до розділу 1	69
РОЗДІЛ 2 НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕКСТОВИХ ПРИЙОМІВ ІНТИМІЗАЦІЇ В АНГЛІЙСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ КАЗКАХ ПРО ТВАРИН.....	72
2.1. Культурна маркованість сильних позицій як текстового прийому інтимізації в англійських та українських казках про тварин.....	72
2.1.1. Ілокутивні маркери заголовка у структурі англійських та українських казок про тварин.....	75

2.1.2. Ілокутивна функція зачину в англійських та українських казках про тварин.....	87
2.1.3. Перлокутивний ефект кінцівки в англійських та українських казках про тварин.....	97
2.2. Культурна маркованість діалогізації як текстового прийому інтимізації в англійських та українських казках про тварин.....	101
Висновки до розділу 2.....	118
РОЗДІЛ 3 НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ МОВНИХ ЗАСОБІВ ІНТИМІЗАЦІЇ В АНГЛІЙСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ КАЗКАХ ПРО ТВАРИН	123
3.1. Культурна маркованість лексико-словотвірних засобів інтимізації в англійських та українських казках про тварин	123
3.1.1. Національна маркованість лексичних повторів в англійських та українських казках про тварин.....	125
3.1.2. Демінутиви як національно марковані засоби словотворення в українських казках про тварин.....	131
3.1.3. Ознаки демінутивності в англійських казках про тварин.....	135
3.2. Культурна маркованість граматичних засобів інтимізації в англійських та українських казках про тварин.....	135
3.2.1. Частки як граматичні засоби суб'єктивізації колективного авторського мовлення в англійських та українських казках про тварин.....	135
3.2.2. Неповні речення як синтаксичні засоби стилізації авторського мовлення в англійських та українських казках про тварин	140
3.2.3. Інверсія в англійських казках про тварин.....	146

3.2.4. Ознаки інверсії в українських казках про тварин.....	150
3.2.5. Національна маркованість звертань як синтаксичних засобів інтимізації в англійських та українських казках про тварин.....	151
3.2.6. Національна маркованість синтаксичних повторів в англійських та українських казках про тварин	155
Висновки до розділу 3.....	159
ВИСНОВКИ.....	163
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	170
СПИСОК ДОВІДКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	199
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ.....	201

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

Скорочення термінів

ЛСГ – лексико-семантична група

НФЄ – надфразова єдність

Adj – прикметник

Adv – прислівник

Art – артикль

Conj – сполучник

N – іменник

Num – числівник

Part – частка

Prep – прийменник

Pronom – займенник

Vinf – дієслово в інфінітиві

Vper – дієслово у минулому часі

Vpres – дієслово у теперішньому часі

Скорочення назв мов

англ. – англійська

англ.-фр. – англо-французька

гр. - грецька

дангл. – давньоанглійська

дінд. – давньоіндійська

і.-є. – індоєвропейська

лат. – латинська

сангл. – середньоанглійська

укр. – українська

Скорочення назв казок

Another LRH – Another Little Red Hen

The Dog... – The Dog and the Sparrow

The Clever LB – The Clever Little Bird

The Puff-Ball... - The Puff-Ball and His Friends

The Fox... – The Fox and the Fish

The Ant... – The Ant and the Elephant

Three LP – Three Little Pigs

How Fifty Crocodiles... – How Fifty Crocodiles Wanted to Eat Up One Little Rabbit

The Rabbit... – The Rabbit and the Fox

Why Hares... – Why Hares Have Split Lips

Why the Dog... – Why the Dog and the Man Live Together

Why Cocks... – Why Cocks Go to Sleep So Early

Why the Monkey... – Why the Monkey and the Turtle Are Cold At Night

Why the Spider... – Why the Spider Has a Thin Waist

The Turnip... – The Turnip Comes Back

The King... – The King of Cats

The Old Dog... – The Old Dog and the Wolf

Журавель... – Журавель і лисиця

Лис.-Сестр. – Лисичка-Сестричка

Польова миша... – Польова миша і міська миша

Солом. бичок – Солом'яний бичок

Циган... – Циган і ведмідь

Як собака знайшов... – Як собака знайшов собі господаря

Казка про дідового півника... – Казка про дідового півника і бабину курочку

Як вовк... – Як вовк забажав козенят

Як півник вигнав... – Як півник вигнав лиску з зайчикової хатки

Чому гуси миються... – Чому гуси миються у воді, коти – на печі, а кури
порпаються у поросі

Чому зайці... – Чому зайці сірі

Півник... – Півник та курочка

ВСТУП

Сучасна лінгвістична наука зорієнтована на розвиток як нових напрямів, пов'язаних зі зміною наукової парадигми наприкінці ХХ ст., так і традиційних, започаткованих класиками мовознавчої думки (де Сосюр; Гумбольдт; Виноградов), передусім крізь призму переосмислених позицій щодо їхньої вичерпаності. Таким аспектом вивчення у сучасній лінгвістиці є поняття інтимізації, її прийомів та засобів [38; 42; 57; 80; 264] тощо.

Літературні твори різних жанрів в аспекті їхніх прагматичних характеристик містять ті прийоми та засоби художнього впливу на читача [22; 38; 37; 80; 264], які є найбільш релевантними для конкретного стилю. Внутрішня логіка та стилістична єдність будь-якого тексту забезпечуються системою екстралінгвістичних та лінгвістичних факторів [42, с. 140], чільне місце серед яких належить *інтимізації*. Завданням інтимізації у художньому тексті є відтворення атмосфери довірливої розмови автора з читачем [129, с. 32]. Основними виражальними засобами при цьому є і добір синонімічних слів та форм, і спеціальні морфологічні форми, і особливості порядку слів, і психологічні властивості окремих звуків тощо [38, с. 85]. При цьому найважливішою особливістю інтимізації спілкування загалом та інтимізації художнього мовлення зокрема залишається її національно-культурна специфіка, суть якої розкривається під час безпосереднього комунікативного контакту представників різних лінгвокультур.

Вивчення інтимізації на сучасному етапі розвитку комунікативної лінгвістики характеризується тенденцією до розгляду цього феномена з позицій різних наук, зокрема культурології [16; 156], філософії [259], власне лінгвістики [264], комунікативної прагматики [188], прагмастилістики [80], лінгвонаратології [129].

Традиційно інтимізація вивчалася науковцями на прикладі художніх текстів, однак дане дослідження ґрунтується на англійських та українських фольклорних текстах, при цьому враховується національно-культурна

специфіка прийомів та засобів, які використовуються для встановлення зв'язку між автором тексту та читачем. На сьогодні цей аспект є не повністю вивченим та з'ясованим і потребує більш докладного розгляду.

Актуальність дисертаційної роботи визначається загальною тенденцією сучасної компаративістики до різних типів реконструкцій, одним із яких є міфопоетична реконструкція фольклорних поетично-стильових прийомів. Поєднання зіставно-типологічного та порівняльно-історичного підходів до аналізу національно-культурної символіки інтимізації у різномовних фольклорних текстах сприяє виявленню її закономірностей у функціях текстових прийомів в англійських та українських казках про тварин, а також розбіжностей у мовних засобах їхнього творення і вираження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за напрямом "Дослідження проблем гуманітарних наук". Дисертаційна робота є складовою частиною наукової теми кафедри германського та порівняльного мовознавства Інституту іноземної філології НПУ імені М. П. Драгоманова "Зіставна семантика та проблеми міжкультурної комунікації" (тему дисертації затверджено вченою радою НПУ імені М. П. Драгоманова, протокол № 6 від 5 березня 2009 р.).

Метою дисертаційної роботи є виявлення лінгвокультурних особливостей інтимізації в англійських та українських казках про тварин шляхом аналізу стилістичних прийомів та мовних засобів як на внутрішньомовних рівнях, так і в міжмовному плані.

Поставлена мета передбачає вирішення таких **завдань**:

- визначити теоретико-методологічні засади вивчення інтимізації у фольклорних текстах;
- розробити методикку зіставлення текстових прийомів та мовних засобів інтимізації в англійських та українських казках про тварин;

- здійснити реконструкцію поетично-стильових прийомів інтимізації в англійських та українських казках про тварин;
- виявити універсальні та ідіоетнічні особливості текстових прийомів інтимізації в англійських та українських казках про тварин;
- проаналізувати національно-культурну специфіку мовних засобів інтимізації в англійських та українських казках про тварин;
- встановити спільні та відмінні тенденції етнокультурної маркованості інтимізації в англійській та українській мовах.

Об’єктом дослідження є інтимізація як явище і процес в англійських та українських фольклорних текстах.

Предмет аналізу становлять універсальні і національно-марковані прийоми та засоби інтимізації в англійських та українських казках про тварин.

Джерельною базою дисертації є англійські та українські казки про тварин (електронні версії казок, електронний ресурс : <http://www.sacred-texts.com/neu/eng/efft/efft30.htm>: The Clever Little Bird, Puff-Ball and His Friends, The Turnip Comes Back, Why Hares Have Split Lips, The Fox and the Fish, The Rabbit and the Fox, The Wonderful Hare, Why the Dog Lives with Man, Why Cocks Go to Sleep So Early, The Ant And the Elephant, The Old Dog and the Wolf, The Tell-Tale Wolf, Why the Monkey and the Turtle Are Cold at Night, Gabi’s Goats, How Fifty Crocodiles Wanted to Eat Up One Little Rabbit, Why the Spider Has a Thin Waist, Another Little Red Hen, The King of the Cats, The Dog and the Sparrow, Three Little Pigs та тексти українських казок про тварин: за редакцією А. І. Філатової: Коза-Дерева, Колобок; за редакцією І. П. Березовського: Солом’яний бичок, Рукавичка; збірка “Казки про тварин. Українська народна творчість”: Казка про дідового півника і бабину курочку; збірка “Українські казки про тварин”: Журавель і лисиця, Чому зайці сірі, Сірко, Пан Коцький, Польова Миша і міська миша, Як вовк забажав козенят, Циган і ведмідь, Лисичка-Сестричка, Як собака знайшов собі господаря, Як півник вигнав лиску з зайчикової хатки, Чому гуси миються у воді, коти – на

печі, а кури порпаються в поросі; електронні версії казок: Як чоловік провчив вовка, Вірний пес, Кривенька качечка). Фактичний матеріал дисертації становлять 40 казок про тварин (по 20 казок кожною мовою). Зокрема було проаналізовано 120 фрагментів текстових прийомів інтимізації (по 20 заголовків, зачинів та кінцівок в англійських та українських казках відповідно); 11204 од. мовних засобів інтимізації різних рівнів (4366 од. в англійських казках про тварин і 6838 од. – в українських).

Методи дослідження. *Зіставно-типологічний метод* дозволив виявити спільні й відмінні прийоми та засоби інтимізації в англійських та українських казках про тварин. *Структурний метод* дав змогу визначити набір опозиційних мотивів й аломотивів інтимізації у досліджуваних текстах. *Методика трансформаційного аналізу* як складова *структурного методу* сприяла визначенню особливостей прийомів та засобів інтимізації англійських та українських казок про тварин. За цією методикою було встановлено діалогізацію як основний спосіб інтимізації казкової оповіді, основні текстові прийоми інтимізації (прийом сильних позицій) в англійських та українських казках про тварин, що виражаються за допомогою 11 мовних засобів (засоби вираження заголовка, зачину та кінцівки, ЛСГ дієслів, лексичні повтори та демінутиви як лексико-словотвірні засоби, вказівні частки, неповні речення, інверсія, звертання та синтаксичні повтори як граматичні засоби інтимізації). За допомогою *прийому зовнішньої реконструкції* було проаналізовано національно-культурні витоки символіки фольклорних поетично-стильових прийомів інтимізації в англійських і українських казках про тварин; на основі *етимологічного аналізу* – визначено історичні форми основних дієслів, які виконують динамічне навантаження казки в англійській та українській мовах. За допомогою *контекстуально-інтерпретаційного методу* визначені функціональні навантаження інтимізації у конкретних текстах зіставлюваних мов. *Кількісно-якісний аналіз* застосовано для зіставлення показників вживання різних прийомів та засобів інтимізації в англійських та українських

казках.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що у роботі *вперше* встановлено різне синтаксичне оформлення діалогізації фольклорного тексту як основного способу інтимізації казок про тварин (в англійській мові через конструкції з прямим мовленням, в українській – шляхом реплік казкових персонажів); здійснено реконструкцію фольклорних поетично-стильових прийомів інтимізації в англійських і українських казках про тварин; *уперше* визначено текстові прийоми (заголовок, зачин, кінцівка) та мовні засоби (синонімічні й синтаксичні повтори, ЛСГ дієслів, неповні речення, звертання) інтимізації у досліджуваних текстах. Виявлено відмінні національно-марковані засоби інтимізації, зокрема інверсію та антонімічні повтори – в англійській мові; кореневі та префіксальні повтори, словотвірні демінутиви, конструкції із вказівними частками – в українській. Реконструйовано мотиви й аломотиви казкових сюжетів через систему опозицій *добрий / злий, живий / мертвий, простий / вельможа, мудрий / нерозумний, лінивий / працьовитий, чистий / брудний, щедрий / жадний*.

Теоретичне значення дисертації пов'язане з поглибленням основних положень теорії інтимізації як лінгвокультурного феномену, з розробкою прагмастилістичних засад вивчення інтимізації у фольклорних жанрах, з доповненням теоретичних здобутків граматики оповіді, інтерпретативної семантики та стилістики декодування.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості їхнього застосування у нормативних курсах із порівняльної типології англійської та української мов, лінгвокраїнознавства, лексикології англійської мови, стилістики англійської мови, сучасної української літературної мови (розділи “Словотвір”, “Лексикологія”, “ГраMATика: морфологія і синтаксис”), стилістики української мови, лінгвістичного аналізу тексту. Емпіричний матеріал дисертації може бути використаний при укладанні перекладних словників із фольклористики.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження висвітлювалися в доповідях на *чотирьох* міжнародних наукових конференціях: "Діалог мов і культур" (Київ, 2009 р.), "Сучасні дослідження з іноземної мови" (Ужгород, 2010 р.), "X Міжнародні славістичні читання пам'яті академіка Леоніда Булаховського" (Київ, 2010 р.), "Проблеми зіставної семантики" (Київ 2011 р.); на *двох* всеукраїнських наукових конференціях: "Всеукраїнська науково-практична конференція молодих учених" (Горлівка, 2010 р.), "Пріоритети сучасної іноземної філології: теорія і практика" (Бердянськ, 2010 р.), на щорічних науково-звітних конференціях Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (Київ, 2009–2011 рр.). Дисертаційна робота обговорювалася на засіданнях кафедри германського та порівняльного мовознавства Інституту іноземної філології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.

Публікації. Проблематику, теоретичні й практичні результати дисертаційного дослідження викладено в семи публікаціях: у шести статтях, опублікованих у фахових наукових виданнях, затверджених ВАК України, та тезах доповідей однієї наукової конференції.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається з переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури (302 найменування, з яких 37 – іноземними мовами), списку довідкових джерел та списку джерел ілюстративного матеріалу. Повний обсяг дисертації – 203 сторінки, основний зміст викладено на 171 сторінках.

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, сформульовано мету, визначено завдання, об'єкт, предмет, наукову новизну дисертації, методи дослідження, охарактеризовано фактичний матеріал, теоретичне й практичне значення здобутих результатів, указано форми їхньої апробації і структуру роботи.

У **першому розділі "Теоретико-методологічні засади вивчення інтимізації у фольклорному тексті"** уточнено визначення поняття

інтимізація, з'ясовано міждисциплінарний характер даного феномену, проаналізовано структуру мовленнєвого акту інтимізації, визначено особливості інтимізації у системі фольклорних жанрів. Особливу увагу звернуто на фольклорні зоономінації як лінгвокультурні знаки інтимізації у казках про тварин; встановлено мотиваційну основу фольклорних зоонімів у контексті символічних опозицій; розроблено методику зіставлення прийомів і засобів інтимізації в англійських та українських казках про тварин.

У другому розділі **"Національно-культурні особливості текстових прийомів інтимізації в англійських та українських казках про тварин"** визначено діалогізацію як основний спосіб інтимізації казкового тексту; встановлено текстові прийоми сильних позицій інтимізації та їх вияв через мовні засоби вираження заголовків, зачину, кінцівки, а також через дієслівні засоби на позначення динамічної характеристики казкового тексту англійської та української мови.

У третьому розділі **"Національно-культурні особливості мовних засобів інтимізації в англійських та українських казках про тварин"** виявлено основні мотиви казкових сюжетів через систему опозицій, що зумовлюють національну специфіку лексико-словотвірних (лексичні повтори та демінутиви) і граматичних (вказівні частки, неповні речення, інверсійні конструкції, звертання та синтаксичні повтори) мовних засобів інтимізації.

У **загальних висновках** представлено результати виконаного дослідження, окреслено шляхи та перспективи подальшого вивчення цієї проблематики.

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ІНТИМІЗАЦІЇ У ФОЛЬКЛОРНОМУ ТЕКСТІ

1.1. Міждисциплінарний характер феномену інтимізації

Літературним творам англійської та української мов притаманні певні прийоми, засоби та способи художнього впливу на читача [22; 38; 80; 129; 264]. Внутрішня логіка та стилістична єдність, що сприяють розкриттю імпліцитного змісту тексту, забезпечуються системою екстралінгвістичних та лінгвістичних факторів [42, с. 140], важливе місце серед яких належить *інтимізації*. Її основним завданням є відтворити атмосферу довірливої розмови автора з читачем [129, с. 32]. Виразальними засобами при цьому є і добір синонімічних слів та форм, і спеціальні особливості морфології, і особливості порядку слів, і психологічні особливості окремих звуків тощо [37, с. 85]. Незважаючи на розмаїття публікацій з даної проблеми (Л. А. Булаховський, С. П. Денисова, А. М. Карпенко, А. В. Корольова, О. К. Яскевич), розробка найважливіших аспектів цього питання ще триває і потребує подальших досліджень, зокрема лінгвокультурологічного, який сприятиме розкриттю національно-культурної специфіки засобів та прийомів інтимізації, що є контактостановлювальним зв'язком між автором тексту та читачем.

Вивчення інтимізації характерне для праць дослідників різних наукових напрямків:

- культурологічного [16; 156];
- філософського [198; 259];
- власне лінгвістичного: комунікативно-прагматичного (Т. Г. Винокур, М. А. Карпенко, Г. Г. Почепцов); художньо-семантичного (І. К. Білодід, А. М. Васильєва, О. К. Яскевич); прагмастилістичного (С. П. Денисова); лінгвонаративного (А. В. Корольова).

Органічний зв'язок між культурою та комунікацією завжди складав одну з основ культурології. Наслідком цього є, наприклад, перенесення на сферу культури моделей та термінів, запозичених з теорії комунікації. Закони побудови художнього тексту відображають закони побудови культури в цілому. Це пояснюється тим, що культуру можна розглядати як суму повідомлень, якими обмінюються різні адресанти (кожен із них виступає для адресанта “іншим”), і як одне повідомлення колективного “я” людства самому собі [156, с. 23 – 42]. Тому недивним є той факт, що концепція інтимізації зародилася саме під впливом культурологічних ідей М. М. Бахтіна та Ю. М. Лотмана. За їхнім визначенням, *інтимізація* – це філософська теорія процесу сприйняття інформації, що репрезентує адресанта і джерело інформації як абсолютно різні за ходом думок і почуттів варіанти свідомості [16, с. 165 – 173; 155, с. 21 – 26]. Знання про іншу людину інтимізується в тому випадку, коли для адресата автор розосереджується, тобто стає не просто невиразним джерелом інформації, а її повноцінним творцем, який, надаючи своєму повідомленню конкретного смислу, здатний змінювати процес сприйняття інформації, активно впливаючи на свідомість читача [16, с. 168 – 169; 155, с. 24 – 32]. Завдяки правильному підбору адресантом мовних засобів, що викликають певну реакцію адресата, вони повністю зливаються. Це дає можливість останньому відчувати внутрішнє “я” автора, сприйняти та відновити смисл, закладений ним у повідомлення, виразити своє розуміння та оцінку сказаного [16, с. 165 – 169]. Виходячи з цього, можна стверджувати про два рівні розуміння тексту: *структурний*, метою якого є відтворення структури смислу повідомлення, та *смисловий*, що характеризується процесом трансформації та переосмислення змісту вихідного тексту читачем [262, с. 515 – 545]. Як стверджує у своїх працях М. М. Бахтін, “повністю розкрити та прокоментувати смисл повідомлення можливо лише за допомогою іншого смислу, тобто інтерпретації, що переважно спирається на культурні зразки, знання та власний читацький досвід” [цит. за пр. 252, с. 62]. При такому підході текст

виступає об'єктом, з яким можна погоджуватися або не погоджуватися, який можна доповнювати власним розумінням проблем [16, с. 109, 384]. Вищенаведені думки дослідника дають всі підстави стверджувати, що вже у своїх працях М. М. Бахтін торкається проблеми інтимізації, що підтверджується виокремленням таких основних категорій як *автор / адресант – текст – читач / адресат*, та взаємодії між ними.

Продовжує вивчення взаємозв'язків між *автором, текстом та читачем* у своїх працях Ю. М. Лотман. Розглядаючи теорію передачі та сприйняття інформації, науковець виділяє два основних напрямки передачі повідомлення:

1) “Я – Він”, де “Я” – це суб'єкт передачі, який володіє інформацією, а “Він” – об'єкт, адресат. У цій системі передачі інформації повідомлення та код є постійними, проте адресант змінюється на адресата, який переосмислює почуте / прочитане [156, с. 24 – 25];

2) “Я – Я”, де перше “Я” також виступає суб'єктом повідомлення, друге “Я” прирівнюється до третьої особи, виступаючи, таким чином, адресатом. Для другої системи передачі інформації характерна повна трансформація повідомлення, при цьому автор та читач повністю зливаються, являючи собою духовно єдину сутність [там само, с. 24, 32].

Таким чином, другий напрямок передачі та осмислення інформації яскраво репрезентують культурологічний підхід до вивчення інтимізації, основою якого є повне розосередження автора в читачеві, їхнє повне злиття, а це вже пов'язане з проблемою інтерпретації тексту, насамперед з її філолософським підґрунтям.

Значну увагу інтерпретації текстів та зв'язку між автором і читачем приділяли представники *філософських течій*: герменевти (Г.-Г. Гадамер, Е. Гуссерль), феноменологи (В. Дільтей, Ф. Шлейермахер, П. Рікьор) та екзистенціоналісти (М. Гайдеггер), які звертають увагу на те, що розуміння одного тексту двома людьми є абсолютно різним, оскільки вони трактують та інтерпретують його по-різному. Процес інтерпретації завжди відкритий, він

не може бути завершеним, оскільки текст постійно перевитлумачується, переосмислюється та відтворюється читачем заново з урахуванням культурного та історичного досвіду [65; 63, с. 226 – 227; 259]. Таким чином, у працях філософів, так само як і в наукових розвідках культурологів, термін “інтимізація” не вживається прямо, проте досліджуються її основні категорії *автор, текст та читач*. При цьому, на думку філософів, адресант та адресат, однаково важливі для тлумачення текстів, оскільки значення слів повідомлення важливе для них обох. Так, автор твору завжди ретельно добирає прийоми для передачі прихованого змісту, який, в свою чергу, відчуває та інтерпретує читач [173, с. 354 – 356], долаючи культурну і часову дистанцію, реконструюючи смисл, досягаючи часової історичності [61, с. 501 – 503, 196, с. 149 – 150].

Твердження філософів переплітаються з культурологічним підходом до вивчення інтимізації, оскільки автор та читач розосереджуються, стаючи одним цілим, до того ж тексти, як зразки культури минулого, осягаються шляхом цілісного аналізу та інтерпретації духовного життя відтвореної епохи [140, с. 7]. Саме феномен інтимізації дає змогу здійснити цілісний аналіз тексту як артефакту певної культури і епохи. Це положення зумовлює розгляд інтимізації з власне *лінгвістичних позицій*.

Вперше термін “інтимізація” у лінгвістиці було запропоновано Л. А. Булаховським у 40-х роках, під яким учений розумів “художні способи, що мають на меті наблизити поета до зображуваного, та своєрідні спонування читача до того, щоб він розділив разом з автором елементи його творчої праці” [16, с. 75]. Як слушно зазначає А. В. Корольова, “проблематика, пов'язана з дослідженням інтимізації, за постановкою питання, загальним підходом та ідеями значно випереджала свій час, але так і не знайшла послідовного продовження у вітчизняній лінгвопоетичній традиції. Новий етап вивчення суміжних з інтимізацією понять розпочинається з кінця 60-х років у наратології..., де художня розповідь досліджувалася крізь призму понять, пов'язаних з фігурою наратора. Наприкінці

70-х – початку 80-х років, коли текст почали розуміти як різновид інтеракції (Ю. Крістева, Ж. Женетт), постала проблема суб'єктно-адресатних відношень та мовних засобів їх вираження в текстах різних типів, зокрема активізувалося вивчення тих аспектів, які безпосередньо стосуються способів і прийомів інтимізації розповіді” [130, с. 29].

У 90-х роках інтимізацію продовжують розглядати паралельно з поняттям комунікативного контакту, тобто в комунікативно-прагматичному (Г. Г. Почепцов), художньо-семантичному (М. О. Карпенко) і прагмастилістичному (С. П. Денисова) напрямках.

Представники *комунікативно-прагматичного напрямку* (Т. Г. Винокур, Г. Г. Почепцов) вважають *інтимізацію* художньою категорією, що використовується автором для побудови свого повідомлення та створює враження побудови діалогу між адресатом та адресантом [57; 189].

Прихильники *художньо-семантичного напрямку* (О. К. Яскевич) розуміють під *інтимізацією* сукупність засобів, що належать переважно до розмовного мовлення (наприклад, фамільярна лексика, вживання неповних речень та вставних конструкцій) і мають на меті створити дружнє повідомлення, що часом може здаватися фамільярним [57].

За *прагмастилістичним підходом* *інтимізація* є специфічною рисою художнього тексту (С. П. Денисова), яка співвідноситься зі структуруванням мовленнєвого акту в літературному творі. Інтимізоване повідомлення при цьому включає в себе *естетичний намір автора, мовний засіб та естетичний ефект*, який передбачає сприйняття повідомлення *читачем / слухачем* [80].

Дотримуючись *лінгвонаративної традиції*, А. В. Корольова визначає *інтимізацію* як феномен мови художньої літератури й одночасно індивідуальний код письменника, а її метою вважає відтворення емоційно-інтелектуального спілкування з читачем, тобто встановлення дружніх стосунків з останнім [129, с. 33]. У своїх подальших розвідках дослідниця вивчає інтимізацію як одну з невід’ємних категорій лінгвокультурології та визначає комунікативні ситуації інтимізації як один зі способів

попередження лінгвокультурних конфліктів, завдяки пом'якшенню тональності в інформаційному повідомленні, часом не завжди зрозумілої представникам іншої культури [130, с. 29 – 33].

Спільним для представників усіх чотирьох напрямів є вивчення інтимізації як мовленнєвого акту, де її основними категоріями є: 1) адресант / автор, інтимно звернений до читача, який має на меті залучити останнього до власної ідейно-естетичної позиції, 2) адресат / читач, який здатний декодувати зміст художнього твору, і 3) текст, головною рисою якого є атмосфера інтимності, а завданням – успішне досягнення комунікативної мети.

1.2. Інтимізація фольклорних текстів

Фольклор як безпосередній спадкоємець найдавніших форм людської культури доніс до наших днів естетичні уявлення минулих поколінь, вивіреним століттями художній досвід. Фольклор виражає рівень свідомості й світовідчуття народних мас, він зберігає в кожному історичному епоху значення первинної художньої переробки сукупного чуттєво-практичного досвіду і є складним естетичним, художнім і соціальним явищем [203, с. 3]. Фольклор, або усна народна творчість, виник в процесі продуктивного розвитку мови та міфології і викристалізувався як естетична система [159, с. 352].

Фольклорна традиція, на відміну від літературної, є прикладом семіотичної запрограмованості, зокрема на суб'єктно-об'єктному рівні. Цікаво відзначити, що історико-поетичні дослідження фольклору дозволяють розглядати його як самостійну (з погляду семіотики – саморегулюючу) поетичну структуру, що встановлює суб'єктні системні зв'язки з реальним світом.

Системний підхід до розуміння смислу фольклорної творчості висуває на перший план проблему творця-суб'єкта як носія певної форми свідомості (у даному випадку – міфологічної).

Найважливішою рисою фольклорної поетики є те, що народний оповідач казок, варіюючи твір, контамінуючи сюжети й мотиви, не просто творить текст і розвиває традицію, а щоразу репродукує світоглядний принцип, створює й закріплює середовище функціонування тексту і традиції. Він творить художній світ, стійку поетичну модель, за внутрішніми законами і формами якої має надалі будуватися життя [176, с. 59].

На другому плані – проблема об'єкта, або змістовності світу, від картин якого відштовхується творець і на який націлена його пізнавально-перетворювальна діяльність. І тут питання складніше, оскільки світ (об'єкт у його реальному існуванні) завжди самодостатній. Він набагато ширший і різноманітніший передбачуваних культурних моделей. Він більш змістовний, а значить, більш статичний [там само, с. 59].

Рухаються і змінюються в чергуванні культурних епох форми художнього пізнання, але зміст світу, заради пізнання якого потрібний весь механізм культури, магістральні ідеї, що стосуються суті і змісту буття, завжди залишаються незмінними.

Прогрес культури і мистецтва полягає в їхньому нескінченному редукуванні. Мистецтво щоразу шукає оптимальні варіанти вторгнення в дійсність і щоразу зіштовхується з її “непідпорядкованістю”, випробовуючи почуття недоволеності, невиразності, недосказаності всієї правди про світ.

Так у культурі з'являється необхідність “повторення пройденого”, повернення до досвіду попередніх періодів і епох, у яких спостерігалася взаємодія і взаємопроникнення об'єктного і суб'єктного, загального й одиничного, профанного і сакрального, тобто епох, в основу яких покладено стереотип міфологічної духовної моделі світу. Звідси нескінченна продуктивність міфології, що пронизала вертикально всі без винятку культурні періоди [там само, с. 60 – 61].

Культурна функція фольклору виявляється, таким чином, у продукуванні різноманітних поетичних форм, що втілюють міфологічну картину світу.

У зв'язку з цим залишається актуальним дослідження фольклорних текстів різних культур у зіставному аспекті.

1.2.1. Місце казки у класифікаціях фольклорних текстів. Визначаючи специфіку фольклору, погляди науковців поділяються на два напрями: універсальний та вузький.

Представники універсального напрямку у вивченні фольклору (О. Киченко, П. Г. Богатырев, М. С. Каган) тлумачать *фольклор* не лише як явище духовної культури народу (усну словесність, музику, танок, живопис), а й усю сукупність форм матеріальної культури (народну архітектуру, ткацтво, гончарство, рукоділля, промисли тощо) [25, с. 430; 112, с. 198; 119, с. 18]. Ця наукова традиція відображає досить об'ємне розуміння фольклористикою наукових завдань, розширюючи його обсяг.

Прихильники другої точки зору (В. Я. Пропп, К. В. Чистов, В. Є. Гусев) обмежують поняття “фольклору” лише явищами духовної культури, переважно усної поетичної творчості [74, с. 58, 64; 192, с. 17 – 18; 251, с. 30]. Представники міфологічної школи вивчали фольклор саме як сферу усного художнього слова [10, с. 48 – 54].

У даному дисертаційному дослідженні підтримано другий погляд, згідно з яким “фольклор” розглядається як сфера словесного мистецтва.

Фольклорні тексти характеризуються різноспрямованістю. З одного боку, вони закорінені у міфі, виростають з нього (міф слугує матеріалом, який постійно проступає в тексті та формує його), з іншого – прилягають до літературної традиції, переживаючи вплив індивідуально-творчого матеріалу. Окрім того, фольклорний текст може бути як усним, так і письмовим. Обов'язково потрібно враховувати, що це абсолютно різні моделі одного тексту. Усні фольклорні тексти характеризуються неканонічністю, поетичною імпровізацією, варіативністю та підвищеною комунікативністю, вони постійно надають нову перспективу та різноплановість картині світу [148, с. 14 – 15; 272, р. 345 – 346]. Письмова канонічна форма фольклорного

жанру вносить у картину світу елемент статичності, завершеності та одноплановості. Зафіксовані варіанти фольклорних текстів вивчаються крізь призму письмової традиції і співвідносяться з нею [119, с. 148; 281, р. 124].

У своїй праці О. М. Веселовський пропонує найзагальніший принцип класифікації фольклорних текстів. Згідно з його методологічним принципом систематизація текстів базується на кількох засадах і формується під впливом історичного становлення і розвитку поетичного роду, подальших культурних взаємодій між родами і жанрами, традиційних ідейно-художніх, естетичних принципів підходу до дійсності. На основі такого підходу складаються моделі текстів, які різняться за багатьма параметрами: призначенням, функціями, структурою, формами виконання, мелодійністю тощо [50, с. 125 – 134; 299, р. 89 – 93].

Загалом, можна виділити дві основні традиції – *генетичну та структурно-семіотичну*, що вирішували проблеми жанрової класифікації фольклорних текстів [119, с. 174].

І. Основи генетичної класифікації було закладено у працях В. Я. Проппа. Вирішуючи методологічні завдання класифікації, дослідник доходить висновків стосовно специфіки фольклорних текстів.

1. Поняття уснопоетичного тексту, на думку дослідника, є цілком умовним, оскільки він є сукупністю всієї цілісної фольклорної поетичної системи, підлягаючи розподілу на простіші категорії. Так, різноманітні окремі родини фольклорних текстів є різними підсистемами, що відрізняються одна від одної змістом (наприклад чарівні і соціально-побутові казки) і внутрішньою структурою (кумулятивні і чарівні казки).

2. За В. Я. Проппом, існують спільні критерії поділу та класифікації фольклорних текстів:

- форма їхнього виконання (словесна, синкретична);
- ставлення до музики;
- побутове використання;
- поетична структура фольклорних текстів.

3. З погляду творчої історії фольклорних текстів, їхніх генетичних властивостей, класифікація охоплює як архаїчні жанри, так досить пізні (духовні вірші, історичні пісні, легенди, перекази, балади тощо) [193, с. 187].

Таким чином, логічні принципи, закладені В. Я. Проппом, дозволяють розподілити фольклорні тексти на роди, види і жанри. Під родом автор розуміє спосіб відображення дійсності (епічний, ліричний і драматичний), під видом – тип художньої форми (казка, пісня, легенда тощо), а під жанром – тематичну групу творів (чарівні, побутові казки та казки про тварин). Так, в епічному роді виділяються віршовані жанри (билина, балада, історична пісня) та прозаїчні (казка). Ліричний рід у фольклорі послуговується лише віршованими формами, а драматичний рід має свої особливості, поєднуючи розповідь, лірику та дію [там само, с. 184 – 187].

II. Представники структурно-семіотичного підходу до вивчення фольклорного тексту (П. Г. Богатирьов, Б. М. Путілов, І. П. Смирнов, В. Debatin, Wirt Sikes) вважають, що фольклорні тексти перш за все відрізняються не зовнішньо-структурними, а внутрішньо-смісловими концептами, які є невід'ємною характеристикою специфічного, самостійного та самодостатнього фольклору [25, с. 214 – 223; 195, с. 80 – 84; 214, с. 120 – 128; 302; 276]. Дослідники не співвідносять фольклор із літературною творчою системою, оскільки закономірності його творення не збігаються з закономірностями написання літературних творів. В основу родовідної класифікації семіотиків покладено протиставлення розповідних (епос, народна проза) і нерозповідних (обрядова і не обрядова лірика, малі форми, народна драма) форм. Класифікуючи фольклорні тексти у такий спосіб, науковцям вдалося розмежувати внутрішні механізми кожного окремого жанру. Так, розповідні форми є продуктивними за своєю творчою суттю і здатні породжувати нові художні структури (від балади та історичної пісні до легенди, переказу, розповіді). Завдяки ним формуються та розвиваються нові поетичні принципи.

Нерозповідні фольклорні тексти, навпаки, зорієнтовані переважно на збереження архаїчного міфологічного контексту, з якого вони виникли, на відтворення ритуально-обрядової ситуації [25, с. 220 – 226; 119, с. 96 – 98; 195, с. 84 – 90; 214, с. 129 – 134; 298, р. 231 – 245; 299, р. 99 – 104].

Формулюючи принципи класифікації фольклорних текстів, семіотики керуються, переважно, знаковою замкненістю та однорідністю жанрових явищ. Така жанрова спорідненість встановлюється за принципом загальної творчої мети жанру і єдності його культурного смислу [119, с. 177].

У своїй роботі І. П. Смирнов стверджує, що система фольклорних текстів може бути згрупована навколо трьох основних жанрів, які співвідносяться один з одним за такою схемою:

казка = розповідь + проза

билина = розповідь + вірші

пісня = лірика + вірші

Ця схема демонструє, що казка, билина і пісня є семіотичними моделями художніх текстів, які походять від фольклору; при цьому моделювання – це їхня провідна творча функція [214, с. 32].

Провівши детальне дослідження основних принципів класифікації фольклорних текстів, О. Киченко запропонував типологічну класифікацію уснопоетичних творів, в основу якої покладено категорію усності. Оскільки культурна сфера фольклору зорієнтована переважно не на примноження кількості текстів, а на повторне їхнє відтворення за певним творчим шаблоном зі збереженням внутрішнього смислового порядку, послідовності й ієрархії, цілісності обрядової системи, дослідник запропонував класифікувати фольклорні тексти не за жанрами, а спершу за творчими моделями (типами уснопоетичного тексту), які потім поділяються на фольклорні жанри. До таких типів віднесено наступні:

- 1) прозаїчний (байка, казка, легенда, переказ, сага тощо);
- 2) віршований (билина, дума, історична пісня, балада, необрядова лірика, частівка тощо);

3) синкретичний (обрядова лірика, замовляння, гадання, молитви, прокляття, приказки, прислів'я, загадки, балаган, вертеп, народна драма тощо) [119, с. 179].

Такі типи фольклорних текстів дозволяють безпомилково визначити жанр тексту, сприяють максимальному виявленню родових ознак та характеризують поетичний рід. Тому повна класифікація, запропонована науковцем, зводиться до кількох рубрик: поетичний рід, типи художньої форми, жанри, жанрові різновиди [там само, с. 179].

Ця класифікація допомагає зв'язати фольклорні жанри у їх діяхронному (виникнення і розвиток) і синхронному (паралельне існування) вимірах [там само, с. 180] (таб.1.1, с. 27).

1.2.2. Казки про тварин як жанрові різновиди фольклорних текстів. Здавна існувала проблема не лише визначення самого поняття *фольклор*, а й поділу фольклорних текстів на жанри. Ще у своїй праці “Поетика” Аристотель стверджує, що для літератури характерне родове і жанрове розмаїття. Так, епос, за Аристотелем, – це засіб розповідного відтворення дійсності у вигляді об'єктивних картин, лірика – у вигляді суб'єктивних переживань, драма поєднує в собі обидва боки [5, http://lib.ru/POEEAST/ARISTOTEL/aristotel1_1.txt_with-bigpictures.html].

Становлення фольклорного жанру супроводжувалося передусім розвитком змісту і лише потім його застиганням у певній формі [119, с. 147]. Наприклад, В. Я. Пропп, аналізуючи сюжет чарівної казки і його залежність від архаїчного обряду ініціації, доводить, що спершу цей обряд був змістом, епізодом, з якого народилася казкова розповідь, і лише згодом він став формотворчим явищем, що закріпив формальний хід чарівного сюжету і формальні ознаки казки загалом [193, с. 39 – 47].

Теж саме у своїх працях доводять В. Ф. Давидюк та Б. А. Успенський, які стверджують, що численні заборони та магичні обереги дали поштовх для розвитку таких розповідних форм як прислів'я, загадка, казка, переказ тощо [77, с. 13; 233, с. 67].

Типологічна класифікація фольклорних текстів

Поетичний рід	Тип художньої форми (творчі моделі)	Фольклорні жанри	Жанрові різновиди
Епос	Синкретичний	Замовляння, прислів'я, приказка, молитва, прокляття, голосіння	
	Віршований	Дума, билина, руни, історична пісня, балада, юнацькі та гайдуцькі пісні	
	Прозаїчний	Казка, легенда, переказ, анекдот, байка, афоризм, шванк, сага, дастан	Казки про тварин, чарівні, побутові
Лірика	Синкретичний	Обрядова пісня	Залежної від функції
	Віршований	Лірична пісня, коломийка, частівка	Залежно від функції
Драма	Синкретичний	Народна драма, хоровод, вертеп, райок тощо	Сатирична, героїчна, романтична, побутова

За цим підходом, фольклорний жанр виступає єдністю певних структурних ознак і побутової функції [203, с. 229]. Фольклорний жанр характеризується двома основними рисами:

1) перша – пов'язана з визначенням фольклорного жанру як історичної категорії [137; 185, с. 23];

2) друга – з динамікою жанру, процесом незавершеним, який перебуває в постійному пошуку оптимальних форм. Саме тому різні жанри фольклорних текстів мають схожі реалії, сюжетні компоненти, поетичні прийоми. Це свідчить про наявність у фольклорних текстах художніх кліше, запозичень готових форм [119, с. 148].

За В. Проппом, для того, щоб правильно визначити та дослідити фольклорні жанри, необхідно вивчати їх не за однією, а за сукупністю ознак або критеріїв [192, с. 35]. Цю думку розвинув у своїй праці М. І. Кравцов, який розглядає жанр як вираження системи формально-змістовних компонентів у їхньому нерозривному зв'язку. Ця система базується на таких ідейно-художніх принципах:

- 1) загальна ідейна суть, яка визначається поняттям “народність”;
- 2) єдине завдання різноманітного відтворення дійсності;
- 3) спільність або подібність тем, сюжетів, героїв;
- 4) спільність принципів народної естетики – простоти, стислості, ощадливості, сюжетності, поетизації природи, визначеності моральних принципів героїв;
- 5) загальна система художніх засобів фольклору (принципи композиції, символіка, особливі типи епітетів) [136, с. 27 – 28].

За В. П. Анікіним, жанр виникає як тип внутрішньої композиційно-структурної організації уснопоетичного твору в нерозривному зв'язку з втіленням та передачею змісту певного суспільного і побутового призначення. Дослідник характеризує фольклорний жанр за такими категоріями:

- 1) спільна для всіх усних творів суспільна і побутова установка, від якої безпосередньо залежить внутрішня структурно-композиційна організація поетичного твору;
- 2) спільність життєвих тем;
- 3) спільність ідейно-естетичного підходу до відтворення реальності;

4) єдність відповідних композиційно-структурних і стильових художніх засобів, з вибором яких твір набуває майже всіх рис жанрової визначеності [4, с. 110 – 111].

Згрупувавши вищенаведені характеристики, можна зробити такий висновок: *фольклорний жанр* – це пізнавальна, орієнтована на створення художньої моделі світу, історична, динамічна категорія, наповнена соціальним змістом; це формально-змістова структура зі своїми типологічними ознаками: формою виконання, спільністю життєвих тем і сюжетів, спільністю ідейно-естетичного підходу до дійсності, єдністю художніх засобів; його принципом є побутова настанова або побутове застосування. Це визначення дозволяє розглядати фольклорні тексти різних жанрів крізь призму інтимізації, оскільки вони містять національно-культурну інформацію, маючи на меті справити бажаний ефект на читача / адресата через застосування необхідних лексико-граматичних та стилістичних засобів.

Окрім загальних специфічних рис, кожен фольклорний жанр характеризується певними ознаками, які різняться залежно від роду, до якого він належить. У даному дисертаційному аналізі підлягають казки про тварин. Тому доцільно розглянути їхні жанрові характеристики більш детально.

Казки сягають своїми витокami стародавньої міфології, вони наповнені символами загальнолюдських моральних цінностей, головна з яких полягає в перемозі добра над злом [159, с. 369, 294, р. 146 – 168].

За визначенням В. Я. Проппа, казками є усні оповідання, які існують в народі з метою розваги, розповідають про незвичайні побутові події (фантастичні, чарівні чи реальні) та різняться специфічною композиційно-стилістичною побудовою [194, с. 24].

Таким чином, казка є не лише розважальним жанром, а й формою виховання людини, за допомогою якої формувався світогляд не одного покоління певного етносу [305; 306]. В архаїчному фольклорі [156, с. 45] розрізнення між міфом і казкою важко визначити. Утім, походження казки з

міфу визнають майже всі дослідники [192, 193]. Архаїчні казки мають тісний сюжетний зв'язок з первісними міфами, ритуалами, племінними звичаями [156, с. 47]. Мотиви, характерні для демонології та тотемічних міфів, широко відбилися в казках про тварин. Є очевидним, на думку В. Проппа [193, с. 72], міфологічне походження чарівної казки про шлюб з чудесною “тотемною” істотою, що позбулася звіриної оболонки і набула людської зовнішності.

Важливою передумовою перетворення міфів на казки, які мають обрядову основу і є складовою частиною ритуалів або коментарем до них, про що свого часу зазначав О. О. Потебня [188, с. 56], був розрив безпосереднього зв'язку цих міфів з ритуальним життям людей. Скасування специфічних обмежень на розповідання міфу, допущення до нього всіх слухачів і непосвячених (жінок і дітей) сприяли установці оповідача на вимисел, акцентування розважального моменту і неминуче – послаблення віри у ймовірність оповідання, а згодом більш свідомий і вільний вимисел [156].

У генезисі казки, пише Е. Мелетинський [156, с. 47], “помітна роль деміфологізації часу і місця дії, перехід від чіткої локалізації (там, де вона мала місце) подій до невизначеності казкового часу і місця дії. Звідси виникає і деміфологізація результату дії, тобто відсутність у казках характерного для міфу етиологізму”. Якщо в міфі міфологічні надбання мають колективне і космічне значення, визначаючи космогонічний процес (походження світла, вогню, прісної води тощо), то в казках здобуті об'єкти становлять індивідуальне благополуччя героя і мають сімейно-родовий, соціальний характер [там само].

Етиологічний зміст міфу поступово витісняється повчальною мораллю казок про тварин [308], стилістичними формулами, що натякають на невірогідність оповідання в чарівних казках. Відбувається деміфологізація і самих героїв. Десакралізація міфологічних персонажів [77] при збереженні їх зооморфності стала передумовою виникнення казок про тварин; головні герої казок про тварин – зооморфні істоти, а також власне звірі, птахи, риби,

комахи, тощо, а їхні дії та поведінка – основні структурні елементи сюжету [305]. Через втрату до міфологічних вірувань казки про тварин збагачуються соціально-побутовими мотивами.

Класична ж форма чарівної казки, зазначає В. Пропп [193, с. 29], склалася набагато пізніше, ніж класична казка про тварин, уже поза межами первісної культури; вона відома тільки у фольклорі цивілізованих народів Європи й Азії і відрізняється від архаїчної казки більше, ніж остання від міфу. Її формування було підготовлено занепадом (хоча і неповним) міфологічного світогляду, перетворенням конкретно-етнографічної фантазії в узагальнено-поетичну. В архаїчному фольклорі казкова фантастика настільки ж конкретно етнографічна, як і в міфах, заснована на конкретних повір'ях; у класичній чарівній казці вона відірвана від них, створюється досить умовна поетична міфологія казки. Категорія чарівного, хоча генетично і пов'язана з магічним і сакральним, проте не тотожна їм і специфічна для казки (а не для міфу). Казка поетизує не тільки образи міфічних істот (змій), але й самі магічні перетворення і чаклунські дії [193, с. 73 – 74].

Власне казкова і фольклорна семантика може бути поінтерпретована тільки виходячи з її міфологічних джерел [156]. Однак для казкової семантики, на відміну від міфологічної, характерним є соціальний код. Фундаментальні міфологічні протилежності життя / смерть витісняються різними соціально-побутовими колізіями.

Як міф, так і розвинена казка, зазначає Е. Мелетинський [156, с. 49], мають єдину морфологічну структуру, що постає як ланцюг утрат якихось соціальних цінностей і їхніх надбань, пов'язаних між собою діями героя (як їхній результат). Ці дії – різні соціально-побутові ситуації у казках про тварин і випробування героїв у чарівних казках – є тотожними (усі вони – проміжні ланки між втратою і надбанням). Але міф або архаїчна казка, на думку В. Проппа [193, с. 232], “виступають як певна метаструктура щодо класичної чарівної казки. В архаїчній казці ланцюг утрат і надбань може складатися з невизначеного числа ланок, і позитивний, щасливий фінал

(надбання), хоча і зустрічається частіше, ніж негативний (утрата), не є обов'язковим. Усі ланки більш-менш структурно рівноцінні і досить відокремлені”. У класичній казці про тварин [306] окремі сюжетні ланки обов'язково мають ієрархічну східчасту структуру, в якій одні казкові цінності – засіб для досягнення інших, за рахунок яких створюється повчальна мораль.

Як стверджують у своїх працях О. Киченко, С. Мишанич, В. Я. Пропп, С. К. Росовецький, казки належать до епічних прозових творів, проте типологічно вони поділяються на казки про тварин, чарівні, соціально-побутові та кумулятивні [19; 159; 192].

Серед інших груп українського казкового епосу казки про тварин, зазначає Л. Ф. Дунаєвська, становлять за підрахунками М. П. Андрєєва 14 відсотків [88, с. 43].

Казки про тварин, зазначає С. Карпенко, давно перейшли до ланки дитячого фольклору. Їх переважно використовують в системі виховання підростаючого покоління, оскільки вони несуть одночасно повчальну та розважальну функції. Герої цих казок традиційно розмежовуються на добрих та злих, хитрих та нерозважливих. Проте, саме казки про тварин вважаються найдавнішим жанром, а, отже, можуть слугувати кодом, ключем до розуміння цінностей минулих поколінь [116, с. 39].

Досліджуючи казки про тварин, І. П. Березовський, виявив, що основною їхньою темою є висміювання людей [21, с. 4]. Учений зводить всі казкові сюжети до алегоризму. Він поділяє героїв на позитивних та негативних. Так, домашні тварини, на думку І. П. Березовського, уособлюють трудовий люд, який знає мудрість життя, та є позитивними героями. Навпаки, дикі тварини – це пани, “хижаки”, які прагнуть крові та поведуть себе досить нерозсудливо у досягненні своїх цілей. Вовк, у його інтерпретації, нерозумний, ведмідь – темний, лисиця – хитра, заєць – хвалько і боягуз, а віл та кінь – мудрі, собака – наївний, кіт – мудрий, хоча і хитрий

[там само, с. 7 – 9]. Отже, такий перелік характеристик підкреслює алегоричність казок про тварин.

Алегоризм українських казок про тварин, вважає Л. Ф. Дунаєвська, є тією ознакою, яка визначає жанрову своєрідність казок. Для одних казок він є засобом вираження змісту, для інших – лише тим ключем, за допомогою якого читач відкриває їхні поетичні особливості. В першому випадку звірі уособлюють різні типи людей, і характери персонажів казки розкриваються в їхній взаємодії. Хоч звірі живуть і діють в обставинах, властивих лише для них, вчинки їхні завжди “по-людському” логічно вмотивовані і виражають в казках суспільну або моралізаторську ідею. Алегорія таких казок схожа на поширену метафору, яка пронизує казку. Таким чином, казки даної групи можна назвати алегоричними [88, с. 44].

В іншій групі казок, на думку дослідниці, алегорія зберігається лише традиційно. Коли в казках алегоричних кожен звір, наприклад, лисиця, заєць, вовк, діє відповідно до своєї назви, то в казках іншої групи їхні вчинки не завжди відповідають назвам, запропонованим алегоричною казкою. Так, наприклад, “Танцюристий заєць” виступає в казці не боягузом, а сміливим героєм лісового царства [88, с. 44].

Наділені звичайними характерами лісових жителів і людською здатністю говорити, звірі свідомо ставляться в обставини не лише звірино, але й людського життя. Отже, якщо в алегоричних казках виступають люди в особі звірів, то в казках другого типу спостерігається протилежне – звірі наділяються ознаками і характеристиками людей. Саме таке умовне перенесення звірів у людське життя надає казкам комічності та гумористичного звучання, а гумор, як відомо, виконує і повчальну, і розважальну функції. Тому казки можна назвати повчально-розважальними [там само, с. 44].

Таким чином казки про тварин можна умовно поділити на дві основні групи: 1) алегоричні та 2) повчально-розважальні.

Проте, В. Ф. Давидюк, Дж. Фрезер, Д. Хайтаун, Е. Тайлор, З. Соколова, О. Ф. Лосєв у своїх дослідженнях, говорять, що казки походять від стародавніх міфів та легенд, ритуали з яких були часто пов'язані з тваринами [77, с. 44 – 47; 239, с. 216; 247, с. 72; 222, с. 394; 150, с. 467].

Для казок про тварин, на думку Л. Ф. Дунаєвської [88, с. 42], З. Соколової [217, с. 86 – 87], В. Я. Проппа [194, с. 268] характерна відсутність будь-яких пейзажів. Уся розповідь насичена діалогами звірів та їхніми діями. Наступні вчинки персонажів впливають з попередніх дій, тому казка про тварин є дуже динамічною, кожен її хід є логічно вмотивованим і сприяє яскравому вираженню основного задуму.

Окрім того, в казках про тварин відсутнє зовнішнє змалювання персонажів, переважно вказується лише те, що вони великі чи малі, сильні чи слабкі, гарні чи негарні. Алегоризм їхніх образів концентрується в суті самих образів та змалюванні їхніх вчинків [88, с. 44].

За дослідженням фольклористів О. І. Бондар, О. І. Дей, С. Мишанича, Л. М. Ньюбіної, Ф. М. Поліщука, В. Я. Проппа та С. К. Росовецького, казкам обох мов, як англійської, так і української, характерна наступна структура: зачин (відзначається повторами, які фіксують увагу на певних словах та посилюють емоційний вплив, і звертаннями), основна частина або тіло казки (позначається вживанням різноманітних стилістичних прийомів, особових форм дієслів, супроводжується коментарем автора суб'єкта / персонажа мовлення) та кінцівка (підсумовує казкову розповідь, фіксує наслідок дії казки, підкреслює щасливу розв'язку дії, найчастіше це універсальне закінчення, звернене до слухача / читача) [29, с. 91 – 92; 79, с. 129 – 134; 159, с. 246; 168, с. 14; 181, с. 26; 192, с. 78; 200, с. 290 – 291].

Таким чином, проаналізовані праці підтверджують, що фольклорні жанри відзначаються як специфічними рисами, характерними для них усіх загалом, так і специфікою, притаманною окремому фольклорному жанру. Аналіз фольклорних текстів та їхніх характерних рис дає змогу визначити основні засоби інтимізації фольклорних текстів, до яких належать наступні:

демінутивні форми, звертання, питально-відповідні та етикетні конструкції, стилістичні засоби та фігури (епітети, метафори, порівняння, паралелізм, повтори, неповні речення, інверсійні конструкції, вказівні модальні частки тощо) [29, с. 94 – 96; 170, с. 16; 181, с. 56 – 59]. Лінгвокультурні особливості фольклорних інтимізованих текстів відображають специфіку граматичних та лексичних рівнів англійської та української мов, вони полягають у використанні мовних засобів, характерних конкретній мові, кліше, закріплених історично та культурно.

1.2.3. Інтимізація як форма безпосереднього контакту між адресантом і адресатом у казках про тварин. Фольклорний текст – це такий тип комунікативного акту, який спрямований на реальну аудиторію слухачів, та характеризується певною гетерогенністю, оскільки, як і художній за своєю природою, фольклорний текст, з одного боку, створює нереальну комунікативну ситуацію, а з іншого – реалізується через пряме спілкування з адресантом [47, с. 25 – 26].

Однією з основних проблем фольклористики є проблема специфіки сучасного фольклору, його ознак. Так, М. І. Кравцов зазначає, що сучасний стан фольклористики характеризується, з одного боку, певною незавершеністю у вивченні ряду теоретичних питань, а з іншого – розходженням в розумінні складних питань теорії та методології вивчення фольклору, наприклад, специфіки фольклору, його художнього методу, відносин художньої самодіяльності та фольклору [81, с. 8; 91, с. 67 – 69; 137, с. 4 – 5].

Фольклористика минулого визначає специфіку фольклору через такі ознаки як усність, колективність, варіативність тощо [38, с. 206 – 208, 203, с. 4].

Першою специфічною ознакою фольклорних текстів є *усність* (спершу фольклор виник в усній формі, яка згодом зумовила необхідність фіксувати певні вироблені мовні стереотипи, удосконалювати форми передачі

інформації). Саме завдяки усності фольклор характеризується багатшою системою зображувальних засобів порівняно з літературою [76, с. 178; 77, с. 220 – 223; 180, с. 54 – 55].

Суттєвою ознакою фольклору є *традиційність*, оскільки він твориться на основі соціального досвіду, ідей, звичаїв та норм, які переходять від покоління до покоління. Завдяки цьому фольклор пов'язує сьогодення та минуле, відображає колективний досвід суспільства (історичний, культурний, художній) та виступає засобом його накопичення [157, с. 265; 198, с. 232 – 233].

Із двома попередніми ознаками пов'язана і *варіативність* фольклорних текстів, які постійно змінювалися та доповнювалися. Такі зміни пов'язані переважно з тим, що сюжети фольклорних текстів передають почуття героя, його переживання, при цьому зміни у викладенні текстів зумовлені ситуацією та часом [24, с. 226 – 234; 77, с. 186 – 189; 139, с. 87; 159, с. 265 – 266; 200, с. 233].

Той факт, що фольклорні твори існують у великій кількості варіантів, наголошує на ще одній важливій характеристиці останнього – *колективності*. Як зазначає у своїй праці С. Мишанич, фольклор – мистецтво анонімне, оскільки воно сприймається як всезагальне [159, с. 361]. К. Чистов пояснює колективність фольклорних текстів тим, що вони були створені у дусі традицій, сприйняті представниками цих традицій і, розповсюдившись, стали елементом цієї традиції [250, с. 3]. Цю думку розділяють у своїх працях і П. Г. Богатирьов та Р. Якобсон. Натомість, як стверджує С. Мишанич, фольклорні тексти мають свого виконавця, оповідача та співця, а не автора – творця самої художньої структури [159, с. 268 – 272].

Так, народний розповідач казок, варіюючи твір, контамінуючи сюжети й мотиви, не просто творить текст і не тільки розвиває традицію, а щоразу репродукує світоглядний принцип, створює й закріплює середовище функціонування тексту і традиції. Він творить художній світ, стійку

поетичну модель, за внутрішніми законами і формами якої має надалі будуватися життя [176, с. 30 – 31].

У нашому дисертаційному дослідженні ми звертаємося до казок про тварин як до особливого виду мотивації [229, с. 174]. У цій функції текст виступає в комунікативному акті не як повідомлення, а як спосіб його реалізації, як передумова правильного декодування адресатом інтенції мовця та як складний устрій, що зберігає різноманітні коди, здатні трансформувати одержувані повідомлення й породжувати нові. Він є інформаційним генератором, якому притаманні риси інтелектуальної особистості. У зв'язку з цим змінюється уявлення про відношення адресата і тексту. Замість формули “адресат дешифрує текст” можлива більш точна – “адресат спілкується з текстом”, вступаючи з ним у контакти [218, с. 110 – 112].

Фундаментом лексичного значення і словесного оформлення казок є їхня внутрішня форма, під якою розуміються глибинні мотиви, покладені в основу розповіді. Внутрішня форма впливає на ілокутивну силу висловлень (за О. Снітко). Вона є згустком смислу, концентратом значення, що породжує складний асоціативний механізм руху думки від абстрагованих понять, що є відображеннями дискретних елементів дійсності, до їхнього образного об'єктивування [176, с. 32].

Щодо змістової природи казок, то в їхню основу покладено перш за все інтенцію мовця, його намір і бажання. Із поняттям інтенції, наміром автора, його мотивами і цілями впливати на адресата за допомогою мовленнєвих засобів тісно пов'язане і поняття *ілокуції* [209, с. 12 – 20; 208, с. 161 – 163; 238, с. 257; 296]. Саме ілокутивний акт відіграє найважливішу роль при творенні інтимізованого повідомлення, оскільки автор та його намір / інтенція слугують подальшому розгортанню подій та виступають рушійною силою при виборі засобів вираження, які впливають на читача / адресата.

Інтенція може бути маніфестованою (що виявляється) і латентною (прихованою). Латентна інтенція, як пише Г. Почепцов [188, с. 82], лінгвістичному аналізу не підлягає, а маніфестована може бути заданою і

виведеною. Маніфестована інтенція властива прямим мовленнєвим актам, а латентна – непрямим. Окрім цих двох різновидів, виділяють ще системні мовленнєві акти. Для розуміння системного мовленнєвого акту недостатньо включитися в контекст ситуації, слід ще орієнтуватися у контексті певного комунікативного стилю, характерного для тієї або іншої цивілізації й епохи.

Другим аспектом у вивченні мовленнєвих актів виступає фаза локуції, під час якої відбувається вибір та організація мовних засобів, у даному дисертаційному дослідженні вона представлена схемою: *текст – локуція*.

Локуція (локутивний акт) – акт референції та предикації, який виражається в пропозиції висловлювання; зміст, який забезпечується семантикою мовних одиниць, що відображають світ [17, с. 129; 238, с. 256]. Фаза локуції відповідає за добір адресантом всіх лексичних та граматичних засобів, які формують інтимізований текст / повідомлення та впливають на адресата.

Звідси, *інтимізований текст* виступає цілеспрямованим текстом, створеним адресантом за допомогою ряду лексичних, граматичних та стилістичних засобів залежно від його наміру / інтенції, мети, з урахуванням адресата. Даний текст спрямований на започаткування близьких та довірливих стосунків між автором та читачем та наближає останнього до зображуваних подій. Для того, щоб справити необхідний вплив на читача, автор художнього твору створює конкретну комунікативну ситуацію, яка моделює реальне спілкування адресанта та читача. Такого ефекту автор досягає шляхом імітації усного мовлення та вираження внутрішнього я автора [129, с. 52].

Основним способом імітації усного мовлення, на думку А. Д. Белової, І. П. Карпова, Ю. Б. Кузьменкової, Ю. М. Лотмана, є діалогізація – застосування питально-відповідних конструкцій, етикетних конструкцій, зокрема звертань, використання вказівних часток, повторів, інверсійних та неповних речень, епітетів, порівнянь, метафор, “домашньої”, “інтимної” лексики. Вищеназвані засоби спрямовані на певну реакцію співрозмовника,

вони створюють ефект авторських порад читачеві, залучаючи останнього до діалогу [19, с. 57; 129, с. 67], збуджують цікавість, увагу адресата [66, с. 118], викликають його співчуття, співпереживання, мають силу переконання, створюють сприятливі умови для спілкування [140, с. 7 – 9].

Аналіз матеріалу з досліджуваної проблеми дає всі підстави розглядати інтимізацію і як явище, і як процес, тобто як системний мовленнєвий акт, учасники якого не просто застосовують сукупність певних прийомів та засобів з метою текстопородження, а й враховують їхній вплив на адресата. Це допомагає встановити тісний контакт з останнім, впливати на хід його думок та досягти поставленої мети.

Системний мовленнєвий акт є культурно зумовленим явищем, для інтерпретації якого необхідна значна інформація. Досліджувані у роботі тексти казок здебільшого становлять системні мовленнєві акти, адже їхнє походження пов'язується з певними культурно-побутовими ситуаціями колишніх епох.

Реалізація системного мовленнєвого акту включає кілька комунікативних етапів: 1) інтенцію (маніфестовану або латентну, від якої залежить наступний етап), 2) інтимізований зачин (імпліцитний чи експліцитний, залежно від інтенції), 3) мотив казки, 4) зміст казки (локуція), 5) перлокуцію.

Оскільки основною функцією інтимізації є встановлення емоційного контакту автора з читачем, необхідним залишається визначити категорію адресата (фігуру, яка визначає природу спілкування як комунікативної взаємодії) [238, с. 174]), що пов'язана з *перлокутивним ефектом* і становить третю фазу системного мовленнєвого акту.

Перлокуція (перлокутивний акт) розглядається Л. Блумфілдом як результат мовного впливу автора та його іллокутивного акту на конкретного читача [23, с. 35]. Вивчаючи мовленнєві акти, Н. І. Формановська додає, що перлокутивний ефект можна простежити лише за дієвою або емоційною реакцією читача, він досягається лише завдяки діалогічному інтерактивному

спілкуванню комунікантів. На думку дослідниці, перлокутивний ефект задається актом спілкування, оскільки, будуючи своє повідомлення, адресант очікує на розуміння та сприйняття з боку адресата [238, с. 257 – 258].

У своїй роботі О. Г. Почепцов зазначає, *перлокутивний акт* – це процес, який представляє собою єдність суб'єкта, об'єкта повідомлення, способу його виконання та засобів, що для цього застосовуються [190, с. 59]. Таким чином, перлокутивний акт неможливий без здійснення двох попередніх і обов'язково розрахований на досягнення перлокутивного ефекту. Однак, як стверджує дослідник, ефект може бути і позитивним (логічно закінчує перлокутивний акт), і негативним (зводить перлокутивний акт нанівець). Залежно від цього, учений поділяє перлокутивні акти на ефективні (ті, які призводять до позитивного перлокутивного ефекту) та неефективні (мають кінцевим результатом негативний ефект, який також розуміють як відсутність будь-якого ефекту) [190, с. 67 – 69].

Аналізуючи перлокутивний акт та ефект, потрібно приділити особливу увагу вивченню адресата, оскільки саме на нього і розраховане повідомлення, лише за його наявності можливе інтерпретування інформації та досягнення необхідного, конкретного перлокутивного ефекту.

Синхронність породження (відтворення) і сприйняття фольклорного тексту належить до базових ознак фольклору, тому, на перший погляд, природною щодо будови фольклорного тексту є ситуація звертання “я”-мовця до “ти”-слухача, оскільки такою є найпростіша комунікативна ситуація. У разі ритуального висловлення, коли текст виявляється однією з обрядових дій, що становлять ритуал, категорія особи фіксує відношення між учасниками події, що описується в фольклорному тексті, і його виконавцем / виконавцями та слухачем / слухачами в обрядовій ситуації.

За таких обставин вплив на адресата є комплексним. Це перш за все вплив на його емоційну й раціональну сфери, на його знання й поведінку. Можна говорити про три вектори впливу: 1) на культурологічному, 2) соціальному і 3) психологічному рівні. Вплив на культурологічному рівні

здійснюється усім контекстом культури, в якому перебуває суб'єкт. Вплив на соціальному рівні – це вплив на суб'єкта, якому адресовано текст, як представника тієї чи іншої спільноти, групи, що потребує цілеспрямованого вибору засобів впливу. Вплив на психологічному рівні становить особистісний, індивідуальний вплив на людину і здійснюється як емпатія й перехід в сферу особистісних стосунків і смислів. Ці три типи впливу можна загалом розглядати як один соціально-психологічний вплив, що реалізується лише в контексті певної культури з властивими цій культурі морально-етичними нормами й поняттями.

Казка є суб'єктивно-оцінним феноменом: вона називає, розповідає й оцінює. Тут виняткове значення має роль оцінної та прагматичної програм. Оцінна програма казок є цілком очевидною, оскільки дає можливість оцінної інтерпретації. У ході її декодування адресат сприймає цю програму [60, с. 124; 105, с. 353] і не може бути пасивним, оскільки усвідомлює, оцінює й порівнює нову інформацію з отриманою раніше, тобто з тим зразком, що має в пам'яті [6, с. 17; 30, с. 13; 51, с. 134 – 142]. Наявність в оцінці як мовної категорії узагальненого інваріантного значення схвалення / несхвалення дій, процесів, явищ тощо, на думку О. Островської [175, с. 2] та Н. І. Венгринюк [48, с. 7], зумовлює той факт, що адресат не отримує оцінну ідею адресанта у готовому вигляді – її необхідно декодувати. Відтак, спираючись на свій соціальний і мовний досвід, адресат самостійно виводить оцінну програму з об'єктивно-логічного змісту пропозиції мовних формул казок.

Оскільки об'єктом даної роботи є фольклорні інтимізовані тексти, у дослідженні розглядається місце *національного адресата* [67, с. 20] – національно-мовного, етнопсихолінгвістичного, інтелектуально-емоційного типу читача, який формується комплексом знань, властивих конкретній культурі, залежно від психічних особливостей та національного характеру даної культури. У наукових розвідках Ю. М. Лотмана та А. Ю. Садоф'євої національному читачеві відводиться важлива роль при інтерпретації та розумінні тексту. Він вносить в текст не лише свою особистість, але й власну

культурну пам'ять, коди та асоціації, тобто розглядає текст з точки зору приналежності до певної культурної традиції [155, с. 112; 204, с. 13 – 14]. Коли автор творить текст, враховуючи культуру певного народу, національно-специфічні риси та фонові знання адресата, то позитивний перлокутивний ефект буде забезпечено.

Таким чином, дослідження специфічних рис фольклорних текстів дає змогу запропонувати власне визначення *інтимізації фольклорних текстів*, яке акумулює в собі лінгвокультурний досвід нації, що є визначальним для творення тих прийомів, способів і засобів, через які колективний адресант безпосереднього впливає на адресата.

1.3. Фольклорні зоономінації як лінгвокультурні знаки інтимізації у казках про тварин

Роль тварин, як і взагалі анімального (зооморфного або териоморфного) компонента, у різних фольклорних жанрах є надзвичайно важливою і передусім у тому аспекті, який стосується значення тварин на ранній стадії розвитку людства, коли вони ще не відокремлювалися від людського колективу [156]. Цього відокремлення не було ані в його синхронічному стані (тварини включалися в соціальну ієрархію, розташування священних тварин на вершині ієрархічної градації), ані в діахронічному – (ідея походження певного колективу від тварин або від тваринного предка), ані в онтологічному вимірі (усвідомлення тварин як особливої іпостасі людини) [там само]. Це пояснює той факт, пише А. Ф. Лосєв [150, с. 78], “що тварини протягом тривалого часу служили якоюсь наочною парадигмою, відношення між елементами якої використовувалися як певна модель життя людського суспільства і природи в цілому”. Так, наприклад, існували заборони на певні види поведінки з метою запобігти контактам людини з *вовком* [97, с. 195]. Поширеними у слов'ян були запобіжні й охоронні заходи, які застосовувалися у випадках, коли

людина натрапляла на вовка. Окрім того, всупереч повір'ям не будь-яка зустріч із вовком розцінювалася як сприятливий знак. Так, натрапити на вовка рано навесні, коли ще лежить сніг, означає для людини довгу і тяжку хворобу [там само]. Небезпечно було зустрічатися з вовком, який несе здобич: вважалося, що тоді він може кинути її й напасти на людину. Часом в образі вовка людям являвся чорт, або навіть переходив їм дорогу, що також було вкрай небезпечно [142].

Тварини були для людини невичерпним джерелом харчування й одягу, а також слугували для виміру багатьох людських якостей – фізичних та моральних. А тому образ тварини, як твердить Н. Н. Жерібко [96, с. 145], “був визначальним для людини під час формування уявлення про себе і перш за все як важливий етап на шляху до самоідентифікації”.

Одним із найдавніших способів окреслення меж концепту ЛЮДИНА виступає діалектика порівняння / протиставлення себе тваринам, що є універсальним у багатьох культурах [див. 307]. У цьому смислі використання образів тварин в епосі або в алегоричній системі байок, притч, казок та прислів'їв тощо продовжує архаїчну міфопоетичну традицію.

Навіть грецька міфологія, зазначає М. Маковський [156, с. 93], з її чітко антропоморфними образами, містить досить значний шар, пов'язаний із тваринами. Цей шар, якщо мати на увазі міфологічних персонажів вищого рівня і ті риси тварин, які їх втілюють і мотивуються в міфі, формується з різних джерел [див. 308]. Дані фольклору, символіки, прикмет, мови також включаються в ряд джерел, що дозволяють реконструювати зв'язок образів тварин з міфологічним началом.

У будь-якій художній системі, тим паче у такій універсальній, як фольклор, чільне місце посідають образи-символи [187, с. 467]. Але у поезиці фольклору, стверджує В. Кононенко, вони є особливо важливими ще й тому, що часто виконують роль образних кодів ментальності народу, показників його ціннісних позицій, орієнтирів тощо [126, с. 33].

Як відомо [134, с. 210 – 223], механізм виникнення художніх символів – процес тривалий і багатоступеневий. Мотивація його ґрунтується на тому, що, на думку Р. Зорівчак [106, с. 79], "багато предметів мають певну властивість, що сприймається як їхня константна й особлива ознака. Завдяки цьому співвідношення предмета й ознаки інколи настільки змінюються, що предмет стає символом властивості, вираженої його ознакою". Згодом під впливом різноманітних антропологічних, геополітичних, культурологічних процесів на це мотиваційне значення сформованого образу-символу нашаровуються додаткові, вторинні, нові семантичні аспекти і відтінки, які розширюють його міфопоетичний спектр. Це свідчить про те, що символ не може бути якоюсь значеннєво-асоціативною константою, незмінною у межах однієї національної культури [201, с. 47], він змінюється в діахронії. Окрім того, як указує М. Костомаров [134, с. 34], "він не може бути завжди й однозначно адекватним у національних культурах різних народів, зокрема в їхній уснопоетичній творчості". Натомість існування цілого ряду аналогічних міфопоетичних кодів є також фактом незаперечним.

Міфологізовані сюжети, вважає М. Маковський [156, с. 234], є результатом духовного освоєння світу, які часто ґрунтуються на космогонічних уявленнях народу. Джерелом міфологізованих сюжетів, які ми знаходимо в зоосемізмах української мови, на думку І. О. Голубовської, [69, с. 61 – 64] виступає передусім національний фольклор.

Українські та англійські народні казки про тварин характеризуються частим вживанням назв свійських та диких тварин, які виступають головними героями даних казок. Проте їхні образи, характери та ситуації, в умовах яких вони діють і розкривають свою сутність, мають не буквальне, а лише переносне, алегоричне значення. Серед проаналізованого матеріалу найчастіше зустрічаються образи лисиці, ведмедя, вовка та зайця як представників диких звірів, а також півника, курочки, собаки, kota, бичка та кози, які є домашніми тваринами.

У міфопоетичній традиції багатьох народів *вовк* є одним із найважливіших персонажів, наділених надзвичайними магічними властивостями. Вовк підкоряється волі вищої істоти, поганського бога чи християнського святого, і виконує його накази; вовк сильніший за нечисту силу і може подолати чортів; вовк пов'язаний із потойбічним світом і буває в царстві мертвих; вовк наділяє людину багатством, і, нарешті, сама людина походить від вовка [97, с. 195].

Простежуючи образ вовка в казках про тварин, стає зрозумілим, що він є втіленням зажерливості, свавілля та уособленням грубої сили. Проте, не зважаючи на всі негативні риси, якими наділений цей хижак у казках, його часто перемагає багато інших, значно слабших від нього істот (наприклад, заєць). Так у своєрідній формі втілювалась мрія народу про торжество справедливості над злом [340]. Окрім того, вовк у казках порівнюється з чужими, тими, хто приходить ззовні, його пов'язують з різними переломними моментами [115, с. 42].

Важливим складником культу *вовка* було уявлення про те, що йому відкрите сакральне знання [143, с. 196]. Як зазначає В. В. Іванов, одна з найдавніших індоєвропейських назв вовка **weid-n(o)* утворена від кореня **weid* зі значенням 'відати, знати', що відбилося і в деяких слов'янських номінаціях, див., зокрема, західноукраїнську назву *віщун* для вовка-перевертня [108, с. 400-401].

Із образом вовка близькоспорідненим є образ ведмедя. Їхня подібність, вважає С. Карпенко, виявляється в тому, що обидва звірі зображуються сильними, хитрими та небезпечними [115, с. 42]. Ведмідь в народній творчості часто зображується як найстарший серед тварин, цар звірів. Як такий, він звичайно розв'язує суперечки, що виникають між звірами, може покарати й помилувати. Часом образ ведмедя при цьому заступає аналогічний йому образ лева, що, безперечно, є пізнішим запозиченням з казкового епосу інших народів.

Здебільшого ж ведмідь, як і вовк, у деяких казках змальовується в приземленому плані, фігурує як об'єкт глузування, носій негативного, він є уособленням тупості, нетямущості, вайлуватості (*"Циган та ведмідь"*).

Як "цар звірів" ведмідь нерідко виявляється не на висоті свого становища. Його досить легко перемагають силою розуму, ошукують і лисиця, і заєць, і різні свійські тварини. Ведмедя, який необачно, нахабно хизується своєю силою, не раз належно провчають і бджоли, і комарі [340].

Широко представлена у казках про тварин і лисиця. З образом лисиці у фольклорі часто пов'язується щось сумнівне та фальшиве [115, с. 43]. Відомо, наприклад, що вона насправді не такий кмітливий звір, як може видатися на основі поверхових спостережень за її зовнішньою поведінкою. Тим часом у казках цей образ фігурує як хитрий, улесливий, нещирий та підступний звір. Вона своїми розмовами ошукує не лише слабших від себе (півника, Колобка, зайця та інших), а й значно сильнішого звіра – вовка, заводячи його в тенета або в ополонку, а потім скликає людей, які розправляються з хижаком. Цьому значною мірою сприяли різні забобонні уявлення про лиса (як "розумної" тварини).

Образ зайця зустрічається переважно як художнє уособлення "боягузтва".

Значне місце у фольклорі посідають казки про свійських тварин. З появою образів свійських тварин казка поповнилася новою, своєрідною тематикою, тут досить виразно відбивались суто практичні інтереси людини: одомашненим тваринам перед дикими надавалась явна перевага. Собака, півень та селезень дружно воюють проти вовка, ведмедя, дикого кабана та лисиці (*"Півник та курочка"*, *"Як півник вигнав лиску з зайчикової хатки"*, *"Як вовк забавив козенят"*, *"Пан Коцький"*) [340].

Серед образів домашніх птахів, освоєних народною поетикою, особливо привертає увагу символіка *півня*. Як стверджує М. Костомаров [134, с. 104], "півень [...] не лише у слов'ян, але й у германських народів був предметом особливої поваги, відігравав роль у міфологічних системах".

Значення образу цього домашнього птаха зумовлене, очевидно, вагомістю його ролі у житті народу – “для поселянина півень – це хронометр, за ним він дізнається, скільки минуло ночі; півень будить поселянок на досвітні роботи” [там само]. Не дивно, що така важлива життєва функція півня як показника часу стає мотиваційним підґрунтям для відповідної символізації цього образу в казках про тварин.

Глибокого переосмислення в казках зазнав образ кози. Необхідно відзначити, що у казках даний образ щодо змісту не відзначається послідовністю. У деяких творах (наприклад, у казках “*The Wolf, the Goat, and the Kid*”, “*Як вовк забавив козенят*”) коза зображується як чесна трудівниця, ніжна і любляча мати. У поєдинку з хижим вовком вона здобуває перемогу. І разом з тим коза у деяких українських казках подається як втілення негативного, ворожого людині начала. Так, у казці “Коза-дереза” ця тварина змальовується як безчесна, бездушна, сварлива істота. Вона нахабно обманює діда, який через неї позбувся і дружини, й дочок, силоміць захоплює зайчикову хатку й оселяється в ній [347].

Український “звіриний епос”, на відміну від англійського, торкається і взаємин людини з тваринами (“*Вірний пес*”, “*Кривенька качечка*”, “*Казка про дідового півника та бабину курочку*”, “*Циган та ведмідь*”, “*Як собака знайшов собі господаря*”, “*Як чоловік провчив вовка*”). У цих казках людина виявляє не фізичну силу, а передусім свій розум, кмітливість, обачність. Навпаки, образи звірів подаються в зниженому, часом гумористичному плані. Із появою образу людини казка набувала часом соціального забарвлення, змальовуючи життя суспільства, відтворюючи стосунки між людьми, викриваючи людські вади [340].

Оцінна семантика тварин у різних фольклорних жанрах, як зазначає І. О. Голубовська, „неодноразово ставала об’єктом вивчення з погляду їхнього метафоричного емотивного переосмислення” [69, с. 62]. Метафоричне переосмислення відображає будь-яку особливість характеру тварини і є результатом багатовікового спостереження людини за ними. Але

ці особливості бачаться певною людиною в певній ситуації, у певну епоху, тобто є дуже суб'єктивними. Адресант концентрує в назві лише одну якість, роблячи тварину символом цієї якості [160, с. 92], тим часом, як під символом науковці розуміють “виявлення деякого суспільного ставлення до чогось / когось, суть якого може бути представлена як ідея, концентрований соціально-культурний зміст” [201, с. 41]. З огляду на це можна сказати, що уявлення про антропоморфність тварин є емотивним за природою і має ряд специфічних модусів оцінки [255, с. 23 – 25]. Емотивно-асоціативна специфіка мови вважають дослідники особливо яскраво виявляється в оцінних зоосемізмах [256, с. 22 – 23]. Чіткі й постійні оцінні конотації виявляються в стосунках за моделями *тварина – людина* і *людина – тварина* [59, с. 59].

Зоосемізми є результатом складного процесу номінації, в якому поєднуються лінгвістичні й екстралінгвістичні фактори. Ці фактори впливають на формування конотацій у вживанні найменувань тварин, що функціонують у семіосфері етнокультур. Відповідно до концепції Ю. М. Лотмана [152, с. 145], семіосфера – це семіотичний простір, що містить досвід, накопичений певним лінгвокультурним соціумом.

До базового процесу розвитку в етнокультурній парадигмі відносяться різноманітні форми культурного знакового-символічного опосередкування, тому що поняття про дійсність формуються в семантичних категоріях рідної мови.

Фольклорні зоономінації є знаками ситуацій, що входять до когнітивної бази мовного колективу і виступають своєрідними ментальними корелятами між предметом, явищем, реалією і образним уявленням. Останні відображають предметний і непередметний світ (універсум) у знакових формах, позначувальним яких є звукова (графічна) матерія. Тому, на думку Г. Пермякова, не стільки є суттєвою їхня зовнішня образність, скільки те, що вони позначають, або яку життєву, мисленнєву, ситуацію чи лінгво- та

національно-культурну інформацію вони передають, моделюючи факти ментального або матеріального світу [177, с. 135].

В основі фольклорної символізації і концептуалізації зоономінацій лежить, по-перше, протиставлення вічних чеснот добра і зла через порівняння людини і тварини, зокрема оцінного способу життя людини, її дій, вчинків, рис характеру, зовнішності, стосунків з іншими людьми тощо та їхня символізація в образах і концептах тваринного світу, а також співвіднесення тварин з різними реаліями, суб'єктами, об'єктами як реального, так і уявлюваного світів [там само, с. 178].

Зоономінації виконують, окрім образно-номінативної функції, оцінно-прагматичну. Прагматичний компонент у семантичній структурі кожної зоономінації є складовою частиною їхнього конотативного значення. Оцінна сема конотативного значення залежить від суспільно-ідеологічного буття людини, зокрема світоглядно-ментального, а на її основі – національної системи цінностей.

Творення номінативно-оцінної одиниці, викликане бажанням людини знайти певний еталон, що відноситься або до сфери прекрасного, піднесеного, або до сфери карикатурного, жахливого, стосовно яких постають позитивні чи негативні враження від того, про що говорять [186, с. 58]. Такі соціальні еталони позитивного або негативного мають глибокі історичні корені, а деякі загалом мають характер архетипних символів з близькими значеннями “для більшої частини, якщо не для всього людства” [219, с. 60].

Меліоративні зоономінації вказують на симпатію, повагу, позитивне ставлення до мудрості дій казкових героїв. Основна функція таких одиниць не в номінації, не у відображенні в їхній семантиці тих чи інших ознак та характеристик людини, а у вираженні ставлення людини до таких якостей, як розум, мудрість, допитливість тощо [219, с. 60].

Пейоративні зоономінації вживаються для вираження антипатії, зневажливого ставлення казкових героїв до певних життєвих ситуацій,

символізованих через образи тварин. Пейоративна конотація зоономінацій пояснюється сталою мовною традицією висловлювати негативне, іронічно-зневажливе або презирливе ставлення до героїв з певними негативними звичками, рисами характеру, що суперечать моралі і цінностям, прийнятим у кожному суспільстві, а відтак, порівнюється з тваринними інстинктами і переносяться на поведінку тварин.

Загалом оцінна природа фольклорних зоономінацій зумовлена їхньою смисловою структурою, яка базується на протиставленні двох концептів культури – “людини” і “тварини”. Денотатом фольклорної зоономінації є тварина – сукупність її зоологічних характеристик як представника тваринного світу, а конотатом – дії людини, її характер, стосунки з іншими людьми, що асоціюються з поведінкою певної тварини і набувають меліоративної або пейоративної оцінки у конкретній життєвій соціально-побутовій ситуації. Це дає підстави говорити про те, що фольклорні зоономінації з оцінним значенням виникають внаслідок появи тих чи інших асоціацій, які сприяють переосмисленню їхньої семантики, або так званим перейменуванням, суть яких полягає в зміні позначень денотатів без зміни самих денотатів [219, с. 61 – 62].

Акт фольклорної оцінної зоономінації – це складний процес, в якому за допомогою зооніма як мовного знака іменується й оцінюється суспільно / побутово / прагматично зумовлена діяльність людини.

Оскільки переосмислення семантики зоономінацій відбувається крізь призму оцінної чи образної уяви, то деякі з цих одиниць, переміщуючись у сферу фольклору, стають одиницями з національно-культурною маркованістю, яка відображає усне розмовно-побутове спілкування представників конкретного етносу.

1.4. Мотиваційна основа фольклорних зоонімів у контексті символічних опозицій явищ навколишнього світу

Починаючи з 20-х років ХХ в. представники лінгвістичного структуралізму Празької школи розглядали значимість бінарних протиставлень (дуальних опозицій) щодо мовної системи. Пізніше подібні методи були поширені на об'єкти, досліджувані в інших гуманітарних науках, зокрема в етнології. При цьому виявилось, що досліджувані в цій науці явища чітко виявляють бінарну структуру або ж більш складні відношення, що зводяться до бінарності [107; 108].

Наявність дуальності в основних поняттях навколишньої дійсності в архаїчних суспільствах сьогодні в наукознавстві не викликає сумніву. Давно вже було встановлено, що в так званих елементарних (архаїчних, примітивних або первісних) суспільствах є символічні системи класифікації явищ зовнішнього світу, що ґрунтуються на бінарному принципі. Можливо, основою бінарності в архаїчному членуванні слід уважати прагнення людини аналізувати всі явища дійсності в контексті користі або шкоди для себе або для своєї соціальної групи, і кожну з пар протилежностей можна розглядати як рефлексію основного протиставлення: *“сприятливий / несприятливий”*. Це психологічна версія виникнення опозицій, однак можливі й інші, основою яких, наприклад, є специфічні властивості самої людини (скажімо, парність частин її власного тіла: рук (як у цілому, так і їхніх фрагментів – долонь, ліктів тощо), ніг (та їхніх частин), очей, вух, губ і т.ін., що пояснюється антропоцентричною константою. Утім, ця ж парність спостерігалася людиною й у живих істот, що оточували її. Наявні й більш загальні закономірності парності, що мають біологічний і фізичний характер [107; 108].

Як відомо, бінарні опозиції не тільки беруть участь у категоризації навколишнього світу, але й становлять основу систем, сформованих в

архаїчній космології, на яких передусім ґрунтуються ритуали, ритуалізована поведінка й міфології.

Так, для опису картини світу слов'ян у давньому періоді В'яч. Вс. Іванов і В. Топоров, а слідом за ними й О. Тищенко, використовували такі семантичні опозиції: *білий / чорний, життя / смерть, близький / далекий, варений / сирий, вертикальний / горизонтальний, верх / низ, весна (літо) / зима, видимий / невидимий, схід / захід, головний / неголовний, день / ніч, доля / не-доля, дім / ліс, земля / вода, червоний (пурпуровий) / чорний, чоловічий / жіночий, небо / земля, вогонь / волога, освоєний / неосвоєний, посвячений / непосвячений, правий / лівий, предки / нащадки, прямий / кривий, сакральний / мирський, світлий / темний, вільний / зв'язаний, свій / чужий, сонце / місяць (пітьма), старший / молодший, сухий / мокрий, суша / море, щастя / не-щастя, цілий / не-цілий, людина / не-людина, парний / не-парний, чистий / брудний, південь / північ, покритий / не-покритий, живий / мертвий, добро / зло* тощо.

Отже, в основу архаїчних ритуалів, ритуальної поведінки і міфології покладено бінарні опозиції, а ритуали і традиції відбивають цінності культури народу. Прагмалінгвістичне вивчення казок доцільно зорієнтувати у площину спілкування адресанта з адресатом через посередництво тексту з огляду на його специфічне лінгвокультурне, семантичне значення та форму репрезентації цього значення. Основне навантаження в казках про тварин виконують казкові персонажі, наділені не лише характеристиками тварин, а їхніми іменами – *фольклорними зоонімами*.

Для порівняння казкових персонажів (фольклорних зоонімів) С. Д. Карпенко запропонувала поділити їх на такі чотири групи:

- 1) за індивідуальним статусом (ім'я, стать, вік, зріст, тілесні аномалії, кольорова характеристика);
- 2) за сімейним статусом (приналежність до родинних відносин);
- 3) за становим статусом (станові належності);

4) за локалізацією (приналежність до свого / чужого простору) [116, с. 62 – 74].

Подальшу дистрибуцію фольклорних зоонімів здійснено за допомогою системи ознак, що описують їхній внутрішній та зовнішній стан за допомогою оцінки. Їх розкривають такі опозиції: *спільні* для двох зіставляваних мов – добрий / злий, живий / мертвий, цілий / нецілий, простий / вельможа, слуга / господар, сильний / слабкий, мудрий / нерозумний, ситий / голодний, великий / малий; *національно-марковані*: для *англійських казок* – лінивий / працьовитий; для *українських* – чистий / брудний, щедрий / жадний.

Однією з найбільш важливих характеристик казкових персонажів є їхні імена – *фольклорні зооніми*. Вони відображають ті ознаки, що обігруються протягом розгортання сюжету, та несуть інформацію про стать, вік, зріст, тілесні аномалії і кольорову характеристику тварин, формуючи уявлення про останніх та визначаючи їхній *індивідуальний статус* [116, с. 64]. (таб. 1.2, с. 54).

Вихідним дуальним протиставленням у контексті казок загалом, а казок про тварин зокрема є протиставлення добрий – злий. Опозиція *добрий - злий* належить до універсальних семіотичних опозицій. Їй властива здатність виявляти полярну оцінність. Позитивна і негативна маркованість конститuentів антонімічної пари *добрий – злий* пов'язана із дуалістичним поглядом на природу. Зокрема наші предки-слов'яни, розуміння світу яких не обмежувалося зовнішньою, матеріальною стороною, усі природні явища залежно від їхнього впливу на людину розділили на дві протилежні сили, що відбилося у віруваннях у Білобога та Чорнобога – представників світла і темряви, добра і зла [10, с. 92]. За С. Плачиндою, Білобог – головний бог добра. За повір'ям – творець землі, води, світла; батько Перуна; захисник людей від зла. Народні легенди зображують Білобога у постійній боротьбі з Чорнобогом [179, с. 14].

Таблиця 1.2

Класифікація фольклорних зономінацій

Класифікація імен казкових персонажів за:	Англ.	Укр.
сімейним положенням (англ. Brother Cock / укр. Вовчик-братик)	3	10
духовними якостями (англ. Tell-Tale Wolf)	1	–
зовнішнім виглядом (англ. Mufti-tuftu Mouse / укр. Солом'яний бичок)	3	4
соціальним статусом (укр. Пан Коцький)	–	1
звуковою імітацією (англ. Cock-a-doodle-do / укр. Жабка-скрекотушка)	2	2
локальною приналежністю (укр. Польова миша)	–	2
способом ходи (укр. Ведмідь-набрідь)	–	1
кольором (англ. White Rabbit / укр. Сірко)	3	1
віком (англ. Old Dog)	1	–
нейтральні імена (англ. Spider / укр. пєс)	15	7

Для вираження понять добра, щастя тощо, зауважує Н. Бобух, вживалися лексеми, що означали світло, тепло, а поняття зла, нещастя передавалося за допомогою слів, що означали темряву й холод. Опозиція *добрий – злий* належить до базових, які експлікують архаїчну мовну картину світу. Символічне протиставлення добро – зло ґрунтується на позитивному оцінному змісті першого конститuenta і негативному – другого [24, с. 200 – 207; 132].

Номінанти *добрий* “усе позитивне в житті людей, що відповідає їхнім інтересам, бажанням, мріям; благий, добрий, щасливий; протил. лихий, злий” [303, с. 307, 86] та *злий* “недобрий, поганий; нещасливий, лихий; протил. добрий” [303, с. 463] етимологи виводять із індоєвропейської прамови. Так, *добрий* етимологічно сягає інд.-євр. **bod-rъ, bhadrā-* (t/v) з **dhabh-*

'підходящий, хороший' (у ст.-в.-н. **dhab*, у д.-в.-н. **tapfar*, у нов.-в.-нім. **tapfer* 'хоробрий, сильний, міцний, збитий' [318, s. 90], [315, т.1, с. 521]. Злий вчені виводять із і.-є. **ǵvel-* (пор. лит. *atžylùs* "грубий, неприємний, немилосердний", *jžvilnas* "косий, уривчастий", *jžūlùs* "нахабний, безсоромний, докучливий" *pražulnas* "похилений, косий" [318, s. 586], лит. *zvilavo* ("кланятися", давньоінд. *hvarati, hvālati* "іде непрямыми шляхами, петляє, спотикається, падає" [315, т. 2, с. 99].

У такому розумінні не позбавленою сенсу видається психологічна версія про те, що в архаїчному членуванні світу на перше місце ставилося прагнення людини всі явища дійсності сприймати у контексті користі або шкоди для себе чи для своєї соціальної групи, і кожному з наявних світоглядних опозицій розглядати як рефлексію основного протиставлення "*сприятливий / несприятливий*". У будь-якому разі таке бінарне членування має антропоцентричне підґрунтя. Вивченню глобальної аксіологічної опозиції *добрий – злий* у ментальному світі людини присвячені праці О. Тищенко [227]. В архаїчному світосприйнятті, як вважають дослідники, надзвичайно важлива роль належала емоціям. Їх розрізняють за такими оцінками: позитивна, негативна, подвійна (амбівалентна) та невизначена. Зокрема позитивна оцінка задовольняє певні емотивні вияви людини (що відповідає лівій стороні протиставлення "*сприятливий*"), натомість негативні перешкоджають такому задоволенню (правий член опозиції "*несприятливий*").

Образи тварин, що лежать у основі англійських та українських казок про тварин імплікують ідею відображення *добра / зла* через свої вчинки – стимулюють задоволення, радість людини або іншої тварини-персонажа казки, приносять приємні та неприємні емоційні переживання. Досліджувані добрі вчинки казкових героїв різною мірою відображають інтегровані позитивні емоції, реалізовані через скоєння усього, що у свідомості читача асоціюється із добром: англ. *The White Rabbit pulls out two turnips and eats one of them...but does not eat the other. He says: "It's winter. I think the Donkey has*

nothing to eat. I must take this turnip to him” [The Turnip...] / укр. “Ой не ріж мене, дідусю, я тобі стьжок, серьог, намиста доброго принесу, тільки пусти на волю!” Пустив і того. ...Зайчик понаносив стьожок, серьог, намиста доброго... I дід рад, і баба рада [Солом. бичок, с. 281].

Злі вчинки, навпаки, відбивають негативне ставлення героїв один до одного, до людини, вони пов’язані із різними проявами зла (фізичного, що завдає страждань і порушує добробут; морального; соціального, що виходить із недосконалості соціальних відносин) [176]: англ. *There was once upon a time a sheep-dog whose master was so unkind that he starved a poor beast, and illtreated him in the cruelest manner* [The Dog...] / укр. *Лиска попросилась у зайчика переночувати та й зайчика вигнала* [Як півник., с. 221]

Активно представленою у казках про тварин у зіставлюваних мовах є опозиція *життя / смерть* та її варіант *живий / мертвий*. Саме їй, за переконанням Л. Виноградової, належить провідна роль з-поміж базових концептів культури, співвідносних з основними антропологічними категоріями буття [55, с. 19 – 20].

Серед казкових сюжетів нами виявлено значно більше тих, що зорієнтовані на вектор “життя”: англ. *Many, many years ago the Dog lived in the forest all alone... and from that time on the Dog and the Man always live together* [The Dod...], *At that time they all lived in the sky...* [Why the Cocks...] / укр. *На болоті в очереті на купині жив журавель, там же трохи оддали жила лисиця* [Журавель і лисиця, с. 45], *А козенята остались живі і здорові* [Як вовк., с. 133].

У спеціальній літературі неодноразово акцентувалося на значній мірі табуїзованості лексики, пов’язаної зі смертю – народній свідомості властиво оминати прямого називання усього того, що так чи інакше пов’язане зі сферою смерті, що й пояснює спрямованість казкових сюжетів на життя, а не на смерть. Лише чотири англійські (Another Little Red Hen, The King of the Cats, The Dog and the Sparrow, Gabi’s Goats) та сім українських (Казка про дідового півника і бабину курочку, Коза-Дерева, Колобок, Лисичка-

Сестричка, Солом'яний бичок, Як вовк забажав козенят, Як півник вигнав лиску з зайчикової хатки) з проаналізованих 40 казок про тварин закінчуються смертю одного з персонажів: англ. *Later, Gabi came and killed the wolf [Gabi's Goats], ...so that he fell down dead [The Dog...]* / укр. *Розізлилася баба на курочку й зарізала її [Казка про дідового.., с. 331], А лисичка його – гам! Та й проковтнула [Колобок, с. 13].*

Характеризуючи опозицію **живий / мертвий**, Вяч. Іванов та В. Топоров писали: “У ній відбувається зміщення центру ваги на другий член протиставлення, що виявляється у більшій різноманітності його втілень” [108, с. 25].

Вивчаючи прояви та рефлексії опозиції **живий / мертвий** у фольклорі та народній культурі слов'ян, Л. Виноградова доходить висновку, що межа між крайніми елементами цієї опозиції виглядає на диво нечіткою, хисткою – наприклад казкові сюжети про “живу” і “мертву” воду, наділену однаково цілющими і відживлювальними властивостями.

Логіко-семіотична опозиція **здоровий – хворий** представлена у казках про тварин в обох мовах, однак активізована різною мірою. Здоров'я у традиційній народній культурі є цінністю вищого порядку, це природний і бажаний стан людини; в обрядовій системі об'єкт профілактичної магії; категорія, протиставлена хворобі і смерті; основа благополуччя [232, с. 299]. Уявленням про здоров'я як обов'язкову умову життєдіяльності людини пояснюється активне використання побажання здоров'я у традиційних побутових благопобажальних формулах, що застосовуються в казках: *Кукуріку, будь здоровий світлий царю* [Казка про дідового півника.., с. 331], “*Здорові будьте, ремеснички-побережнички*”. Ті: “*Дай, боже, здоров'я!*” [Лис.-сестр., с. 182]. Однак аналіз казок про тварин свідчить, що такі формули є характерними лише для української мови.

“Здоровий” походить від *su-dorov-o* → *съдоровъ*, що буквально означало “з хорошого дерева, міцний, як дерево, здоровий і сильний” [123, с. 326]. В. Махек також вбачає етимологічний зв'язок слова *zdravý* із

староперським **duruva-* ‘здоровий’ та староіндійським *dhruvā* “надійний, витривалий” [318, s. 584].

Сюжети, в яких згадується здоров’я, можуть супроводжуватися нагадуванням про багатство, довголіття, щастя та інші актуальні цінності традиційного світогляду [232, с. 301]: укр. *А козенята остались живі, здорові* [Як вовк..., с. 133].

Хвороба у традиційній народній культурі сприймається як результат дії демонів хвороб, різної нечистої сили; саме поняття хвороба позначається у слов’янських мовах словами із коренем **xvor-*, **bolj-*, **slab-* або заперечними дериватами **ne-mogt-*, **ne-dugъ-*, **ne-sъdorov-* [315, т.1, с. 225].

У проаналізованих казках спостерігаються хвороби фізичні, іноді пов’язані з каліцтвом: англ. *One day the Lion fell ill* [The Tell-Tale Wolf] / укр. *Стали її брати, бачать – у неї ніжка зламана* [Крив. качечка., с. 7], *Якось вдарив по ногай та й вломив му єдну ногу* [Вірний пес].

Опозиція **цїлий – нецїлий** у системі аналізованих казок про тварин виявляє цікаві закономірності. Вона актуалізується через втрату хвоста або вусів, як одних з головних засобів мови та нюху тварини, що часом стають предметом вихваляння чи обману [Карпенко 2007, с. 65]: англ. *“These are the best whiskers for the medicine”*. *And the Lion cut off the Wolf’s whiskers* [The Tell-Tale Wolf] / укр. *“На тобі, хортище-собачище, хвоста, хвоста; да не кусай по жовтому, а кусай по білому”*. *А хорт як укусив, так при самій репиці одкусив* [Лис.-Сестр., с. 186].

Ціле у наївній картині світу корелює з конструктивним як непорушеним, повним, неушкодженим [176, с. 96]: *А той чоловік йому відповідає, що в наше село занадився з лісу ведмідь і поїв уже всіх людей, так що зісталоя може чоловіків з десять на ціле село*.

Специфічну мовну репрезентацію виявляє опозиція **щастя – нещастя**. Якщо на лівому її полюсі актуалізується сам опозит та його семантичні асоціати, адже щастя – поняття широке (це стан цілковитого задоволення життям, відчуття безмежної радості, якого зазнає хто-небудь),

яке не випадково вміщує й синонімічні поняття доля, талан (пор. *Таке її щастя, така її доля* (Т. Шевченко), відомий юкстапозит щастя-доля, щастя-доленька, стійке словосполучення щастя й доля “народнопоетичні назви радості в житті, вдоволеності ним, успіху, добробуту у ньому” [94, с. 654]). В англійських та українських казках про тварин щастя часто актуалізується через радість, задоволення та сміх персонажів: англ. *The hares begin to laugh because they understand that the goats are afraid of them* [Why the Hares..., p. 17], *But the little Red Hen lived happily ever after* [Another LRH] / укр. *Дуже втішилися зайці і розбіглися по лісі й по полю* [Чому зайці..., с. 63], *Ті, побачивши, що вона безхвоста, давай з єї сміяться* [Лис.-Сестр., с. 186].

Не-щастя у архаїчній свідомості безпосередньо асоціюється з лихом, горем та бідюю. Зокрема біда у дохристиянських віруваннях – одна з персоніфікованих злих сил, окремий бог, демон, який виконує людиноподібні дії: Біда з Лихом (іншим персоніфікованим духом) ходить разом поміж людей, підстерігає їх на кожному кроці [94, с. 336]: англ. *only two goats came home that evening and Gabi was very sad* [Gabi's Goats] / укр. *В одному лісі була дуже велика біда* [Циган і ведмідь, с. 165], *Як заплаче вона тоді* [Крив. качечка, с. 14].

Герої казок про тварин часто описуються через опозицію **сильний / слабкий**, що визначають властивості їхньої фізичної сили. Така характеристика персонажів, вважає С. Д. Карпенко, є постійною характеристикою для образів диких тварин (вовк, ведмідь, кабан – сильні, лисиця, заєць – слабкі) [116, с. 67]: англ. *The oldest hare says: “We are afraid of everybody, but nobody is afraid of us”* [Why Hares...], *“I’m the strongest animal in the forest”, said the elephant* [The Ant...], *The wolf at once seized the goat* [Gabi's Goats] / укр. *Коли зустрічає свого найближчого родича – великого, дужого, злого вовка. ...Побачив собака, що ведмідь дужчий за вовка, та й вирішив іти прохатися у найми до ведмедя* [Як собака..., с. 198].

Опозиція **сильний / слабкий** нерозривно пов’язана з опозицією величини – **великий / малий**, що доповнює уявлення про зовнішній вигляд

казкових героїв: англ. *A little bird comes and sits under a tree. A big grey cat comes to the tree* [The clever..., p. 5].

Ознаки *сильний / слабкий, великий / малий* у казках про тварин фігурують паралельно з опозицією *мудрий / нерозумний*. Однак, мудрість, на думку С. Д. Карпенко, в казкових текстах інтерпретується як хитрість, завдяки якій персонажі досягають своїх цілей, і навіть менші та слабші тварини перемагають більших та сильніших. Поєднання ознак *сильний-нерозумний* та *слабкий-мудрий* в героях казок про тварин є досить поширеним [116, с. 66 – 67]: англ. *The elephant tied one end of the rope to his leg and the ant ran off with the other end to the crocodile. The ant tied the rope to the crocodile's neck. The crocodile began to pull; and the elephant began to pull. But the clever little ant only laughed at the silly elephant and the crocodile* [The Ant...] / укр. “Півнику-братуку, вижени мені звіря неслуханого й невиданого”. От прийшов півень і каже: “Кукуріку! Іду на ногах в красних сапогах; несучу-несу косу, тобі голову знесу, по самі плечі...Полізай, коза, з печі!” Коза впала на піл та й убила [Коза-Дерева, с. 8].

У ході дослідження встановлено, що свійські тварини розумніші, мудріші й хитріші від диких: англ. *In went the stone and out came the boiling water, all over the old Fox... But the little Red Hen lived happily ever after* [Another LRH] / укр. *Вовк зачав лізти до хліва і вже наполовину як у хліві, так і надворі. Тай пес загарчав і зляпав за хвіст, а баран розбігся від другої стіни та й у вовкову голову* [Вірний пес]. Таке вживання опозицій *сильний / слабкий* та *мудрий / нерозумний* дозволяє зробити висновок, який складає основну мораль більшості казок – сила не завжди перемагає, мудрість та хитрість є важливішими.

Для англійських казок про тварин виявилася характерною опозиція *працьовитий / лінивий*. При цьому, завдяки її актуалізації, есплікується основна мораль казки “Why the Monkey and the Turtle Are Cold At Night” – без зусиль та роботи не можна досягнути бажаного результату. Прямо члени опозиції не вживаються, проте ряд подій доводить адресату лінг головних

персонажів: англ.: *One rainy evening the monkey and a turtle sat under a tree, they were very cold. "We must make warm coats for you and me"... In the morning the sun was bright in the sky and the monkey and the turtle were quite warm. ...And so they go on to this day. That is why the monkey and the turtle are cold at night [Why the Monkey...].*

Актуалізованою в українських казках про тварин є опозиція **чистий – нечистий**. У слов'ян зі сферою чистих (добрих) сил корелює передусім доля – добрий дух, який захищає людину, приносить щастя та багатство, або неминучість, кому що судилося [94, с. 192]. В українській казці “Чому гуси миються у воді, коти – на печі, а кури порпаються в поросі” опозиція **чистий / нечистий** актуалізується через купання: укр. *Гуси знялися на крила й полетіли у воду. Плавають, купаються, та так їм добре – що аж гогочуть [Чому гуси..., с. 254].*

Нечистий безпосередньо корелює із опозицією **білий – чорний**. У слов'ян білий день (світ) пов'язувався зі світлом, життям, чорний день – із лихою годиною [176, с. 94], це пояснює те, що лихі події в казках відбуваються вночі: *“Нічого, я під лавкою зігнуся, хвостиком одягнуся і переночую”... “Ой як мені не плакати – нема мого явірця” [Лис.-Сестр., с. 183].*

В українських казках про тварин зустрічається опозиція **щедрий / жадний**, застосування якої засуджує жадібність головних персонажів, що призводить до небажаних наслідків: укр.: *Лисиці стидно стало, що вона через свою жадобу влізла в глечик з головою і ніяк не може висунуть звідти голову [Журавель і лисиця, с. 47], Одного разу запросила польова миша міську в гості. Вгостила її зерном, солодкою картоплею. ...На другий день відправилась польова миша в гості.... Добре наїлась, але раптом побачила відро з олією... Добре напилась... Відпочила трохи і знову спустилася у відро...а вилізти не змогла, бо дуже вона напилася і була дуже важкою [Польова миша..., с. 88]. В останньому прикладі опозиція **щедрий / жадний** не*

вживається прямо, її лівий вектор актуалізується через гостинність персонажів, а правий – через їхню ненажерливість.

Ознаки *сімейного статусу* вибудовуються в казках про тварин над індивідуальними ознаками. Герої казок постають як родичі або видають себе за них.

З попередньої класифікації можна зробити висновок, що розкриття сімейного статусу є більш характерним для українських казок. Так, серед проаналізованих 20 англійських казок про тварин лише тричі згадується сімейний статус казкового героя: англ. I can't live with you after this, *Brother Moon...Brother Cock* will always remember me [Why Cocks..., p. 37].

В українських казках про тварин герої між собою називають один одного кумами (укр. “Приходь, куме, до мене в гості...”. – “Добре, кумасю, прийду...” [Лисиця та журавель, с. 45]), братами (укр. “Півнику-братику, іди вижени мені звіря неслиханого й невиданого” [Коза-Дерева, с. 7]), чоловіком та дружиною (укр. “Будь ти мені за чоловіка, а я тобі за жінку буду” [Пан Коцький, с. 79]).

Такі вказівки на родинні стосунки, зазначає С. Д. Карпенко, визначають героїв як односторонців, помічників та добротворців [116, с. 69].

Для англійських та українських казок про тварин характерним є те, що вони часто починаються з опису родини (англ. Once upon a time there were two brothers who lived in a lonely hose, in a very lonely part of Scotland [The King...] / укр. Жив собі дід та баба [Солом. бичок, с. 280]). Проте кількість таких казок різниться в зіставлюваних мовах: серед англійських – 4, серед українських – 7.

До третьої групи характеристик казкових персонажів відносяться *станові належності*: Лев – цар звірів, кіт – пан, Лисиця – радник тощо. Соціальний статус не настільки важливий як індивідуальний та сімейний, оскільки в казках про тварин він не виступає провідним [116, с. 69 – 70]. Важливе значення для героїв у становому статусі має зв'язок диких та свійських тварин. На думку С. Д. Карпенко, домашні тварини вищі за

статусом, ніж дикі. Це підтверджується тим, що Пес та Корова в українській казці “Вірний пес” [Вірний пес, с. 110 – 113], а коза в англійській – “Gabi’s Goats” [Gabi’s Goats] виявляються хитрішими за вовка.

Найкраще станова належність персонажів, зазначає С. Д. Карпенко, розкривається через опозицію *простий / вельможа*, оскільки низка казок реалізує протилежність між низьким становим статусом персонажа на початку казки і високим положенням – наприкінці. Так, старих Пса та Кота проганяє з дому господар, оскільки вони вже не можуть служити йому як раніше, але у фіналі вони набувають статусу поважних осіб, завдяки тому, що Пес врятував дитину зазначає [Сірко, с. 76 – 78], а Кіт заслужив поваги та нагнав страху на диких звірів [Пан Коцький, с. 79 – 81]. В англійській казці *The King of the Cats* кіт набуває статусу короля всіх котів після смерті свого попередника.

Ще одна подібна до попередньої опозиція, яка яскраво відображає становий статус персонажів у казках про тварин – це опозиція *слуга / вельможа*. Вона розкривається через стосунки диких та свійських тварин з людиною, де людина виступає в ролі господаря: англ. *There was once upon a time a sheep-dog, whose master was so unkind that he starved the poor beast* [The Dog ...], *A poor man lived in the mountains... He had only three goats* [Gabi’s Goats] / укр. *В єдиного господаря був дуже вірний пес і добре пантрував господарство* [Вірний пес, с. 110], *В єдиного господаря був собака Сірко...* [Сірко, с. 76].

Характерною ознакою високого або низького статусу є опозиція *багатий / бідний*, яка на прикладі казок про тварин виступає через опозицію *ситий / голодний*. Англійські та українські казкові сюжети переповнені порівнянням героїв, яким характерна та чи інша ознака: англ. *The White Rabbit has nothing to eat...In the field he sees two turnips...He eats one of the turnips but does not the other...The White Rabbit runs to the Donkey’s house...put the turnip on the table and goes home* [The Turnip..., p. 12 – 13] / укр. *...так уже годить йому, щоб він не був голодний... Ото Сірко і думає: “Треба мені*

поблагодарить вовкові, що він мені таку вигоду зробив”.... Ото сірко взяв пляшку горілки, м’яса доволі та й поніс під стіл [Сірко, с. 78].

При цьому, часто ця опозиція в українських казках представлена і в стосунках людини та тварини, однак в такому випадку, звірі виступають дарувачами та добротворцями стосовно людини: укр. *Тільки дід простелив плахту, півник трусонув крильцями, почали з нього сипатися дорогоцінності. Сипались до тих пір, поки не заповнили всю хату [Казка про дідового півника., с. 331], Дід вийшов, коли-то ведмідь цілий улик меду припер [Солом. бичок, с. 174].*

Останньою ознакою, за якою характеризуються персонажі казок про тварин, на думку С. Д. Карпенко, є *локалізація*. Розглянуті локуси поділяються на дві групи: свій простір (житло, двір, село, нора) і чужий простір (дорога, чуже житло, село, ліс) [116, с. 72]. Таким чином, основна опозиція, що яскраво описує персонажів даної групи – *свій / чужий*, що має універсальний характер для всіх народів світу.

Двочленне аксіологічне протиставлення “свого” та “чужого” особливо характерне для архаїчної, повсякденної свідомості, для колективного несвідомого: чужий (cizí) – від гот. *thiuda*, лит. *tautà* “народ”, відповідно, чужі – ті, що не належать до моєї сім’ї, родини, люди” [318, s. 61]. Етнографи дослідили, що у селян завжди присутнє відчуття небезпечності “чужих” територій, найменш небезпечними вважали свій дім і обійстя, решта ділянок вже становили певну загрозу для життя [184, с. 51].

На думку багатьох дослідників, очевидним є, що егоцентризм – елемент будь-якої культури. Це комплекс уявлень, переконань, згідно з якими “своє” є центром, мірилом усього, порівняльною шкалою для усіх інших людей і соціальних груп. Егоцентризм – це аргумент на користь етичного дуалізму, за яким усе хороше у соціальному світі пов’язане із індивідуальним чи соціальним Я, натомість усе погане, ганебне, непорядне приписується іншому – не-Я. Егоцентризм виходить із дефінітивної

аксіоматичності культурної вищості “свого” над “чужим” [89, с. 140; 206, с. 26].

Саме опозиція *свій – чужий* була покладена в основу соціальної організації племені, що поділялося на дві екзогамні половини, шлюби між якими були заборонені. Найголовнішою особливістю ранніх культур було те, що дуальний розподіл колективу символізувався через полярні дуальні символи, які пов’язувалися з кожною із половинок племені. О. Тищенко пише, що “у найбільш загальному вигляді “своє” – це те, що належить людині, засвоєне нею, близьке й безпечне, а “чуже” – нелюдське, небезпечне, тваринне, належне богам, потойбічне і віддалене від людини” [226, с. 4].

Аналізований матеріал дає підстави говорити про взаємодію “свого” і “чужого” в англійських та українських казках про тварин. У своєму житлі / просторі розміщуються господарі, брати та побратими, це місця перебування однодумців: англ. *Once upon a time there was a little Red Hen, who lived on a farm all by herself* [Another LRH], *Many, many years ago the Dog lived in the forest all alone* [Why the dog...] / укр. *На болоті в очереті на купині жив журавель...* [Журавель і лисиця, с. 45], *Дика коза збудувала собі в лісі хатку і навела там собі діток* [Як вовк..., с. 129].

Перехід зі свого простору до чужого зумовлений певною мотивацією, поштовхом, що найчастіше проявляється в результаті гоніння персонажа або його бажання подорожувати: англ. *The White Rabbit runs to the Donkey’s house* [The Turnip comes back], *The Moon was very angry and he pushed the Cock out of the sky* [Why the Cocks...] / укр. *Та не хотів півник знести яєчка. Розсердився дід і прогнав його. Стрибнув півень на перелаз, закукурікав і помандрував у світ* [Казка про дідового півника, с. 328], *А він з вікна – та на призьбу, а з призьби – та на землю та й побіг дорогою* [Колобок, с. 12].

Свій і чужий простори у казках про тварин, вважає С. Д. Карпенко, співвідносяться з різними типами житла: лісова хатина, будинок, нора, людське обійстя, ліс тощо. Проте абсолютно окрема роль належить дорозі, яка не відноситься, на думку дослідниці, до жодного з просторів. Дорога не

має свого господаря, а персонаж, що там перебуває, не має свого місця, є делокалізованим або має свободу чи шукає укриття. Таким притулком для нього стають дерева, кущі, рукавиця, але не дім [116, с. 74].

Отже, персонажів англійських та українських казок про тварин можна характеризувати за приналежністю до однієї з чотирьох груп, проте, будь-який з них може входити одночасно до всіх із них: індивідуальної, сімейної, станової, локальної. Це підтверджується тим, що персонажі, введені до першої групи, конкретизуються як родичі, наділяються становою характеристикою і локалізуються в певному казковому місці: англ. *Once upon a time there were two brothers...An old woman used to do the cooking, and there was no else, unless we count her cat...He (the cat) got no father...* “My stars! Old Peter’s dead, and *I’m the King o’ the Cats!*” [The King...] / укр. В одного чоловіка був *кіт старий...* Ото хазяїн його взяв *та й вивіз у ліс...* Покинув його, а сам поїхав. Коли це приходить до нього лисичка та й питає його: “Що ти таке?” А він каже: “*Я – пан Коцький*”. Так лисичка каже: “*Будь ти мені за чоловіка, а я тобі за жінку буду*” [Пан Коцький, с. 79].

Системи мотиваторів виявляють, як показав аналіз, значну симетричність та асиметричність у мовах, загалом зорієнтовані на об’єкти, явища, культурні символи, що у свідомості носіїв мов стійко асоціюються із тією чи іншою опозицією. Ці сфери “вищого порядку” вербально забезпечують розкриття основного змісту семантичних опозицій у казках про тварин досліджуваних мов.

1.5. Методика зіставлення прийомів і засобів інтимізації англійських та українських казок про тварин

У сучасній лінгвістиці, як було зазначено вище, існує два підходи до вивчення фольклорних жанрів. Перший принцип, генетичний, було запропоновано В. Я. Проппом. Він наголошує на зовнішній відмінності уснопоептичних текстів, і, таким чином, ділить їх на роди, види та жанри [74;

90; 91; 136; 193]. Згідно з другим підходом, структурно-семіотичним, основні відмінності фольклорних творів полягають у внутрішніх рисах. Виходячи з цього, П. Г. Богатирьов, Б. М. Путілов, І. П. Смирнов поділяють тексти усної народної творчості на розповідні та нерозповідні, залежно від їх внутрішньо-сміслових концептів та здатності продукувати нові жанри чи зберігати архаїчні риси [25; 195; 215].

Підхід до класифікації фольклорних текстів, запропонований О. Киченко та С. Мишинич, базується на основі двох попередніх принципів. Саме їх класифікації фольклорних текстів вважаються типовими для сучасної науки. В основі цих класифікацій лежить поділ текстів на роди, жанри та жанрові різновиди [119; 159]. Характерною ознакою фольклорних текстів, за класифікацією О. Киченка є поділ творів на типи художньої форми (синкретичний, віршований, прозаїчний) [119]. Вищезазначені праці складають методологічну базу дисертаційного дослідження та дають змогу вірно класифікувати досліджувані тексти та виокремити їх основні характерні риси, що несуть смислове навантаження та справляють перлокутивний ефект на читача. Таким чином, на *першому етапі*, шляхом суцільної вибірки, зібрано фактичний матеріал для подальшого аналізу (40 англійських та українських казок про тварин).

На другому етапі дослідження виокремлено інтимізовані фольклорні тексти – діалогізовані частини тексту, що створюють певну ситуацію, до якої залучається читач, і характеризуються особливою організацією фактичної інформації та мовних засобів, за допомогою яких вона викладена [129]. В ході дослідження інтимізованих частин казок про тварин було проаналізовано 120 одиниць текстових прийомів інтимізації (по 20 заголовків, зачинів та кінцівок в англійських та українських казках відповідно); шляхом суцільної вибірки було дібрано 11204 од. мовних засобів інтимізації (4366 од. в англійських і 6838 од. в українських казках про тварин).

Для роботи з окремими частинами текстів було застосовано *контекстуальний метод*, який передбачає розгляд мовних одиниць усіх рівнів з урахуванням лінгвістичного та стилістичного контекстів [8]. Для опису мовних одиниць релевантним видався *компонентний аналіз*, за допомогою якого проаналізовано всі складові частини інтимізованих фольклорних текстів.

Структурний метод, найпридатніший для синхронічних описів культурних об'єктів, звичайно виявився досить релевантним при вивченні способів, текстових прийомів та мовних засобів інтимізації англійських та українських казок про тварин. При застосуванні цього методу ми спиралися на результати *методики дистрибутивного аналізу*, насамперед, при вивченні демінутивних форм, їхніх значень, та визначення диференційних сем значення, які актуалізуються через різні зменшувально-пестливі суфікси. *Методика трансформаційного аналізу* як складова структурного методу сприяла визначенню національно-культурних особливостей текстових прийомів та мовних засобів інтимізації англійських та українських казок про тварин.

За допомогою *типологічного методу*, в жанрі казок про тварин здійснено порівняння персонажів, що базується на певних характеристиках, які залишаються постійними в ході розвитку сюжету та розподілено їх в окремі групи. Подальша дистрибуція персонажів здійснювалася з урахуванням системи ознак, що описують внутрішній та зовнішній стан індивіда. Їх було розглянуто через систему опозицій, характерних для англійських та українських казок про тварин, наприклад *живий / мертвий, здоровий / хворий* тощо.

На третьому етапі дослідження релевантними є зіставно-типологічний та контекстуально-інтерпретаційний методи.

Зіставно-типологічний метод дозволив виявити спільні й відмінні прийоми та засоби інтимізації в англійських та українських казках про тварин, а застосування *контекстуально-інтерпретаційного методу*

допомогло при визначенні функціонального навантаження інтимізації у конкретних текстах зіставлюваних мов.

Кількісно-якісний аналіз застосовано для зіставлення показників вживання різних прийомів та засобів інтимізації в англійських та українських казках. *Прагматичний метод* дав змогу дослідити фольклорний текст як інтимізований мовленнєвий акт.

Запропонована методика зіставлення англійських та українських інтимізованих фольклорних текстів дозволяє в повному обсязі визначити засоби вираження інтимізації в цих текстах та їхню національну специфіку.

Висновки до розділу 1

Одним із основних завдань будь-якого тексту є вплив на читача, відтворення дружньої атмосфери спілкування адресанта та адресата. Цього ефекту можна досягнути за допомогою інтимізації, яка має міждисциплінарний характер, тобто розглядається з позицій культурології, філософії та власне лінгвістики.

Серед власне лінгвістичних підходів до вивчення даного феномену виокремлюються три: 1) комунікативно-прагматичний, представники якого вивчають інтимізацію як сукупність засобів, що належать переважно до розмовного мовлення і створюють дружнє повідомлення, що часом може здаватися фамільярним; 2) художньо-семантичний, де інтимізація є художньою категорією, що використовується автором для побудови свого повідомлення та створює враження діалогу між адресатом та адресантом; 3) прагмастилістичний (*інтимізація* виступає специфічною рисою художнього тексту, яка співвідноситься зі структуруванням мовленнєвого акту в літературному творі. Інтимізоване повідомлення при цьому включає в себе *естетичний намір автора, мовний засіб та естетичний ефект*, який передбачає сприйняття повідомлення *читачем / слухачем*; 4) лінгвонаративний, за яким інтимізація є феноменом мови художньої літератури і певним індивідуальним кодом письменника, у який він

завуалював художню інформацію, а її метою є відтворення емоційно-інтелектуального спілкування з читачем, тобто встановлення дружніх стосунків з останнім.

Дане дисертаційне дослідження зорієнтоване на вивченні інтимізації фольклорних текстів, яка акумулює в собі лінгвокультурний досвід нації, що є визначальним для творення тих прийомів, способів і засобів, через які колективний адресант безпосереднього впливає на адресата.

Виходячи з цього, виявився необхідним попередній огляд усіх фольклорних жанрів та характеристики жанру казок про тварин зокрема, оскільки специфічні риси кожного фольклорного жанру, що різняться залежно від роду, до якого він належить, визначають спосіб побудови діалогу між автором та читачем якосновного способу інтимізації казок про тварин.

Так, першою невід'ємною ознакою казок про тварин є їхнє міфологічне походження: і міф, і розвинена казка мають єдину морфологічну структуру, що постає як ланцюг утрат якихось соціальних цінностей та їхніх надбань, пов'язаних між собою діями героя (як їхній результат). Саме в цьому аспекті доцільним видається вивчення бінарних опозицій, що не лише беруть участь у категоризації навколишнього світу, але й становлять основу систем, сформованих в архаїчній космології, на яких передусім ґрунтуються ритуали, ритуалізована поведінка й міфології.

Серед основних опозицій, що описують картини світу двох лінгвокультур через казки про тварин виявлено: *спільні* для двох зіставляваних мов – добрий / злий, живий / мертвий, цілий / нецілий, простий / вельможа, слуга / господар, сильний / слабкий, мудрий / нерозумний, ситий / голодний, великий / малий; *національно-марковані*: для *англійських казок* – лінивий / працьовитий; для *українських* – чистий / брудний, щедрий / жадний.

Розвиток казкового сюжету пов'язаний із казковими персонажами, наділеними не лише характеристиками тварин, але й їхніми іменами – *фольклорними зоонімами*. Усі фольклорні зооніми скласифіковано за їх

індивідуальним статусом (ім'я, стать, вік, зріст, тілесні аномалії, кольорова характеристика), за сімейним статусом (приналежність до родинних відносин), за становим статусом (станові належності) і за локалізацією (приналежність до свого / чужого простору).

Отже, у роботі розглянуто казки про тварин як особливий вид мотивації, що є способом реалізації повідомлення, як передумови правильного декодування адресатом інтенції мовця та як складний устрій, що зберігає різноманітні коди, здатні трансформувати одержувані повідомлення й породжувати нові.

Таким чином, аналіз матеріалу з досліджуваної проблеми дозволяє розглядати інтимізацію фольклорних текстів як системний мовленнєвий акт, учасники якого не просто застосовують сукупність певних прийомів та засобів з метою текстопородження, але й враховують їхній вплив на адресата. Це допомагає встановити тісний контакт з останнім, впливати на хід його думок та досягти поставленої мети.

При цьому, реалізація системного мовленнєвого акту включає кілька комунікативних етапів: 1) інтенцію (маніфестовану або латентну, від якої залежить наступний етап), 2) інтимізований зачин (імпліцитний чи експліцитний, залежно від інтенції), 3) мотив казки, 4) зміст казки (локуцію), 4) перлокуцію казки.

РОЗДІЛ 2

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕКСТОВИХ ПРИЙОМІВ ІНТИМІЗАЦІЇ В АНГЛІЙСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ КАЗКАХ ПРО ТВАРИН

2.1. Культурна маркованість сильних позицій як текстових прийомів інтимізації в англійських та українських казках про тварин

Сьогодні у лінгвістиці залишається неоднозначно окресленим поняття тексту. Так, Л. М. Лосева розглядає текст як повідомлення у письмовій формі, що характеризується смисловою й структурною завершеністю і певним ставленням автора до повідомлення” [151, с. 7].

У своїх дослідженнях Д. Х. Баранник розширює це визначення і вважає текст не лише писемним, але й усним мовленнєвим масивом, що становить лінійну послідовність висловлень, об’єднаних у ближчій перспективі смисловими і формально-граматичними зв’язками, а в загальнокомпозиційному, дистантному плані – спільною тематикою і сюжетною здатністю [14, с. 627];

Схожу думку раніше висловив В. В. Одінцов, вважаючи, що текстом виступає “певна з функціонально-смислового погляду упорядкована група речень або їхніх аналогів, які завдяки семантичним і функціональним взаємовідношенням елементів становлять завершену смислову єдність” [170, с. 67].

Найбільш вичерпним видається тлумачення тексту І. Р. Гальперіна, за яким текст як факт мовленнєвого акту характеризується своєю системою. Він є певним завершеним повідомленням, що має зміст [66, с. 20]. При цьому, зазначає дослідник, для сприйняття та осмислення змісту тексту, важливу роль відіграє його членування. За І. Р. Гальперініним виділяємо два основні типи членування тексту:

1. *Об'ємно-прагматичне* – враховує розмір інформації, що викладена в тексті, та спрямоване на читача (поділ на частини, розділи, підрозділи, абзаци та надфразові єдності (НФЄ)). Завдяки цьому типу членування, тобто поділу на менші частини чи розділи, автор має можливість перейти від однієї сюжетної лінії до іншої або від одного епізоду в межах однієї сюжетної лінії до іншого, як в казках, наприклад. Поділ на абзаци допомагає читачеві логічно осмислювати інформацію;

2. *Контекстно-варіативне* (відбувається поділ на 1) авторське мовлення – повість, опис природи, зовнішності персонажів, обстановки, ситуації, місця подій тощо, роздуми автора та 2) чуже мовлення – діалог з вкрапленням авторських ремарок, цитація, невласне пряма мова) [66, с. 51 – 58].

Обидва типи членування є взаємообумовленими, стверджує науковець, та розкривають змістово-концептуальну інформацію. Раніше подібну думку висловив Ю. М. Лотман, зазначаючи, що структура тексту виступає носієм певної інформації, оскільки будь-які формальні елементи тексту можуть мати емоційний вплив на читача [154, с. 342].

Таким чином, членування тексту є невід'ємною частиною та одним з текстових прийомів інтимізації, оскільки воно має на меті допомогти автору реалізувати всі свої думки у зрозумілій / незрозумілій (залежно від авторської інтенції) для читача / адресата спосіб, а отже встановити контакт з останнім та наблизити його до зображуваних подій або, навпаки, віддалити.

Світ художнього тексту ґрунтується на певній глобальній структурі, яку Т. А. Ван-Дейк, називає макроструктурою [277 1976, с. 24 – 28]. Макроструктура тексту фактично включає в себе два світи – світ автора та світ персонажів, а беручи до уваги діалогічний характер будь-якого тексту, то з цими двома світами пов'язаний ще й третій – світ читача [29, с. 85].

Текст, як зауважує у своїх дослідженнях І. Р. Гальперін, характеризується подвійною природою – станом спокою та динаміки [66, с. 98]. Так, виражаючись сукупністю дискретних одиниць текст перебуває у

стані спокою, а ознаки руху проявляються у ньому імпліцитно. І навпаки, коли текст читається, він характеризується динамічністю, а ознаки спокою, в цьому випадку, проявляються в ньому імпліцитно. Читаючи текст, адресат декодує інформацію, закладену в ньому автором, він наче будує інший текст із частково тотожним змістом, який є реальним та динамічним. У цьому процесі важливе значення відіграють найбільш інформативні та виразні місця, які в стилістиці декодування визначаються як сильні позиції тексту [253, с. 253].

У сучасній лінгвістиці тексту, *сильні позиції* визначаються як особливий прийом висування найважливішої інформації, що розміщується автором у тих місцях тексту, де вона обов'язково буде помічена читачем. Вони фокусують увагу на найважливішій інформації, посилюють емоційність та естетичний ефект, забезпечують зв'язність тексту та полегшують його сприйняття. До обов'язкових сильних позицій належать заголовки, початок та кінець тексту, а також заголовки та підзаголовки його частин, до факультативних – епіграф, пролог та епілог, тобто частини, які виділені у тексті графічно [7, с. 25]. За дослідженням Є. М. Шамраєнко, вибір терміна “сильні позиції” обумовлений рядом причин:

– по-перше, початок та кінець є такими частинами тексту, на яких сконцентрована особлива увага читача, уявлення якого на початку готове до сприйняття будь-якої концепції, реальності, теми, запропонованої автором для розгляду, прочитання, роздумування, а вкінці – готове розглянути концепцію автора, спираючись на свою власну думку, що склалася в процесі читання;

– по-друге, автор звертає особливу увагу на початок та кінець тексту, щоб вплинути на читача та звернути його увагу на своє повідомлення. Таким чином, сильні позиції несуть максимальне комунікативне навантаження. Концентрація уваги на початку та кінці повідомлення зумовлена ще й психологічно, оскільки, як стверджує у своїй роботі Є. М. Шамраєнко, читач концентрує свою увагу на початку та кінці комунікативного акту [253,

с. 252]. Згідно з Н. І. Білоус та О. Ю. Корбут, саме ці враження є найбільш яскравими, вони краще запам'ятовуються і, як правило, впливають на думку та враження адресата [20, с. 66; 127, с. 120];

– по-третє, початок та кінець, зазначає Є. М. Шамраєнко, є комунікативним ядром художнього твору, надаючи максимум інформації про місце, час, обставини описуваного та зв'язуючи його з об'єктивною реальністю [253, с. 252].

Крім того, сильні позиції тексту допомагають читачеві створити цілісний образ всього твору, правильно розставити акценти і вловити всю концепцію повідомлення.

Як зазначає М. М. Бахтін, початок та кінець твору однаково важливі для сприйняття твору [16]. Проте початок твору має більшу інформаційну значущість, оскільки саме він вводить систему координат тексту: параметри буття, простору, часу і приналежності, тобто локацію персонажів; відомості, отримані на початку, визначають розгортання сюжету на наступних етапах. Кінець твору, вважає науковець, також залежить та визначається його початком.

2.1.1. Ілокутивні маркери заголовка у структурі англійських та українських казок про тварин. Активізація інтересу до заголовка припадає на другу половину ХХ сторіччя. Окрім власне лінгвістичних підходів до вивчення цього феномену, що досліджувався 1) з позиції теорії речення у працях В. В. Виноградова [52], О. М. Пешковського [178], Г. В. Попова [183]; 2) як повноправний елемент тексту у роботах І. В. Арнольд [7], І. Р. Гальперіна [66] та 3) у функціональному аспекті Н. А. Кожиною [122], В. А. Кухаренко [145], Ю. Ю. Даниловою [78] та Н. В. Слухай [213] виокремлюється ще й 4) психолінгвістичний, представником якого є А. А. Брудний [34].

Представники першого підходу до вивчення заголовку намагалися співвіднести його зі словом, словосполученням та реченням. На думку

О. М. Пешковського, заголовок займає проміжне місце між словом та реченням (називаючи текст, він одночасно є висловом про нього) [178, с. 164].

Прихильники другого підходу зазначають, що заголовок, як домінанта розповіді, визначає її побудову, акумулюючи у собі смисл, стилістику та поетику художнього твору [62, с. 204]. Він вважається, на думку І. В. Арнольд, своєрідним ключем до розуміння тексту, оскільки займає сильну позицію та належить до тих композиційних елементів, які привертають увагу читача при його знайомстві з твором, впливають на сприйняття тексту та забезпечують його адекватне розуміння [7, с. 60 – 70]. Підтримуючи та розвиваючи думки своїх попередників, І. Р. Гальперін додає, що назва твору – це його компресований, нерозкритий зміст, це не лише початок, а й переформулювання всього тексту [66, с. 133].

На думку Н. А. Кожиної та В. А. Кухаренко, які представляють функціональний підхід до вивчення заголовка, останній є номінативно-предикативною одиницею тексту, що має закріплену позицію і слугує одночасно іменем художнього твору та індивідуально-авторською думкою про нього [122, с. 10]. Дослідниці вважають, таким чином, що заголовок, вступаючи з текстом в такі категоріальні відношення як номінація та предикація, виконує одночасно дві функції: 1) слугує назвою твору та 2) формує думку автора про текст [там само, с. 21].

Протягом останніх десяти років заголовок все більше привертає увагу дослідників з позиції теорії тексту з урахуванням адресантно-адресатних відношень, виступаючи важливим прийомом інтимізації художніх творів загалом, і фольклорних зокрема [44, 49, 78, 172, 214].

Так, Ю. Ю. Данилова визначає заголовок як одиницю комунікації, що має на меті повідомити читача про зміст твору, допомагає зрозуміти глибинні смисли, що закодовані у творі [78, с. 70 – 71].

Дослідниця Н. В. Слухай стверджує, що заголовок є першим знаком художнього твору, який стоїть перед текстом та виконує основне

навантаження. У стислій формі, вважає Н. В. Слухай, заголовок передає основну тему твору, причому читач розуміє і розкриває цю тему ретроспективно, повертаючись до заголовку після прочитання всього тексту [213, с. 84]. Раніше В. А. Кухаренко писала у своїй роботі, що заголовок, з якого починається читання, потребує повернення до себе та зв'язує кінець і початок твору, полегшуючи, таким чином, його інтерпретацію [145, с. 92].

Специфіка заголовка полягає в тому, що він одночасно здійснює конкретизацію та генералізацію значення. Так, конкретизація прив'язує заголовок до певної ситуації, що розгортається в тексті, допомагає поступово осмислити його зміст. Генералізація значення полягає в тому, що він включає найрізноманітніші смислові елементи тексту, виконуючи роль типового, узагальнюючого знаку твору. До того ж, заголовок виступає посередником між текстом та читачем / адресатом (його емоційно-оцінною сферою, досвідом та фоновими знаннями). Заголовок програмує ряд асоціацій читача, впливаючи, таким чином, на його інтерес, посилює його або зменшує. Усі асоціації, сформовані заголовком, зазначає Т. В. Васильєва, відображають інформацію, яку автор заклав у текст, і яка відображається в сприйнятті читача залежно від його культурного досвіду [44, с.23]. Схожої думки у своєму дослідженні дотримується В. А. Кухаренко, зазначаючи, що заголовок не просто привертає увагу читача до твору, але й дає йому підтекстове та перше уявлення про художній твір, формулює установку адресата на сприйняття інформації, спрямовує його очікування – прогноз, організовує смислову структуру тексту, виступаючи актуалізатором усіх його основних категорій, полегшуючи читання та розуміння твору [145, с. 92]. До того ж, додає Н. О. Веселова, заголовок слугує зв'язком між читачем та позатекстовою дійсністю з одного боку, і між читачем та текстом – з іншого [49, с. 113 – 120].

Прочитавши заголовок, вважають Н. О. Веселова та І. Р. Гальперін, читач формує для себе передрозуміння тексту, співвідносячи свій особистий досвід з інформацією, що закладена в заголовку. Для того щоб

сформулювалося передрозуміння, читач повинен мати культурний досвід, який складається з базового (загальнокультурного), спеціального (філологічні знання) та національно-культурного. Дослідники поділяють передрозуміння на два типи: *передрозуміння-запитання та “помилкове” передрозуміння.*

1. **Передрозуміння-запитання.** Не зрозумівши заголовок, читач повертається до нього після прочитання всього твору. Це збуджує увагу читача, допомагає йому сконцентруватися на пошуках відповіді, до того ж читач сприймає основний текст згідно запланованого автором плану. Така схема дій читача запланована автором. У результаті виникає певний діалог між підготовленим читачем та автором твору, переоцінка власного бачення та розуміння інформації з урахуванням авторської думки та точки зору. Отже, заголовок виступає засобом інтимізації, допомагаючи автору справити вплив на читача [49, с. 145; 66, с. 63 – 64].

2. **“Помилкове” передрозуміння** також є запланованим авторським ефектом. У такому випадку заголовок побудований так, що перспекція або передрозуміння, яке виникає у читача, виявляється помилковим. З метою знайти причинно-наслідкові зв'язки заголовка та тексту читач знову повертається до першого. Переважно помилкове передрозуміння пов'язане з приналежністю автора та читача до різних типів культур [49, с. 145; 66, с. 112 – 113].

На думку А. А. Брудного, представника психолінгвістичного підходу у вивченні заголовку, станній несе первинну інформацію про зміст тексту [34, с. 3]. При цьому дослідник виділяє три етапи сприйняття заголовка: по-перше, безпосереднє сприйняття (інтерпретація заголовка до прочитання тексту), при цьому розуміння заголовка залежить від екстралінгвістичного фактору – тезауруса читача; по-друге, динамічне сприйняття (інтерпретація заголовка в тексті); по-третє, кінцеве сприйняття (інтерпретація заголовка після прочитання тексту).

Зважаючи на різні підходи до вивчення заголовку та проаналізувавши думки науковців, нами виокремлено декілька принципів класифікації даного феномену:

- структурно-семантичний (І. В. Арнольд, Л. А. Ноздріна);
- тематичний (І. Р. Гальперін, Є. В. Джанджакова, Н. В. Слухай);
- принцип співвідношення з текстовою реальністю (Н. А. Веселова);
- синтаксичний (Р. О. Будагов).
- психолінгвістичний (А. А. Брудний).

Виступаючи представником *структурно-семантичного підходу* до класифікації заголовків, І. В. Арнольд чітко виокремила наступні чотири типи: заголовок-слово, заголовок-словосполучення (дієслівне, іменникове та ад'єктивне), заголовок-речення (сурядне або підрядне), заголовок-інфінітивний / дієприкметниковий зворот [7, с. 60 – 70]. Схожу класифікацію запропонувала і Л. А. Ноздріна, виокремивши однослівні заголовки, заголовки-словосполучення та заголовки-речення [167, с. 176 – 185].

У своєму дослідженні “О поэтике заглавий”, Є. В. Джанджакова класифікує заголовки на три групи, беручи до уваги їхню *тематичну функцію* в тексті:

1. До першої групи належать заголовки-слова, що позначають рослини, явища природи, пори року, час доби, власні назви міфологічних, історичних, літературних героїв, заголовки, що поєднуються зі словами *перший, останній*. Заголовки такого типу мають ефект прихованої цитати, оскільки вони наповнені різними смислами, читач отримує установку на сприйняття тексту не як ізольованого явища, а у співвідношенні з іншими, що виникають асоціативно.

2. До другого типу належать заголовки непоетичні, нетипові, ті, що включають наукові терміни, професійну лексику та притаманні їй аббревіатури, розмовну лексику та граматичні форми, слова на позначення побутових реалій. Такі заголовки мають чітку часову, соціальну, професійну тощо оцінки, несуть певні асоціативні можливості.

3. Третій тип заголовків – це заголовки-загадки, які представлені безреферентним звукорядом, що пояснюється у тексті [82, с. 207 – 210].

Подібну класифікацію запропонував пізніше І. Р. Гальперін, поділивши заголовки на: назви-символи, назви-тези, назви-цитати, назви-повідомлення, назви-натяки, назви-розповіді [66, с. 134].

У своїх розвідках Н. В. Слухай також притримується тематичного принципу при класифікації заголовків, і поділяє їх на такі типи:

1) заголовки **проспективного** типу (несуть у собі інформацію про твір, допомагають читачеві більш ясно представити зв'язок і обумовленість подій та епізодів твору);

2) заголовки **ретроспективного** типу (апелюють до макроконтексту культури, збагачуються в тексті емоційними конотаціями), вони включають заголовки-цитати (відносять текст до певної культурно-історичної епохи), заголовки-послання (вимагають фонових знань читача). Заголовки такого типу мають на меті відновити в пам'яті читача факти, що стосуються минулого і є необхідними для розуміння можливих шляхів розгортання подій твору, а також переосмислити ці факти за нових умов, в іншому контексті;

3) заголовки **ретро-проспективного** типу (одночасно апелюють до макроконтексту культури, і прогнозують текст) [213, с. 84].

Раніше І. Р. Гальперін також звернув увагу на проблему зв'язку заголовка з категоріями проспекції та ретроспекції. Однак, на відміну від Н. В. Слухай, науковець наголошує на подвійній природі заголовка, який поєднує в собі одночасно проспекцію та ретроспекцію. Це пояснюється тим, що хоча назва і спрямовує увагу читача на майбутні події твору, досить часто доводиться знову звертатися до неї, намагаючись усвідомити зміст та смисл тексту [66, с. 134].

Поділила у своїй праці таку точку зору на заголовок Г. О. Основіна. Дослідниця вважає, що заголовок, з одного боку, передбачає зміст тексту, а з іншого – сам визначається ним, розвивається та збагачується новими смислами під час розгортання сюжету [172, с.62].

На думку І. Р. Гальперіна, ретроспекція більшості текстів та заголовків є імпліцитною, вона базується на вмінні читача поєднувати інформацію, яка згадувалася раніше, з тією, що зустрічається в тексті далі.

Але й проспекція, вважає учений, містить в собі певну імпліцитність, поєднану з окремими експліцитно вираженими сигналами, що допомагає читачеві спрямувати свою увагу на конкретні події, передбачити подальше розгортання твору [66, с. 105 – 106].

Н. А. Веселова в роботі “Заглавие литературно-художественного текста. Антология и поэтика” запропонувала класифікувати заголовки *за принципом їхнього співвідношення з текстовою реальністю* [49, с. 113]. На основі цього дослідниця виокремила заголовки, що апелюють до:

- географічних реалій (переносять читача до певної місцевості при читанні твору);
- культурних символів (збагачені переважно власними іменами представників різних форм народної творчості);
- творів світової літератури та чужої творчості (співвідносять даний твір з творами інших письменників);
- жанрово-родової пам’яті (заголовки містять назву жанру твору, попереджаючи у такий спосіб читача про форму, прийоми та способи, притаманні даному жанру);
- авторського жанру (автор використовує вигаданий ним жанр, надаючи неповторності та підкреслюючи приналежність тексту до авторського стилю);
- інших форм мистецтва (символічно залучають творчість художників, скульпторів, музикантів тощо);
- язичницьких легенд (містять реалії, що збереглися з часів язичницької культури);
- античної культури (змушують читача звернутися до античних міфів та переосмислити їх по-новому);
- національної культури (містять символи, характерні для культури, до

якої належить автор);

– культури, протилежної до тієї, до якої належить автор.

На відміну від попередніх підходів, які подають типи заголовків, опираючись на інформацію, закладену в них, та їхні функції, Р. О. Будагов поклав у свою класифікацію *синтаксичний принцип*. Науковець поділив заголовки на два типи:

1) “*нульові*”, тобто ті, які не згадують про жодну конкретну подію, а лише обіцяють розказати читачу щось важливе та цікаве, представлені словом та словосполученням. Такі заголовки збільшують цікавість читача, ставлячи перед ним проблему невідомого, та мають на меті змусити прочитати твір якомога скоріше. Разом з тим вони виступають певною перервою для автора у його постійних пошуках яскравих та кмітливих заголовків;

2) *заголовки, що спрямовують сприйняття на поступовий розвиток подій у творі* (представлені реченням, ширше розкриваючи зміст тексту та події, про які йтиметься мова) [35, с. 195 – 196].

Послугуючись психолінгвістичним принципом, А. А. Брудний поділив усі заголовки на *нейтральні* (вимагають ідентичності первинного, динамічного та кінцевого сприйняття, оскільки у цьому разі інтерпретація заголовка читачем співпадає з авторською інтерпретацією) та *текстоформуєчі* (виступають темою твору, а сам текст служить їхньою ремою) [34, с. 3 – 9].

У даному дослідженні для аналізу пропонується розглянути 40 заголовків українських та англійських казок про тварин і класифікувати їх за різними принципами.

Так, згідно з структурно-семантичним підходом [167], досліджувані англійські казки поділяються на дві групи: казки, що мають заголовки-словосполучення (“*The Clever Little Bird*” [The Clever LB], “*Another Little Red Hen*” [Another LRH], “*The Fox and the Fish*” [The Fox...], “*Puff-Bull and his Friends*” [Puff-Ball...], “*The Rabbit and the Fox*” [The Rabbit...], “*The*

Wonderful Hare” [The Wonderful Hare], *“The Ant and the Elephant”* [The Ant...], *“The Old Dog and the Wolf”* [The Old Dog...], *“The Tell-Tale Wolf”* [The Tell-Tale Wolf], *“Gabi’s Goat”* [Gabi’s Goat], *“The Dog and the Sparrow”* [The Dog ...], *“Three Little Pigs”* [Three LP], *“The King of the Cats”* [The King...]) та казки, які мають заголовок-речення (*“The Turnip Comes Back”* [The Turnip...], *“Why Hares Have Split Lips”* [Why Hares...], *“Why the Dog Lives with Man”* [Why the Dog...], *“Why Cocks Go to Sleep Early”* [Why Cocks...], *“Why the Monkey and the Turtle are Cold at Night”* [Why the Monkey], *“How Fifty Crocodiles Wanted to Eat Up One Little Rabbit”* [How Fifty Crocodiles...], *“Why the Spider Has a Thin Waist”* [Why the Spider...]).

На відміну від англійських, досліджувані українські казки про тварин поділяються на три групи: казки, що мають однослівний заголовок (*“Колобок”* [Колобок, с. 12], *“Рукавичка”* [Рукавичка, с. 465], *“Сірко”* [Сірко, с. 76], *“Коза-Дерева”* [Коза-Дерева, с. 1], *“Лисичка-Сестричка”* [Лис.-Сестр., с. 182]), казки, які мають заголовки-словосполучення (*“Казка про дідового півника і бабину курочку”* [Казка про дідового півника, с. 328], *“Журавель і лисиця”* [Журавель..., с. 45], *“Пан Коцький”* [Пан Коцький, с. 79], *“Польова миша і міська миша”* [Польова миша..., с. 88], *“Солом’яний бичок”* [Солом. бичок, с. 280], *“Циган і ведмідь”* [Циган, с. 165], *“Кривенька качечка”* [Кривенька качечка, с. 5], *“Півник та курочка”* [Півник..., с. 257], *“Вірний пес”*) і казки, що мають заголовки-речення (*“Чому гуси миються у воді, коти – на печі, а кури порпаються в поросі”* [Чому гуси миються..., с. 253], *“Чому зайці сірі”* [Чому зайці..., с. 63], *“Як вовк забавив козенят”* [Як вовк..., с. 129], *“Як півник вигнав лиску з зайчикової хатки”* [Як півник вигнав..., с. 221], *“Як собака знайшов собі господаря”* [Як собака знайшов..., с. 198], *“Як чоловік провчив вовка”* [Як чоловік..., с. 165]). Як показує проаналізований матеріал заголовки-речення казок в обох мовах виражені питальними реченнями, а отже, читач одразу розуміє, що казка дає відповідь на поставлене запитання.

Згідно з тематичною класифікацією Є. В. Джаджанкової, заголовки, що розглядаються, позначають назви казкових героїв, зокрема тварин, оскільки у даній роботі досліджуються казки про тварин (англ.: *“The Tell-Tale Wolf”* [The Tell-Tale Wolf], *“Gabi’s Goat”* [Gabi’s Goat], *“The Dog and the Sparrow”* [The Dog ...] , *“Three Little Pigs”* [Three LP], *“The King of the Cats”* [The King...], укр.: *“Польова миша і міська миша”* [Польова миша..., с. 88], *“Солом’яний бичок”* [Солом. бичок, с. 280], *“Циган і ведмідь”* [Циган..., с. 165], *“Журавель і лисиця”* [Журавель..., с. 45], *“Казка про дідового півника і бабину курочку”* [Казка про дідового півника, с. 328]).

Послугуючись класифікацією Н. В. Слухай, всі аналізовані заголовки можна віднести до проспективного типу як такі, що стисло передають інформацію про зміст твору та коротко передають читачеві події, про які буде йти мова у казці (англ.: *“Another Little Red Hen”* [Another LRH], *“The Fox and the Fish”* [The Fox...], *“Puff-Bull and his Friends”* [Puff-Ball...], *“The Rabbit and the Fox”* [The Rabbit...], *“The Wonderful Hare”* [The Wonderful Hare], *“Another Little Red Hen”*, *“How Fifty Crocodiles Wanted to Eat Up One Little Rabbit”* [How Fifty Crocodiles...], *“Why the Spider Has a Thin Waist”* [Why the Spider...], укр.: *“Рукавичка”* [Рукавичка, с. 465], *“Сірко”* [Сірко, с. 76], *“Коза-Дерева”* [Коза-Дерева, с. 1], *“Лисичка-Сестричка”* [Лис.-сестр, с. 182], *“Журавель і лисиця”* [Журавель..., с. 45], *“Казка про дідового півника і бабину курочку”* [Казка про дідового півника, с. 328], *“Пан Коцький”* [Пан Коцький, с. 79], *“Польова миша і міська миша”* [Польова миша..., с. 88], *“Солом’яний бичок”* [Солом. бичок, с. 280]).

За класифікацією Р. О. Будагова, заголовки проаналізованих англійських та українських казок належать до тих, **що спрямовують сприйняття на поступовий розвиток подій у творі**, оскільки вони містять об’єкти, навколо яких розгортаються події, формуючи розуміння читача та полегшуючи сприймання ним твору. Однак, слід зазначити, що вони представлені не лише реченнями, як наголошує дослідник у своїй роботі, а й окремими словами та словосполученнями. Останні позначають головних

героїв казок, тому цілком повно передають читачеві майбутні події казок (англ.: *“The Turnip Comes Back”* [The Turnip...], *“Why Hares Have Split Lips”* [Why Hares...], *“Why the Dog Lives with Man”* [Why the Dog...], *“Why Cocks Go to Sleep Early”* [Why Cocks...], *“Why the Monkey and the Turtle are Cold at Night”* [Why the Monkey], *“How Fifty Crocodiles Wanted to Eat Up One Little Rabbit”* [How Fifty Crocodiles...], *“Why the Spider Has a Thin Waist”* [Why the Spider...] / укр.: *“Колобок”* [Колобок, с. 12], *“Рукавичка”* [Рукавичка, с. 465], *“Сірко”* [Сірко, с. 76], *“Коза-Дереза”* [Коза-Дереза, с. 1], *“Пан Коцький”* [Пан Коцький, с. 79], *“Польова миша і міська миша”* [Польова миша..., с. 88], *“Циган і ведмідь”* [Циган..., с. 165], *“Кривенька качечка”* [Кривенька качечка, с. 5], *“Півник та курочка”* [Півник..., с. 257], *“Як вовк забавив козенят”* [Як вовк..., с. 129], *“Як півник вигнав лиску з зайчикової хатки”* [Як півник вигнав..., с. 221], *“Як собака знайшов собі господаря”* [Як собака знайшов..., с. 198], *“Як чоловік провчив вовка”* [Як чоловік..., с. 165]).

Вищесказане підтверджується таблицею 2.1:

Таблиця 2.1

**Типологія заголовків
англійських та українських казок про тварин**

	англ.	укр.
Персоніфіковані однослівні заголовки, що позначають назви тварин	–	5
Персоніфіковані заголовки-словосполучення, що позначають назви тварин	13	9
Персоніфіковані заголовки-речення, що позначають назви тварин	7	6

2.1.2. Ілокутивна функція зачину в англійських та українських казках про тварин. Початок художнього твору важливий не лише для автора, але й для читача, оскільки він вводить останнього в систему

координат, де будуть розгортатися події [15]. Беручи до уваги вищесказане, можна зробити висновок, що початок твору виконує “інтригуючу функцію” – функцію приваблення читача, та забезпечує установку на сприймання інформації.

В українських казках зачин відносить дію до невизначеного минулого та вказує на нелокалізованість. Про це свідчить вживання частки *собі*, яка має два значення. По-перше, вона вказує на більш вузьке значення нелокалізованості, на узуальність дії [221, с. 510], а по-друге – на широке значення відносної часової нелокалізованості, що і є характерним, зазначає О. І. Боднар, для зачину української казки [29, с. 88].

Під початком дослідники мають на увазі різний текстовий об'єм, наприклад, В. А. Кухаренко вважає, що початок твору – це лише перший його абзац [145].

У лінгвістиці існують різні типології зачинів. Так, у дослідженні Н. В. Слухай виокремлено такі типи зачинів художніх творів:

1. Зачин наративного типу. До цієї групи належать зачини, які поступово вводять в текст уявлення про персонажа. Проте, дослідниця стверджує, що такий тип зачину дуже рідко зустрічається сьогодні в літературі.

2. Зачин типу композиційної ретардації, який вводить систему координат художнього твору, починаючи з середини тексту. завдяки цьому твір постійно зберігає композиційну напругу [213, с. 84].

Й. Мистрик пропонує іншу типологію зачинів, поділяючи їх на тверді та м'які. Тверді зачини вводять координати твору в склад реми, а м'які – вводять частину координат в складі теми, зокрема суб'єкта [20, с. 22].

У дослідженні О. І. Боднар запропоновано класифікацію зачинів українських народних казок:

- екзистенційно-посесивний;
- екзистенційний;
- екзистенційно-локативно-темпоральний;

- датувально-темпоральний;
- зачин із прологом;
- зачин із епіграфом;
- зачин зі звертанням [29, с. 86].

Екзистенційно-локативно-посесивні зачини складаються з 2-3 речень та починаються словами *жити, бути* в особовій формі минулого часу без або з прономінальною часткою *собі*. Далі вказується об'єкт володіння або приналежності та місце розгортання подій.

У проаналізованих 40 англійських та українських казках про тварин виявлено п'ять типи початків із семи вказаних вище (екзистенційно-посесивний, чисто екзистенційний, екзистенційно-локативно-темпоральний, датувально-темпоральний, зачин з прологом) та два – екзистенційно-локативний зачин, екзистенційно-темпорально-посесивний, які не були виокремлені автором (див. таблиця 2.2).

Таблиця 2.2

Типологія зачинів англійських та українських казок про тварин

	англ.	укр.
Екзистенційно-посесивний	1	4
Чисто-екзистенційний	–	7
Екзистенційно-локативно-темпоральний	3	1
Датувально-темпоральний	3	3
Зачин з прологом	10	4
Зачин зі звертанням	1	–
Екзистенційно-локативний	–	1
Екзистенційно-темпорально-посесивний	2	–

До казок з екзистенційно-посесивним типом зачину належать: англ. : “Gabi’s Goats”: *A poor man lived in the mountains. His name was Gabi. He had no horse, no dog, no cat. He had only three goats and an old house [Gabi’s Goat]*; укр. : “Солом'яний бичок”: *Жив собі дід та баба. Дід служив на майдані*

майданищом, а баба сиділа дома, мички прjala. І такі вони бідні — нічого не мають! [Солом. бичок, с. 280], “Колобок”: *Жив собі дід та баба, та такі убогі, що нічого в них нема* [Колобок, с. 12], “Як півник вигнав лиску з зайчикової хатки”: *Жили собі лиска та заєць. У лиски була хатка льодяна, а в зайчика — луб'яна* [Як півник вигнав..., с. 221], “Кривенька качечка”: *Жили собі дід і баба, а дітей у них не було* [Кривенька качечка, с. 5].

До казок з чисто-екзистенційним типом зачину належать: “Вірний пес”: *В єдного господаря був дуже вірний пес і добре пантрував господарство; через цілі ночі гавкав, і за то йому добре їсти давали*, “Лисичка-сестричка”: *Була собі лисичка* [Лис.-сестр, с. 182], “Коза-Дереза”: *Як був собі чоловік та жінка, та поїхав чоловік на ярмарок та й купив козу* [Коза-Дереза, с. 1], “Пан Коцький”: *В одного чоловіка був кіт старий, неспособний миш ловити* [Пан Коцький, с. 79], “Сірко”: *В одного чоловіка був собака Сірко — тяжко старий* [Сірко, с. 76], “Рукавичка”: *Був собі дід та загубив рукавичку м*, “Півник та курочка”: *Був собі півник і курочка* [Півник..., с. 257].

Дві англійські та одна українська казки мають екзистенційно-локативно-темпоральний тип зачину: англ.: “The King of the Cats”: *Once upon a time there were two brothers who lived in a lonely house in a very lonely part of Scotland* [The King...], “Another Little Red Hen”: *Once upon a time there was a little Red Hen, who lived on a farm all by herself* [Another LRH]; укр.: “Казка про дідового півника та бабину курочку”: *Десь за річкою, за лугом, за низеньким перелазом жили собі колись старенькі дідусь з бабусею. Нікого на білому світі вони не мали — ні дітей, ні внуків, ні правнуків. Навіть корівки чи кізочки у них не було. У дідуся був півник, в бабусі — курочка* [Казка про дідового півника..., с. 328].

Серед аналізованих казок шість мають датуально-темпоральний тип зачину, з них – три українські казки та три англійські: англ.: “The Dog and the Sparrow”: *There was once upon a time a sheep-dog whose master was so unkind that he starved the poor beast, and ill-treated him in the cruelest manner* [The Dog...], “Why the Dog Lives with Man”: *Many, many years ago the Dog lived in*

the forest all alone. But he was not happy [Why the Dog...], “Why Cocks Go to Sleep so Early”: *Many years ago there were three brothers – the Sun, the Moon and the Cock. At that time they all lived in the sky* [Why Cocks...]; укр.: “Чому гуси купаються у воді, коти – на печі, а кури порпаються в поросі”: *Жив раз давно-предавно чоловік, котрий мав ката, гусей та кури* [Чому гуси купаються..., с. 253], “Як собака знайшов собі господаря”: *Довго жили собаки самі собі так, як і досі ще живуть вовки, аж поки не народився такий собака, якому не сподобалося вільне собаче життя* [Як собака знайшов..., с. 198], “Як чоловік провчив вовка”: *Як ще Ісус Христос по світі ходив, прийшов до него вовк і каже: “Господи, позволь мені хоч покушати людського м'яса, бо я як живу, то іще ніколи не їв”* [Як чоловік..., с. 165].

Десять англійських та чотири українські казки мають зачин з прологом. Пролог (гр. *prologos*, від *pro* — перед, *logos* — слово, мова; вступ, передмова) є композиційним початковим компонентом твору, в якому коротко викладаються розгорнуті далі події або зображується, одна подія, віддалена в часі від основної дії, що проливає на неї світло, відтінює її, розкриває першопричини подальших колізій; або повідомляється про ідейно-тематичний задум автора, мету твору [<http://www.ukrlit.vn.ua/info/dict/if1jo.html>]. На думку І. Р. Гальперіна, пролог спрямовує думку читача на те, про що йтиметься у самому творі, проте він не розкриває ні сюжету, ні основної інформації. Досить часто пролог має ретроспективний та проспективний характер. Так, у ретроспективному плані пролог описує ті явища, факти, умови та події, які можуть знадобитися читачеві для більш повного розкриття смислу тексту після повного ознайомлення з ним. А в проспективному аспекті пролог допомагає автору налаштувати читача на необхідне сприйняття твору [66, с. 59].

Пролог буває стислим, зазначає у своєму дослідженні О. І. Боднар, він повідомляє факт, про який буде йти мова у казці детальніше, проте інколи він займає цілий абзац [29, с. 87] – англ.: “Puff-Bull and his Friends” – чисто-посесивним: *Puff-Bull has no father, no mother and no friends. One day he goes*

to find some friends [Puff-Ball...], “The Clever Little Bird”: *A little bird comes and sits under a tree. A big grey cat comes to the tree* [The Clever LB], “The Turnip Comes Back”: *It is winter. It is very cold. The White Rabbit has nothing to eat he opens the door of his house...* [The Turnip...], “Why Hares Have Split Lips”: *All the hares meet under a big tree* [Why Hares...], “The Fox and the Fish”: *A fox sees a fish in the river* [The Fox...], “The Ant and the Elephant”: *An ant met an elephant near a river in the forest* [The Ant...], “The Tell-Tale Wolf”: *One day the Lion fell ill. Many animals came to see him* [The Tell-Tale Wolf], “Why the Monkey and the Turtle Are Cold at Night”: *One rainy evening a monkey and a turtle sat under a tree. They were very cold...* [Why the Monkey], “How Fifty Crocodiles Wanted to Eat Up One Little Rabbit”: *One day a rabbit went to eat some grass near the river. He ate some grass, drank some water and then went to sleep under a tree* [How Fifty Crocodiles...], “The Rabbit and the Fox”: *“One day a fox saw a rabbit”* [The Rabbit...] / укр.: “Як вовк забажав козенят”: *Дика коза збудувала собі в лісі хатку і навела там собі діток. Коли виходила коза з дому пастиись, так діткам наказувала, щоб вони нікому не одчиняли дверей* [Як вовк..., с. 129], “Чому зайці сірі”: *На золотім престолі засів всемогутній володар світу, щоб вислухати просьби різних звірів* [Чому зайці..., с. 63], “Циган і ведмідь”: *В їдному селі близько лісу була дуже велика біда: занадився в те село з лісу ведмідь і став красти люди і їсти їх. І чуть не всіх поїв* [Циган..., с. 165], “Польова миша і міська миша”: *Зустрілись одного разу польова миша і міська. Розговорились і дуже сподобались одна одній. З того часу стали великими подругами* [Польова миша..., с. 88].

Англійська казка “Why the Spider Has a Thin Waist” має зачин зі звертанням, в якому колективний автор звертається до читача і ставить йому запитання, обіцяючи дати на нього відповідь: *Do you know why the Spider has a thin waist? No? then I shall tell you* [Why the Spider...].

Казка “Журавель і лисиця” має екзистенційно-локативний тип зачину: *На болоті в очереті на купині жив журавель, там же, трохи оддалі, жила лисиця* [Журавель..., с. 45].

Дві англійські казки починаються екзистенційно-темпорально-посесивним зачином: “The Wonderful Hare”: *Once there was a farmer, who had a little son* [The Wonderful Hare], “The Old Dog and the Wolf”: *Once there was a farmer. He had a dog which was very old* [The Old Dog...].

Колективний автор аналізованих казок в ініціальнойній позиції представлений наратором-оповідачем, який веде розповідь від третьої особи однини: англ.: *“There was upon a time a sheep-dog whose master was so unkind that he starved the poor beast, and ill-treated him in the cruelest manner”* [The Dog...], *“Once upon a time was a little Red Hen, who lived on a farm all by herself”* [Another LRH], *“Once there was a farmer, who had a little son”* [The Wonderful Hare], *“Many, many years ago the Dog lived in the forest all alone”* [Why the Dog...], укр.: *“Був собі дід та баба”* [Кривенька качечка, с. 7], *“Десь за річкою, за лугом, за низеньким перелазом жили собі старенькі дідусь з бабусяю”* [Казка про дідового півника..., с. 328], *“Була собі лисичка”* [Лис.-сестр, с. 182], *“Жив собі дід та баба”* [Солом. бичок, с. 280]. Як зазначає у своїй роботі “Исторические корни волшебной сказки” В. Я. Пропп, такий зачин є типовим для чарівних казок і вказує на часову та просторову невизначеність дії, підкреслюючи, таким чином, що вона відбувається поза часом та простором [193, с.127 – 128]. У сучасній лінгвістиці тексту ініціальна позиція належить до сильних позицій тексту, висуваючи на перший план найважливіші смисли тексту та фокусуючи увагу на них, посилюючи у такий спосіб їхню емоційність та естетичний ефект. Як стверджує І. В. Арнольд, сильні позиції тексту, зокрема ініціальна, найбільш привабливі для читача, оскільки вони самі по собі привертають увагу читача до сприйняття структури тексту [8, с. 23 – 24]. На думку О. Ю. Корбут, саме інформація, отримана на початку, значною мірою визначає і планує наступні етапи та успіх твору, місце, час та обставини описуваного, пов’язує текст з об’єктивною реальністю [127, с. 120]. Схожої думки дотримується й О. І. Боднар, додаючи, що зачин також виконує ще роль забезпечення певної нараторської установки на сприйняття читачем [29, с. 88].

Англійські казки про тварин, що розглядаються у роботі, починаються типовим для англійських казок зачином, які умовно можна поділити на шість груп за значенням. Ініціальні формули, що належать до кожної групи відрізняються певним порядком слів, вони розширюються або звужуються за рахунок вживання другорядних членів речення, тому в дослідженні наведено всі початкові формули.

До першої групи належать казки, ініціальна формула яких розповідає про існування головного героя, при цьому час вказано невизначено: “The Dog and the Sparrow”: “*There was once upon a time a sheep-dog*” – Adv + Vper + Num + prep + art + N + art + N, “The King of the Cats”: “*Once upon a time there were two brothers*” – Num + prep + art + N + Adv + Vper + Num + N, “Another Little Red Han”: “*Once upon a time there was a little Red Han*” – Num + prep + art + Adv + Vper + art + Adj + Adj + N, “The Wonderful Hare” [The Wonderful Hare] та “The Old Dog and the Wolf” [The Old Dog...]: “*Once there was a farmer*” – Num + Adv + Vper + art + N.

Казки, які належать до другої групи, описують конкретні події, що трапилися у невизначений час, при цьому дві з них вказують на конкретне місце перебігу подій: “The Rabbit and the Fox” [The Rabbit...]: “*One day a fox saw a rabbit*” – Num + N + art + N + Vper + art + N, “The Tell-Tale Wolf” [The Tell-Tale Wolf]: “*One day the Lion fell ill*” – Num + N + art + N + Vper + Adj, “Why the Monkey and the Turtle Are Cold at Night” [Why the Monkey...]: “*One rainy evening a monkey and a turtle sat under a tree*” – Num + Adj + N + art + N + conj + art + N + Vper + prep + art + N, “How Fifty Crocodiles Wanted to Eat Up One Little Rabbit” [How Fifty Crocodiles...]: “*One day a rabbit went to eat some grass near the river*” – Num + Adj + N + art + N + conj + art + N + Vper + prep + art + N.

Ініціальні формули казок третьої групи розповідають про існування головних героїв, чітко зазначаючи, що все це відбувалося багато років тому, тобто у далекому минулому: “Why the Dog Lives with Man” [Why the Dog...]: “*Many, many years ago the dog lived in the forest all alone*” – Adv + Adv + N +

Adv + art + N + Vper + prep + art + N + Pronom + Adj, “Why Cocks Go to Sleep So Early” [Why Cocks...]: “*Many years ago there were three brothers*” – *Adv + N + Adv + Adv + Vper + Num + N*.

Казки четвертої групи розпочинаються формулою, яка повідомляє читача про конкретні події в конкретно вказаному місці: “The Ant and the Elephant” [The Ant...]: “*An ant met an elephant near a river in the forest*” – *art + N + Vper + art + N + Adv + art + N + prep + art + N*, “Gabi’s Goats” [Gabi’s Goats]: “*A poor man lived in the mountains*” – *art + Adj + N + Vper + prep + art + N*.

У казках п’ятої групи розповідь ведеться в теперішньому часі від самого початку й до кінця, що є нетиповим для українських казок. Завдяки цьому читач наближається до зображуваних подій, які розгортаються на його очах: “The Clever Little Bird” [The Clever LB]: “*A little bird comes and sits under a tree*” – *art + Adj + N + Vpres + conj + Vpres + prep + art + N*, “Puff-Ball and His Friends” [Puff-Ball...]: “*Puff-Ball has no father, no mother and no friends*” – *N + Vpres + part + N + part + N + conj + part + N*, “The Turnip Comes Back” [The Turnip...]: “*It is winter. It is very cold*” – *Pronom + Vpres + N + Pronom + Vpres + Adv + Adj*, “The Fox and the Fish” [The Fox...]: “*A fox sees a fish in the river*” – *art + N + Vpres + art + N + prep + art + N*, “Why Hares Have Split Lips” [Why Hares...]: “*All the hares meet under a big tree*” – *Pronom + art + N + Vpres + prep + art + Adj + N*.

До шостої групи належить одна казка, що починається зі звертання колективного автора, що виражене запитанням, яке, таким чином, передбачає отримання відповіді при подальшому описі подій: “Why the Spider Has a Thin Waist” [Why the Spider...]: “*Do you know why the spider has a thin waist*” – *Vaux + Pronom + Vinf + conj + art + N + Vpres + art + Adj + N*.

Аналізовані українські казки про тварин починаються зачином, типовим для української казки. При цьому зачини казок “Кривенька качечка” [Кривенька качечка, с. 5]: “*Був собі дід та баба*”, “Солом’яний бичок” [Солом. бичок, с. 280], “Колобок” [Колобок, с. 12]: “*Жив собі дід та баба*”,

“Як півник вигнав лиску з зайчикової хатки” [Як півник вигнав..., с. 221]: “Жили собі лиска та заєць”, “Півник і курочка” [Півник..., с. 257]: “Був собі півник і курочка”, “Коза-Дереза” [Коза-Дереза, с. 1]: “Був собі чоловік та жінка” мають спільну формулу: $V_{per} + self + N + conj + N$, а зачин казок “Лисичка-сестричка” [Лис.-сестр, с. 182] “Була собі лисичка” та “Рукавичка” [Рукавичка, с. 465]: “Був собі дід...” – формулою $V_{per} + self + N$. Розширеною прислівником способу дії є ініціальна формула казки “Як собака знайшов собі господаря” [Як собака знайшов..., с. 198]: “Довго жили собаки самі собі” – $Adv + V_{per} + N + self + self$. Хоча у зачині казок і не вказаний точний час розгортання подій, проте дієслова “був”, “жив”, “була”, вжиті в минулому часі, є свідченням того, що дія розгорталася в минулому. На відміну від попередніх казок, в яких вказано лише час розгортання дії, зачин казок “Казка про дідового півника і бабину курочку” [Казка про дідового півника, с. 328]: “Десь за річкою, за лугом, за низеньким перелазом жили собі старенькі дідусь з бабусею” і “Журавель і лисиця” [Журавель..., с. 45]: “На болоті в очереті на купині жив журавель, там же, трохи оддалі, жила лисиця” мають інші формули $Adv + prep + N + prep + N + prep + N + V_{per} + self + N + conj + N$ та $prep + N + prep + N + prep + N + Adv + part + Adv + Adv + V_{per} + N$. За рахунок використання обставин місця дії, які вводять формулу вказується місце подій, хоча і неконкретне. Чотири українські казки мають ініціальні формули, які зазначають посесивні відносини між героями казок: “Вірний пес”: “В єдиного господаря був дуже вірний пес” – $prep + Adj + N + V_{per} + Adv + Adj + N$, “Пан Коцький” [Пан Коцький, с. 79]: “В одного чоловіка був кіт старий” – $prep + Adj + N + V_{per} + Adj$, “Сірко” [Сірко, с. 76]: “В одного чоловіка був собака Сірко – тяжко старий” – $prep + Adj + N + V_{per} + N + Adv + Adj$, “Циган і ведмідь” [Циган..., с. 165]: “В їдному селі близько лісу була дуже велика біда” – $prep + Adj + N + Adv + N + V_{per} + Adv + Adj + N$. Інші п’ять казок вводять читача безпосередньо до казкових подій і мають такі ініціальні формули: “Польова миша і міська миша” [Польова миша..., с. 88]: “Зустрілись одного разу польова миша і міська” – $V_{per} +$

Num + N + Adj + N + conj + Adj, “Чому гуси миються у воді, коти – на печі, а кури порпаються в поросі” [Чому гуси миються..., с. 253]: “*Жив раз давно-предавно чоловік*” – *Vper + Num + Adv + N*, “Чому зайці сірі” [Чому зайці..., с. 63]: “*На золотім престолі засів всемогутній володар світу*” – *prep + Adj + N + Vper + Adj + N + N*, “Як вовк забажав козенят” [Як вовк..., с. 129]: “*Дика коза збудувала собі в лісі хатку і навела там собі діток*” – *Adj + N + Vper + self + prep + N + N + conj + Vper + Pronom + self + N*, “Як чоловік провчив вовка” [Як чоловік..., с. 165]: “*Як ще Ісус Христос по світі ходив, прийшов до нього вовк і каже*” – *Pronom + part + N + Vper + Vper + prep + Pronom + N + conj + Vpres*.

Такі формули виводять казки зі сфери реального часу та простору, визначаючи їхню фантастичність. З одного боку, такий зачин вказує на статичність казок, проте трансформація минулого часу у теперішній, представлена у наступних реченнях: “*От вони собі і сумують*” [Кривенька качечка, с. 7], “*Аж бачить – а там рубають люди яворці цареві на дворці*” [Лис.-сестр., с. 182], “*І такі вони бідні – нічого не мають*” [Солом. бичок, с. 280] вказує, що у казках розгортається дія. Завдяки вживанню опозицій минулого і теперішнього часів “*був собі / каже*”, “*пішли / сидить*”, “*думали-думали / не вгадають*” [Кривенька качечка, с. 7 – 14], “*набридло / каже*”, “*стрибнув, закукурікав, помандрував / іде*”, “*перейшов, перелетів / зустрічає*” [Казка про дідового півника., с. 328 – 330], “*пішла / бачить*”, “*прийшла / каже*”, “*взяла / несе*” [Лис.-сестр., с. 182 – 186], “*сіла / пряде і приказує*”, “*пішла / дивиться*” [Солом. бичок, с. 280 – 281] стирається відстань між наратором та читачем казки. На відміну від українських казок, в англійських вся казкова розповідь ведеться в одному часі, тому трансформація часових форм дієслова є нетиповим авторським засобом для цієї групи досліджуваного матеріалу.

Далі в тексті автор виступає наратором-спостерігачем, який розповідає про події в казці відсторонено: англ. : “*The dogs were sleeping quietly, but the cat was sitting up*” [The King...], “*The carter went out to the barn where he kept*

his corn and found it was just as his wife had said” [The Dog...], *“But the little bird is very clever. She sees the grey cat and flies up into the tree”* [The Clever LB], *“But the fish is very lazy, he does not want to run a race”* [The Fox...], *“The boy did what his father told him. But soon he ran back and cried”* [The Wonderful Hare], *“One day he met the Hare and said to him”* [Why the Dog...], *“The next morning the ant met the elephant”* [The Ant ...]; укр.: *“Стали її брати, коли дивляться, аж у неї ніженька переломлена”, “Вони взяли її тихенько, принесли додому, зробили їй гніздечко, обложили його пір’ячком і посадили туди качечку, а самі знав пішли по грибки”* [Кривенька качечка, с. 7 – 14], *“Нікого на білому світі вони не мали. Навіть корівки чи кізочки у них не було. У дідуся був півник, в бабусі — курочка”, “Слуга погодився, і зайшли ведмідь з півником у хлів. Півник скочив на перекладинку, що висіла під самою стелею, а ведмідь приступив до роботи. До ранку не залишилося жодного живого вола. Ще й кості голодний ведмідь обгриз, шкуру пошматував, роги і ратиці по хліву розкидав”* [Казка про дідового півника..., с. 328 – 330], *“На другий день встала раненько, умилась біленько, господарю на добридень дала”* [Лис.-сестр., с. 182 – 186], *“Коли це з темного лісу, з великого бору біжить ведмідь з обдертим боком”, “Дід вискочив, віддер ведмедя, взяв і кинув його в погріб”* [Солом. бичок, с. 280 – 281]. Проте він залучає читача до своєї розповіді шляхом використання різних засобів діалогізації: лексико-словотвірні (демінітивні форми) та граматичні (модальні частки, неповні речення, інверсія тощо). Саме всі вищеназвані засоби, як зазначають І. П. Карпов, Т. М. Колокольцева, Ю. Б. Кузьменкова та Ю. М. Лотман, спрямовані на певну реакцію співрозмовника, вони створюють ефект авторських порад читачеві, залучаючи останнього до діалогу, збуджують цікавість, увагу адресата, визивають його співчуття, співпереживання, мають силу переконання, створюють сприятливі умови для спілкування [117, с. 177 – 186; 124, с. 35; 140, с. 7 – 9; 153, с. 87 – 113].

Інші типи зачинів зустрічаються в казках набагато рідше і серед проаналізованого матеріалу їх не було виявлено.

2.1.3. Перлокутивний ефект кінцівки в англійських та українських казках про тварин. До обов'язкових сильних позицій тексту, крім заголовка та початку, традиційно належить кінець тексту, тобто його кінцівка [7, с. 25]. Саме в кінці твору, після прочитання, вважає Є. М. Шамраєнко, адресат готовий розглянути думку адресанта, керуючись своїми власними міркуваннями, що склалися в процесі роботи з твором [253, с. 252].

Кінцівка, на думку Н. В. Слухай, є заключним епізодом чи описанням останньої фази розгортання подій, сюжету твору [213, с. 87]. Кінцівка, вважає І. Р. Гальперін [66], служить своєрідною “крапкою будь-якого твору”. Це єдиний компонент тексту, що актуалізує категорію завершеності. Однак, пише дослідник, кінцівка не завжди означає фінітність концепту тексту, оскільки в будь-якому творі завжди є частини, що допускають потенційне розгортання сюжету.

Для автора та читача, зазначає М. І. Білоус, кінцівка твору означає зміну діяльності. Проте, для автора кінець тексту завжди несе інтенціональний, індивідуальний характер. Інтенціональність завершення витікає з авторського переконання, що концепція твору адекватно сформована та представлена в послідовному розвитку читачеві [20, с. 20].

Таким чином, завершеність твору обумовлена не стільки його сюжетно-тематичною вичерпністю, скільки тим фактом, що певний аспект твору є достатньо висвітленим, а тому адресант вважає і увесь текст логічно завершеним.

Для читача, за Н. І. Білоус та В. Ш. Кривоносом, не заважаючи на це, такий авторський кінець твору не завжди очевидний. Що більше самостійності автор дозволяє читачеві, реалізуючи на ньому свою прагматичну установку, то важче останньому сприймати кінець твору як його завершеність [20, с. 21, 139, с. 131 – 132].

Саме враховуючи неоднозначне ставлення адресанта та адресата до кінця твору, було розроблено класифікацію кінцівок, які поділяються на 1) відкриті та 2) закриті.

Відкриті кінцівки залишають багато запитань, досить часто вони самі побудовані у формі запитання. Такий кінець твору активізує сприйняття тексту, змушує читача аналізувати, повертатися до тексту, обдумувати твір, що, таким чином, сприяє тому, що читач не просто пасивно сприймає інформацію, а стає частиною того художнього світу, про який іде мова [20, с. 21 – 23]. Використання таких кінцівок у казках, вважає Н. В. Мастилко, створює враження, наче автор втомився розповідати казку та несподівано закінчує її, переважно прямою мовою, без підведення підсумків [157, с. 12].

Закриті кінцівки – передбачають повне логічне завершення твору: зло наказане, добро торжествує. Такі кінцівки характерні дитячій, фольклорній та масовій літературі, оскільки вони спрямовані на повчання та несуть у собі мораль [20, с. 21 – 23].

Іноді, на думку І. В. Арнольд, кінцівка художнього твору є його рамковим знаком. Слова, які повторюються в заголовку та кінцівці тексту, утворюють для нього певну раму, всередині якої відбуваються всі описувані події [7, с. 12].

Серед проаналізованих текстів виявлено три спільні типи кінцівок для англійських та українських казок про тварин: 1) кінцівки, що закінчують опис події, зображуваних у тексті, 2) кінцівки, які повторюють запитання заголовку, 3) відкриті кінцівки.

І. До казок з першим типом кінцівок належить найбільша кількість проаналізованих творів – 10 англійських (“Another Little Red Hen”, “The Dog and the Sparrow”, “The Clever Little Bird”, “The Puff-Ball and his Friends”, “The Fox and the Fish”, “The Ant and the Elephant”, “Gabi’s Goats”, “How Fifty Crocodiles Wanted to Eat Up One Little Rabbit”, “Three Little Pigs”) та 10 українських (“Вірний пес”, “Журавель і лисиця”, “Колобок”, “Лисичка-Сестричка”, “Польова миша і міська миша”, “Сірко”, “Солом’яний бичок”,

“Циган і ведмідь”, “Як собака знайшов собі господаря”, “Кривенька качечка”) казок про тварин: англ. *But the little Red Hen lived happily ever after, in her own little farmhouse* [The Little RH], *And the six friends still live in that house* [The Puff-Ball...], *But the clever little ant only laughed at silly elephant and the crocodile, and went home* [The Ant...] / укр. *І корова віддала йому гайштук, перепросила його, а за кару мала йому давати через цілу зиму по дві літри молока* [Вірний пес], *Польова миша впала у відро, а вилізти не змогла, бо дуже вже вона напилася і була важкою* [Польова миша..., с. 88], *Ото Сірко вивів вовка аж на поле та й каже: “Ти мені добро ізробив, а я тобі!” Та й розпрощались* [Сірко, с. 78].

II. До казок з другим типом кінцівок, які повторюють запитання заголовку належать 6 англійських (Why the Hares Have Split Lips, Why the Dog and the Man Live Together, Why the Cocks Go to Sleep So Early, Why the Monkey and the Turtle Are Cold at Night, Why the Spider Has a Thin Waist, The Turnip Comes Back) та 2 українські (Чому гуси миються у воді, коти – на печі, а кури порпаються в поросі, Чому зайці сірі) казки про тварин: англ. *And so they go on to this day. That is why the monkey and the turtle are cold at night* [Why the Monkey...], *My turnip! – He cries. What good friends I have! My turnip is back!* [The Turnip...], *And that is why hares have split lips now* [Why the Hares...] / укр. *І від того часу гуси купаються у воді, коти – на печі, а кури порпаються в поросі* [Чому гуси миються..., с. 254], *І з того часу мають зайці свою давню сіреньку шерсть* [Чому зайці..., с. 64]. Кінцівки такого типу та заголовки утворюють своєрідну рамку для казкової оповіді, в межах якої розгортаються всі події.

III. Казки зі спільним третім відкритим типом кінцівки включають 4 англійські (The King of the Cats, The Wonderful Hare, The Old Dog and the Wolf, The Tell-Tale Wolf) та 3 українські (Пан Коцький, Рукавичка, Півник та курочка) казки про тварин: англ. *And the father told the boy to go back to the horse in the field* [The Wonderful Hare], *Now the farmer said: “What did I say! The dog is old but he knows what to do. He is a good friend. And he is not afraid!*

He was not afraid of the wolf” [The Old Dog...], When the Tell-Tale Wolf came back home without whiskers, his children did not know him [The Tell-Tale Wolf] / укр. А послі походились та й кажуть: “От, який малий, та чуть-чуть нас усіх не поїв” [Пан Коцький, с. 81], Коли це іде стрілець. Бачить, що рукавичка ворушиться. Він як стрельне – аж там от скільки шкур! [Рукавичка, с. 466], Півень набрав води у ротик, покропив курочку, вона й ожила... Пішли настись уп'ять [Півник..., с. 259]. Застосовуючи кінцівку такого типу, автор навмисне дозволяє читачеві повернутися до подій всієї оповіді, проаналізувати їх та сформувані своє власне завершення твору.

Окрім трьох спільних типів кінцівок, виявлено два типи, характерні лише для українських казок: 1) кінцівка зі звертанням та 2) кінцівка з використанням формул з повтором (див. таб. 2.3)

Таблиця 2.3

Типологія кінцівок англійських та українських казок про тварин

Кінцівки	англ.	укр.
що закінчують опис події, зображуваних у тексті	10	10
які повторюють запитання заголовку	6	2
відкриті	4	3
зі звертанням	–	1
з використанням формул з повтором	–	3

Одна українська казка має кінцівку зі звертанням: *Спробуйте і ви простелити, можливо, і вам півень насипле золота!* [Казка про дідового півника..., с. 330]. Використовуючи звертання в кінці казки, автор встановлює тісний контакт з читачем, і, таким чином, створюється ефект тісного спілкування останніх.

Три українські казки мають кінцівки, в яких використовуються формули з повтором: *...а лисичка тоді вже з півником живуть та поживають і добро наживають* [Коза-Дерева, с. 8], *А козенята остались*

живі, здорові [Як вовк..., с. 133], *Він ю зарубав косою і став з зайчиком жити та поживати та добра заживати* [Як півник вигнав..., с. 223]. Завдяки використанню повторів у кінцівках казок посилюється увага адресата саме до завершення оповіді.

2.2. Культурна маркованість діалогізації як текстового прийому інтимізації в англійських та українських казках про тварин

Для того, щоб справити необхідний вплив на читача, автор художнього твору створює конкретну комунікативну ситуацію, яка моделює реальне спілкування адресанта та читача. Такого ефекту автор досягає шляхом імітації усного мовлення та вираження внутрішнього я автора [124, с. 84; 129, с. 52].

Основним способом імітації усного мовлення, на думку В. В. Бузарова, І. П. Карпова, Ю. Б. Кузьменкової, Ю. М. Лотмана, є **діалогізація** – застосування різноманітних мовних засобів: етикетних конструкцій, дієслів, вжитих у наказовому способі, використання вставних слів та речень, модальних часток, вигуків, авторських запитань, спонукань, окликів тощо. Саме всі вищеназвані засоби спрямовані на певну реакцію співрозмовника, вони створюють ефект авторських порад читачеві, залучаючи останнього до діалогу, збуджують цікавість, увагу адресата, визивають його співчуття, співпереживання, мають силу переконання, створюють сприятливі умови для спілкування [36, с. 76 – 79; 117, с. 177 – 186; 140, с. 7 – 9; 154, с. 87 – 113].

Казковий текст структурований за формою діалогу, який відображає інтимізоване спілкування персонажів та виступає важливим фактором діалогізації – основного способу інтимізації казкового тексту.

Діалогізація українських казок про тварин, як показав аналіз, оформлена діалогічними репліками, що посилюють динаміку казкової оповіді; діалог у текстах підкреслює фантастичність казкових подій минулого, представлених словами автора, та їх динамічний розвиток на очах

у читача шляхом реплік персонажів у теперішньому часі. Слова автора та героїв в англійських казках належать до одного часу, тому конструкції з прямим мовленням відносять розгортання сюжету саме до цього часу і спрямовують дію на розкриття казкових образів.

Таким чином, синтаксичне оформлення діалогізації казок про тварин двох зіставляваних мов різниться, впершу чергу це впливає на текстовий рівень відображення діалогізації шляхом активного вживання дієслівних словоформ.

Важливим складником лінгвістичної картини світу казки про тварин, як зазначає С. Т. Лавриненко, є характеристика динамічної ознаки особи – референтора, яка найчастіше здійснюється дієслівними формами [146, с. 101]. Чуттєві уявлення про казковий світ народжуються з сюжетної динаміки, основним визначальним елементом якої є рух – рух героя у просторі і часі, тобто динамічна характеристика. Саме у дієслові, на думку В. М. Русанівського, лексична семантика найбільш функціональна, максимально пристосована до ролі предиката [202, с. 31 – 36]. Схожої думки дотримується і Г. А. Уфимцева, стверджуючи, що дієслово, аналізоване з ономасіологічних позицій, виступає носієм динамічної ознаки, а його значення виявляється на тлі закономірних зв'язків з іншими класами слів і розкривається в імпліцитних синтагмах, детермінованих категоріальною семантикою іменних лексем, які з ним поєднуються [234]. Дієслово, як морфологічна категорія, скорочує відстань між автором і читачем і створює ефект близького спілкування між ними, залучаючи читача до дії.

Аналіз динамічної ознаки дії у казковому контексті дає багатий матеріал для виявлення найбільш частотних лексико-семантичних груп дієслів. Серед них, зокрема, виявлено:

1. **ЛСГ дієслів буття** (екзистенціональності): англ.: to be, to live, to become, to feed, to try, to seem, to have / укр.: бути, жити, годуватися, заробляти, пробувати, доживати, стати: англ. ...*and seemed to be listening just as carefully and cannily as Elshender himself* [The King...]. *But the little Rd Hen*

lived happily ever after... [Another LRH]. *And the six friends still live in that house* [Puff-Ball...]. *Oh, how cold it is! And the fields are white with snow* [The Turnip...]. *And that is why hares have split lips* [Why Hares Have Split Lips]. *They were very cold* [Why the Monkey...]. ...*and Elshender became very uneasy as he watched and waited in vain till long after their usual supper-time* [The King...] / укр. *В єдного господаря був дуже вірний пес* [Сірко, с. 76], *На болоті в очереті на купині жив журавель, там же, трохи оддали, жила лисиця* [Журавель..., с. 45], *От раз дожились вже до того, що не стало у них і хліба — і їсти нічого* [Колобок, с. 12], *Що зароблять — то проїдять, та й нема* [Казка про дідового півника..., с. 328], *От став той хлопець гнать козу* [Коза-Дереза, с. 3], *З того часу стали великими подругами* [Польова миша, с. 88].

Для даної групи характерні дієслова недоконаного виду. Ужиті в прямому значенні, вони формують речення екзистенціального типу.

Дієслово *be* походить від дангл. *beon, beom, bion* та означає *бути, існувати*, давньоанглійське *beon* як екзистенційне дієслово бере своє походження від германської основи *es* та мало лише форму теперішнього часу в давньоанглійській мові; минула форма походить від готського *wes*, що означало *залишатися* [316, с. 82 – 83]. Українське дієслово *бути* – від стсл. *быти*, лит. *bùti* – мало значення *вирощувати, породжувати, рости, виникати*, лише пізніше набуло значення *жити існувати* [304, Т.1, с. 309].

To live – від іє. *leibh*, дн. *libcē*, англ. *liffian* та *libban* – має значення *мати життя, існувати* і співпадає за значенням з дфр. *libba* (*жити*) [316, с. 603]. Українське *жити* – псл. *ziti*, споріднене з лит. *gyti* у значенні *загоюватися та гувиоти* (*жити*) – походить від дінд. *Jivati* (*жити*) [304, Т.2, с. 200].

2. ЛСГ дієслів мовлення: англ.: *to say, to speak, to tell, to answer, to reply, to scream, to pledge, to call to beg* / укр.: *говорити, сказати, казати, питати, відповідати, розповідати, розказувати, гукати, кликати, озиватися, кричати, підзивати, йойкати, умовляти*: англ. *His brother eagerly begged him to go on...* [The King...]. *And again the carter called out* [The Dog...]. *I want to*

speaks with you [The Clever LB]. So he **tells** his friend, a fish, about the race, and that fish **tells** his friend, and the third fish **tells** his friend... [The Fox...]. So the fox opened his mouth a little more and began **to sing** a little louder [The Rabbit...]. The old crocodile **answered**... [How Fifty Crocodiles...] / укр. “Ведмідь і **пимає** півника”, “На другий день рано-вранці вилетів півник на царські ворота й **кричить**”, “Побачила його баба й доти діда просила, поки не **розказав** їй всю правду” [Казка про дідового півника., с. 328 – 330], “Сівши тут, от вона і давай **пиматись** зараз ушей” [Лис.-сестр., с. 184], “Ото подоставали усього, начали обід варить і, як зварили, начали совітуваться, кому іти **кликать** на обід пана Коцького” [Пан Коцький, с. 80], “Ото вовк, діждавши неділі, прийшов на те місце, куди йому Сірко **сказав**” [Сірко, с. 77].

3. ЛСГ дієслів руху. Дані лексичні одиниці означають: ‘переміщення по суші’ (англ.: to go, to come, to leave, to arrive, to walk, to wander / укр.: піти, вийти, прийти, дійти, іти, ходити, приїхати, мандрувати, обходити): англ. *He could not **jump** to the other bank of the river...* [How Fifty Crocodiles...], *And he **went away** from the Hare* [Why the Dog...]. *The White Rabbit **runs** to the Donkey’s house* [The Turnip...]. *And they **come** to a house in the forest* [Puff-Ball...]. *Mouse **walk on** and on* [Puff-Ball...] *While he was sleeping a carter **passed by**, driving a wagon drawn by three horses* [The Dog...] / укр. “Стрибнув півень на перелаз, закукурікав і **помандрував** у світ” [Казка про дідового півника, с. 329], “Аж ідного часу **зайшов** в це село циган, щоб децю випросити”, “...то чоловік **пішов** до себе, а циган зістався на гулиці. От циган **приходить** до ідної хати і бачить, що є що пити й їсти, а людей нема” [Циган., с. 167], “**Ідуть**, ідуть, ідуть” [Казка про дідового півника, с. 329], “**Прийшла** черга до зайців” [Чому зайці..., с. 63], “Коли **виходила** коза з дому пастись, так діткам наказувала, щоб вони нікому не одчиняли дверей”, “Коза **увійшла**, нагодувала діток молоком і знов **побігла** пастись” [Як вовк забажав., с. 131], “Лиска **вибігла**” [Як півник вигнав, с. 223]; ‘переміщення в повітрі’ (англ.: to fly, to fly over / укр.: летіти, прилетіти, перелетіти): англ. *But the sparrow escaped out of his mouth and **flew away** into the air. But the little*

*bird flew up into the air... [The Dog...]. She sees the grey cat and **flies up** into the tree [The Clever LB] / укр. “Гуси знялися на крила й **полетіли** у воду” [Чому гуси миються.., с. 254], “**Раптом летить** зграйка каченят, побачили її і заспівали” [Кривенька качечка, с. 14], “**Вилетів** півень на золоті ворота, закукурікав” [1Казка про дідового півника.., с. 329]; ‘переміщення по воді’ (англ.: to swim, to bathe / укр.: пливти, допливти) тощо: англ. *And he was afraid to swim, because there were many crocodiles in the river [How Fifty Crocodiles]. And the fish swims away [The Fox...]* / укр. “**Плавають, купуються, й так їм добре, що аж гогочуть**” [Чому гуси миються.., с. 254].*

На думку С. Ю. Неклюдова, дієслова руху, які характеризують найрізноманітніші типи переміщення у просторі, посідають чільне місце в системі одиниць динамічної характеристики лінгвістичної картини світу [163, с. 20 – 26]. Дієслова переміщення утворюють опозицію за ознакою скерованості – нескерованості: англ. *Then **rushed up** the chimney... [The King...], She dropped her apronful of sticks, and **flew up to** the big beam across the ceiling [Another LRH]. And he **runs to** the field to get some food [The Turnip...]. So Puff-ball and Mufty-tuftu Mouse **walk on and on** [Puff-Ball...]. The Donkey opens the door, puts the turnip on the table and **goes away** [The Turnip...]. And he **went away** [Why the Dog...]* / укр. “**І побіг** пес до овець та й каже...” [Вірний пес], “**От коза знялась та й убігла** у лисиччину хату” [Коза-Дерева, с. 7], “**Пішов** чоловік в корчі...” [Я чоловік.., с. 165], “**Знову біжить та й біжить**” [Колобок, с. 13], “**От іде да йде**...” [Лис.-сестр., с. 184], “**Йшли вони, йшли, аж дивиться собака**...” [Як собака знайшов.., с. 198]. У перших трьох англійських та українських реченнях дієслова вжиті зі значенням скерованої дії, а в останніх трьох – нескерованої дії.

4. ЛСГ дієслів активної дії: англ.: to saw, to dig, to cook, to prepare, to hunt, to put, to give, to take, to bake, to clean / укр.: рубати, копати, косити, варити, полювати, прив’язати, класти тощо: англ. *...if he could once get her in his big kettle and **boil** her for a dinner [Another LH]. ...and then she sat to work to **peck** at a piece of meat that lay on the edge of a shelf [The Dog...]. The White*

Rabbit pulls out the two turnips and eats one of them [The Turnip...]. *Before the fox had time to close his mouth, the little rabbit was far away* [The Rabbit...]. *They hunted together in the daytime and they slept together at night* [Why the Dog...]. *The Moon and the Cock stayed at home and worked all day* [Why Cocks...]. *And the ant gave the elephant the end of a long rope* [The Ant...]. *The wolf at once seized the goat and killed her* [Gabi's Goat] / укр. “Відтак єдного разу виїхав господар в поле **орати**, та й пес за ним пішов” [Вірний пес], “Лисиця побігла додому, **наварила** молочної каші з манної крупи, **розмазала** її по тарілці і дожидала гостя” [Журавель.., с. 46], “От баба так і зробила: **витопила** в печі, **замісила** яйцями борошно, що **назмітала**, **спекла** колобок і **положила** на вікні, щоб **простиг**” [Колобок, с. 12], “Аж бачить — там **рубують** люди яворці цареві на дворці” [Лис.-сестр., с. 182], “У жнива той чоловік і жінка вийшли у поле **жати**” [Сірко, с. 77], “От на ранок баба набрала мичок і погнала солом'яного бичка **пасту**; сама сіла під могилою, **пряде** кужіль...” [Солом. бичок, с. 280], “Коза **нагодувала** діток і приказала їм, щоб вони нікому не одчиняли” [Як вовк забажав.., с. 132].

5. ЛСГ дієслів сприйняття, думання: англ.: to see, to hear, to listen to, to look, to remember, to think over, to recollect, to remind / укр.: дивитися, чути, бачити, поглянути, догатися, згадати, задуматися, мовчати, слухати, думати тощо: англ. *He thought and thought and then he said* [Why the Spider...]. *But the wolf did not listen to the dog...* [The Old Dog...]. *Brother Cock will always remember me* [Why Cocks...]. *The fox was very happy to hear those words* [The Rabbit...]. *When he saw his old enemy, the carter cried out* [The Dog...]. *Near the river they see many goats* [Why Hares...]. *Then he looks at the turnip and says* [The Turnip...] / укр. “Вовк **підслухав**, як вона співала, тіко гаразд не второнав, як коза причитувала” [Як вовк забажав.., с. 131], “Довго він **думав**, як йому своє життя змінити, й **надумав** стати за наймита до найдужчого звіря” [Як собвка знайшов.., с. 198], “От і дивиться: **іде** вовк” [Вірний пес], “От вона **бачить**, що **стоїть** хатка” [Лис.-сестр., с. 183], “Ці зійшлись умісті, стали **думать**: як би тут **побачить** пана Коцького” [Пан Коцький, с.

80], “*Не послухала польова миша і захотіла ще олії*” [Польова миша..., с. 88], “*Бичок нічого, мовчить*” [Солом. бичок, с. 280].

6. ЛСГ дієслів на позначення емоційного стану і модальності: англ.: to be angry, to be happy, to be glad / укр.: розгніватися, плакати, які активно функціонують у казках і є досить ефективними засобом формування емоційного наповнення оповіді: англ. *But the carter merely laughed at her words...* [The Dog...]. *He is happy* [The Turnip...]. *When the goats see so many hares, they are afraid and run away very quickly* [Why Hares...]. *...and the Bear was afraid* [Why the Dog...]. *The Moon was very angry and he pushed the Cock out of the sky* [Why Cocks...]. *The crocodiles were frightened* [How Fifty Crocodiles...] / укр. “*Журавель дуже розгнівався на лисицю за її безсовісну хитроць, а нічого на це не сказав, а тіко подумав...*” [Журавель..., с. 46], “*Дуже втішилися зайці і розбіглися по лісі й по полю*” [Чому зайці..., с. 64], “*Баба дуже зраділа*” [Солом. бичок, с. 280], “*От тоді він розсердився, пішов до коваля, висталив ніж і став її різати, а ніж переломився*” [Як чоловік..., с. 166], “*От вона сіла да й давай знову плакати*” [Лис.-сестр., с. 185], “*Та залишилась дуже задоволеною і запросила подругу до себе в гості*” [Польова миша..., с. 88], “*Тут ведмідь трохи злякався, що він такий крепкий*” [Циган..., с. 167];

7. ЛСГ етикетних дієслів: англ.: to invite, to thank, to treat, to greet, to ask / укр.: запросити, розпрощатися, просити, пригощати, подякувати, дякувати. Вони вказують на знаки взаємної поваги і тому широко представлені у казках, оскільки відбивають істотні риси українського народу, такі як ввічливість, статечність, пристойність, уважність і чемність [Богдан 1998]: англ. *His brother eagerly begged him to go on...* [The King...] / укр. “*Одного разу польова миша запросила міську в гості*” [Польова миша..., с. 88], “*Та й розпрощались*” [Журавель..., с. 47], “*Лиска попросилась у зайчика переночувати та зайчика і вигнала*” [Як півник вигнав, с. 222], “*Но коли вовк зачав просити, дозволив йому господь, але під такою умовою, щоби не зачіпав ні старого, ні малого, но тільки в середнім віці*”,

“...здибавши в однім селі, **подякував** за тоє, що його господь остерігав” [Як чоловік.., с. 165].

8. ЛСГ дієслів на позначення фізичного стану: англ.: to hurt, to cry, to melt, to recover, to get ill / укр.: боліти, убитися, очуняти, втішатися, радіти, , розтанути. Дієслова стану, виділені у семантичний клас, формально поділяються на неперехідні або непрямо-перехідні, але вжиті у значенні перехідних: англ. *They were very cold. ...the monkey and the turtle were quite warm* [Why the Monkey...]. *One day the Lion fell ill* [The Tell-Tale Wolf]. *The Cock was very tired after his work* [Why Cocks...]. *...the carter only hit the blind horse on the head, so that it fell down dead* [The Dog...] / укр.: “Але як зачало дуже вовка **боліти**, роздер сардак та й ледве втік” [Вірний пес], “Коза впала на піл та й **убилась**” [Коза-Дерева, с. 8], “А бичок, як не стало вже треба, поти стояв на сонці, поки й **розтав**” [Солом. бичок, с. 281], “Вовк, **відсапнувши і очунявши трохи**, поліз глядіти за Христом” [Як чоловік.., с. 166];

9. ЛСГ звуконаслідувальних / ономапопеїчних дієслів: англ.: to bark, to crow, to roar, to hawl, to cackle, to cluck / укр.: закукурікати, закудкудахтати, заревіти, гоготати, завити: англ. *At night the Dog often barked and the Hare said to him* [Why the Dog...]. *And now when the Sun gets up in the morning, the Cock cries: “Cock-a-doodle-do!”* [Why Cocks...]. *But the wolf did not listen to the dog and began to howl as loud as he could* [The Old Dog...] / укр. “Вилетів півень на золоті ворота, **закукурікав**”, “Стрибнула курочка на плахту, трусоннула крильцями, **закудкудахтала**, та випав з неї тільки один крейцер” [Казка про дідового півника.., с. 329 – 330], “Плавають, купуються, й так їм добре, що аж **гогочуть**” [Чому гуси миються.., с. 253], “**Завив** раз — дуже товсто; **завив** другий раз — теж не підходе під козинячий голос” [Як вовк.., с. 130].

Типовість вживання в казці розглянутих лексико-семантичних груп на позначення динамічної характеристики дії підтверджується аналізом 20 українських та 20 англійських казок про тварин, в яких знайдено такі дієслівні словоформи:

– дієслова буття: англ.: *was, were, seemed, have been, is, lived, become, will be, lives* / укр.: *був, були, буду, став, є, жив, жили, буду, була, став, поживають, наживають, стали, стало*;

– дієслова мовлення, думання: англ.: *said, tells, asked, wondered, told, says, answered* / укр.: *каже, скажу, кликали, казала, говорити, подумав, сказав, запитав, питає, відповідає, розповідає, питає, питається*;

– дієслова руху, переміщення: англ.: *came, go, went, wandered, run away, flew away, jumped, are going, passed, flew up, started for, return, follow, rushed up* / укр.: *прийшов, іде, біжить, вибігає, іду, пішов, побіг, лізь, перелетів, розбігся, вилетів, перескочив, вибігає, йдеш, лізе, приходив, прийшов, ідеш*;

– дієслова активної дії: англ.: *shut, was boiling, seized, hit, pecked, are eating up, opens, puts, to close, ate, cut off, sneezed, drank, killed, counted, slung* / укр.: *пантрував, заблукали, давали, зібрався, лагодили, пририхтували, зачав, злав, драпанитися, перекинув, тримає, спекла, назмітала, зварив, вдарив, вломив, роздер, відчінає, б'є, плете, гнав, прив'язала*;

– дієслова на позначення фізичного стану: англ.: *was asleep, fell down dead, was tired, fell ill, were cold, were warm* / укр.: *ліг, встав, устав, боліти, чекає, сидить, переночувала, мовчить, обернувся, спати, прокинулася*

– дієслова думання і сприйняття: англ.: *thought, (did not) listen to, think, saw, remember, hear, know, knew, see, looks, sees, to be listening, (didn't) know* / укр.: *чує, дивиться, видіти, бачить, почув, побачив, помітив, упізнала, знає*;

– дієслова на позначення емоційного стану і модальності: англ. : *couldn't (catch), was pleased, can't (forget), loughed, was depressed, is happy, are afraid, lough, was very angry, were frightened* / укр. : *злякалася, плаче, вихвалятися, розгнівався, розсердився, не може (висунуть), хоче (втекти), зраділи, можна (говорити)*;

– етикетні дієслова: англ.: *to beg, to thank to plead* / укр.: *подякував, привітали, попросилися, запросила, розпрощалися, попросила, просидь*. На відміну від українських казок, серед проаналізованого матеріалу англійського казкового тексту етикетні дієслова виявлено переважно в

діалогах казкових героїв, лише один випадок фіксує вживання етикетних дієслів в аторському мовленні.

– звуконаслідувальні / ономатопеїчні дієслова: англ.: *to hawl, cock-a-doodle-do, barked* / укр.: *закукурікав, закудкудахтала, зареве, гогочуть, завив.*

Сказане підтверджується кількісним аналізом 20 англійських та 20 українських казок про тварин.

Порівняльний аналіз дієслівних словоформ, що належать до основних ЛСГ, наведений у таблиці, засвідчує найбільш часте вживання в казковому епосі дієслів руху / переміщення та активної дії. Це ще раз підтверджує думку, що саме дієслова та їх форми слугують розгортанню казкового сюжету на очах у читача. Різняться за кількістю вживання, як показано у таблиці, в англійських та українських казках дієслова на позначення фізичного та емоційного стану. Так, в англійських казках переважають дієслівні форми на позначення емоційного стану та модальності, а в українських – дієслівні форми на позначення фізичного стану.

Виходячи з наявності глибинних, детермінованих об'єктивною дійсністю зв'язків дії та її чинника, вважаємо, що функціонально-ономасіологічне вивчення дієслівної лексики доцільно вести з обов'язковим відображенням дієслівною лексевою субстантних властивостей матерії, які набули мовного втілення в семантичній структурі найважливішого серед дієслівних актантів – суб'єктивного члена.

У змістовому плані дієслівний предикат є чимось більшим, ніж просто лексичним значенням. Передаючи певне значення, він водночас продукує макет майбутнього речення. Як зазначає С. Д. Кацнельсон, предикат має місце або “гніздо”, що заповнюється у реченні словами, категоріальні ознаки яких перебувають у співвідношенні з категоріальними ознаками цього місця [118, с. 83].

**Лексико-семантичний груп дієслів
на позначення динамічної характеристики дії персонажів
в англійських та українських казках про тварин**

ЛСГ дієслів	англ. : 3820	укр. : 5405
буття	562	496
мовлення / думання	681	731
руху / переміщення	1011	1440
активної дії	1036	1566
на позначення фізичного стану	113	360
сприйняття	204	520
на позначення емоційного стану і модальності	197	180
Етикетних	10	103
Звуконаслідувальних / ономатопеїчних	6	9

Сучасні дослідження з семантики вмотивовано розглядають дієслово як один з різновидів предиката, як основний предикат, що виступає у ролі ядра предикатних висловів та речень. Враховуючи існуючі методики аналізу семантики тексту, С. Т. Лавриненко запропонувала типологію дієслівних предикатів у зв'язку з типами найхарактерніших для них суб'єктів [146, с. 105]. Так, референти англійських та українських казок про тварин можна подати так:

1. **Агент** – носій дії, семантичний суб'єкт при акціональних предикатах: англ. ...and the *Little Red Hen* **picked it up** and **put** it in the bag as quick as a wink [Another LRH], The *carter* **handed** his wife the axe [The Dog...], The *fox* **put** the little rabbit **down** on the grass near him, **opened** the mouth very wide and began to sing [The Rabbit...], *The White Rabbit* **pulls out** the two turnips and eats one of them [The Turnip...], *The Moon* was very angry and he

pushed the Cock *out* of the sky [Why Cocks...], And *the ant gave* the elephant the end of a long rope [The Ant...] / укр. “Але *пес шукав* за мишами та й забіг аж під ліс” [Вірний пес], “Просунувши в горло голову, *лисиця почала клацать* зубами, *ловила мишу*” [Журавель..., с. 47], “*Сірко, що саме лучче на столі лежить, бере та подає* вовкові” [Сірко, с. 78], “От на другий день, ще ні світ, ні зоря, *баба уже набрала* кужелю і *погнала* на толоку бичка пасти” [Солом. бичок, с. 281], “Допіро *узав циган* в руку камінця і *підложив* в руку вареника і як *стиснув*, то з вареника потекла сироватка” [Циган, с. 166], “*Збирає баба* гриби, глядь — у кущику гніздечко, а в гніздечку сидить качечка” [Кривенька качечка, с. 5].

2. **Патієнт** – текстуальний референт при процесуальних предикатах: англ. Many and many a night this *old Fox* used to *lie awake* and think to himself how good that Little Red Hen would taste. The poor *little Red Hen got* so *dizzy* watching him that she couldn't hold on to the perch [Another LRH], ...but she missed the bird and hit the carter right on the top of his head, so that *he fell down dead* [The Dog...], The Cock *got* very *tired* after his work and he said. The Sun got very angry [Why Cocks...], One day *the Lion fell ill* [The Tell-Tale Wolf] / укр. “Тепер уже справді *розізлився цар*” [Казка про дідового півника., с. 330], “От став той хлопець *гнать козу*” [Коза-Дереза, с. 5], “А *бичок, як не стало вже треба, поти стояв на сонці, поки й розтав*” [Солом. бичок, с. 281], “*Курочка* скочила в купу пороху й од радості *замахала крилами*” [Чому гуси миються..., с. 254], “Узяли вони тоді гніздечко і кинули в піч, там *воно і згоріло*” [Кривенька качечка, с. 13].

3. **Статант** – текстуальний референт при статальних предикатах, носій семантики стану: англ. The *Moon was* very *angry* [Why Cocks...], The *Wolf was frightened* [The Tell-Tale Wolf], So *the dog* lay down in the middle of the road, and *was* soon fast *asleep* [The Dog...], *Gabi was* very *sad* [Gabi's Goats], *He was* pretty *tired* when he got home [Another LRH], / укр. “От *лисичка злякалась*, вибігла з хати та й сіла під дубком” [Як півник вигнав..., с. 223], “*Коза впала на піл та й убила*сь” [Коза-Дереза, с. 8], “*Кабан злякавсь* його

та начав утікати” [Солом. бичок, с. 280], “А **циган зістався і тепер ще живе до якого часу**” [Циган.., с. 168].

4. **Коагент** – семантичний суб’єкт при акціональних предикатах, які позначають взаємоскерування дії двох самофункціональних, текстуальних референторів: англ. The next morning **the ant met the elephant** [The Ant...] / укр. “**Вони щодня зустрічались, їм не раз доводилось вести між собою розмову про своє життя**” [Журавель.., с. 45], “**Розговорились і дуже сподобались одна одній. З того часу стали великими подругами**” [Польова миша, с. 88].

5. **Константант** – семантичний суб’єкт при статальних предикатах, який позначає взаємини: англ. Once upon a time **there were two brothers who lived** in a lonely house in a very lonely part of Scotland [The King...], **All the hares meet** under a big tree [Why Hares...], And so **they began to live together**. From that time on **the Dog and the Man** always **live together** [Why the Dog...] / укр. “**Зустрілись одного разу польова миша і міська**” [Польова миша, с. 88], “**Та й розпрощались**” [Журавель.., с. 47], “**Жили собі лиска та заєць**” [Як півник вигнав.., с. 221], “**Жили собі дід і баба, а дітей у них не було**” [Колобок, с. 12].

На основі проведеного аналізу та дослідженнях С. Т. Лавриненко і Ф. С. Бацевича можна виділити такі функціонально-ономасіологічні класи дієслівних лексем казки [146, с. 106; 17, с. 50 – 56]:

1) дієслова, які називають загальні форми існування матерії, тобто час і простір: англ. *to be, to run, to walk, to last, to end, to finish* / укр. *знаходиться, простиратися, бігти, тривати, закінчуватися*;

2) дієслова на позначення об’єктів реальної дійсності: англ. *to think over, to ask, to beg, to howl, to bark, to go, to fly away* / укр. *роздумувати, запитувати, товаришувати, кукурікати, кудкудакати, ревіти, вити, їхати, іти, перелетіти тощо*;

3) дієслова на позначення абстрактних понять: англ. *to tell, to say, to get dizzy, get frightened* / укр. *мовчати, говорити, одужувати*.

Слід зауважити, що співвідношення функціонально-ономасіологічних класів впливають на відображальні категорії часткового характеру, неоднаково адаптовані різними класами. Так, у сфері дієслів, які позначають динамічні ознаки живої матерії (людей, тварин, рослин, міфічних істот), помітне місце відводиться категорії іменників – суб'єктів дієслівної дії, що характеризують людину. Яскравий антропоцентризм у мові казок сприяє активності згаданої соціально організованої відображальної категорії. Функціональні характеристики та категорії суб'єктів дієслівної дії, стверджує С. Т. Лавриненко, вступають у контакт з вищенаведеними ономасіологічними класами імен, формуючи складні перехрещення у зв'язках суб'єктів з їхніми динамічними предикатами [146, с. 104].

Аналіз англійських та українських казок про тварин дає можливість представити змістову класифікацію текстуальних предикатів, пов'язаних зі сферою “діяч”, у таких групах:

- статальні предикати, представлені ЛСГ дієслів буття: англ. *to be, to live, to become* / укр. *бути, жити, стати, доживати*;
- процесуальні предикати, до яких належать ЛСГ дієслів з семантикою статальності: англ. *to be happy, to be sad, to be angry, to be afraid, to be frightened, to be pleased* / укр. *радіти, розсердитися, розтанути, боліти, очунювати*;
- акціональні предикати, представлені ЛСГ дієслів руху, активної дії, мовлення, сприйняття та звуконаслідувальних / ономатопеїчних дієслів: англ. *to swim, to swim away, to fly up, to fly away, to boil, to talk, to ask, to say, to howl, to bark, to cock-a-doodle-do, to see, to listen to, to answer* / укр. *плавати, перелітати, ходити, піти, літати, іти, рубати, копати, варити, косити, пекти, говорити, казати, питати, відповідати, дивитися, чути, бачити, задуматися, кукурікати, кудкудахтати, гоготати, завити*;
- інтенціональні предикати, представлені ЛСГ дієслів модальності та етикету: англ. *to get afraid, to invite, to beg, to pledge, to feed* / укр. *злякатися, запросити, розпроцатися, просити, пригощати*.

1. **Статальні предикати**, які характеризують стан текстуального референта або вказують на його ознаку: англ. Once upon a time there *were* two brothers... [The King...], There *was* once upon a time a sheep-dog whose master *was* so *unkind* that he starved the poor beast... [The Dog...], And his friends *are white with snow* [The Turnip...], Once there *was* a farmer, who had a little son [The Wonderful Hare], He did not like *to live* all alone [Why the Dog...] / укр. “Як був собі чоловік та жінка, та поїхав чоловік на ярмарок та й купив козу” [Коза-Дереза, с. 1], “Коза впала на піл та й убила” [Коза-Дереза, с. 8], “Та залишилась дуже задоволеною і запросила подругу до себе в гості” [Польова миша., с. 88], “А циган зістався і тепер ще живе до которого часу” [Циган., с. 168], “І з того часу мають зайці свою давню сіреньку шерсть” [Чому зайці., с. 64], “А козенята остались живі, здорові” [Як вовк., с. 133].

2. **Процесуальні предикати**, які позначають зміни стану референта: англ. But he *was not happy* [Why the Dog...], The Cock *got* very *tired* after his work [Why Cocks...], One day the Lion *fell ill* [The Tell-Tale Wolf], Only two goats came home that evening and Gabi *was* very *sad* [Gabi's Goats], The crocodiles *were frightened* [How Fifty Crocodiles...], But he *was* so *pleased* to think of the supper he was going to have that he did not mind that at all [Another LRH] / укр. “Журавель дуже розгнівався на лисицю за її безсовісну хитроць” [Журавель., с. 46], “Лисиці стидно стало, що вона через свою жадобу влізла в глечик з головою і ніяк не може висунуть звідти голову, побрела од журавля вмісті з глечиком” [Журавель., с. 47], “Розсердився дід й прогнав його” [Казка про дідового півника., с. 328], “А бичок, як не стало вже треба, поти стояв на сонці, поки й розтав” [Солом. бичок, с. 281], “І тільки все це володар сказав — змінилась шерсть у зайців” [Чому зайці., с. 63], “Вовк підійшов до ковадла, висолопив язик, заплющив очі і стояв як укопаний” [Як вовк..., с. 133].

3. **Акціональні предикати**, які вказують на різні типи діяльності текстуального референта. Група акціональних предикатів є найчисленнішою на текстовому рівні, в її межах можна окремо виділити:

– одиниці, зі значенням ‘нескерованої дії’. У поверхневій структурі предикати такого виду передаються, як правило, неперехідними дієсловами: англ. Then he took a big bag and slung it over his shoulder, and **walked** till he came to the little Red Hen for supper [Another LRH], ...so the younger one, Fergus, **went** alone to follow the path where they **had been shooting** the day before [The King...], He **walks on and on** [Puff-Ball...], The Donkey opens the door, puts the turnip on the table and **goes away** [The Turnip...], And the fish **swims away** [The Fox...], They **hunted** together in the daytime and they **slept** together at night [Why the Dog...] / укр. “**Вибігає** за браму, **дивиться** — а то вовк” [Солом. бичок, с. 281], “**Лисиці** тоді видно стало, куди **тікають**, **шмигнула** од пастухів і **помчалась** що єсть духу, аж курява вставала” [Журавель.., с. 46], “**От** він взяв того сина і убив та й **зарив** під корито” [Коза-Дереза, с. 6], “**Іде** да й **іде**, **іде** да й **іде**” [Лис.-сестр., с. 184], “**От біжить** мишка, **улізла** в ту рукавичку та й **сидить**” [Рукавичка, с. 465], “**Оддирав-оддирав**, та й **зав'яз** зубами, та ніяк і **не вирве**” [Солом. бичок, с. 280], “**Біжить** та й **біжить**, а назустріч йому зайчик” [Колобок, с. 12].

– одиниці, що характеризують дію текстового референта, скеровану на об’єкт: англ. The elephant **tied** one end of the rope to his leg... [The Ant...], The goat with one belly **ate** the green grass in the mountains all day, then she **drank** some water and **went** home [Gabi’s Goats], The Spider **took** two very long ropes and **tied** them round his waist [Why the Spider...], Before the fox had time **to close** his mouth, the little rabbit was far away [The Rabbit...], And he **runs** to the field **to get** some food [The Turnip...] / укр. “**В** одного господаря був дуже вірний пес і добре **пантрував** господарство” [Вірний пес], “**Думав** слуга, **думав**, куди б **закрити** півника, й вирішив замкнути його разом з волами” [Казка про дідового півника.., с. 329], “**Прийшовши**, вона **взяла** ту торбу з сучкою, підкине її догори дрючком да й **приговорює**” [Лис.-сестр., с. 185], “**Дід** вискочив, **оддер** ведмедя, взяв і **закинув** його у погріб” [Солом. бичок, с. 281].

4. **Інтенціональні предикати**, які позначають духовну діяльність суб’єкта: англ. His brother eagerly **begged** him to go on, and threw a dry peat on

the fire *to encourage* him [The King...], The hares begin *to laugh* because they understand that the goats are afraid of them [Why Hares...], But the Dog barked at night and the Bear *got afraid* [Why the Dog...], But the clever little ant only *laughed at* the silly elephant and the crocodile, and went home [The Ant...] / укр. “І корова віддала йому гайшук, *перепросила* його” [Вірний пес], “Одного разу лисиця *попрохала* журавля до себе в гості” [Журавель.., с. 45], “Свекор *плаче*, свекруха *плаче*, син *плаче*, діти *плачуть*” [Лис.-сестр., с. 184], “Розговорились і дуже *сподобались* одна одній” [Польова миша.., с. 88].

Досліджуваний фактичний матеріал дозволяє зробити висновок, що предикати – характеристики окремого текстового референта – можуть, з одного боку, узагальнюватися, а з іншого – розподілятися між двома предикативними гніздами. Підставою для цього є приналежність вказаних предикатів до однієї спільної для них предикативної сфери. Функціонально-сигніфікативна еквівалентність виступає головною умовою для узагальнення предикатів. Вона передбачає належність до окремої сигніфікативної області, яка може поєднувати елементи з різних поняттєвих областей за умов їхньої спільної комунікативно-семантичної зорієнтованості.

Кількісний аналіз предикатів 40 англійських та українських казок про тварин (по 20 в кожній мові) (див. таб. 2.5).

Таблиця 2.5

**Предикати-характеристики персонажів
в англійських та українських казках про тварин**

Загальна кількість предикатів, вжитих у казках	англ. : 3820	укр. : 5405
Статальні предикати	562	496
Процесуальні предикати	113	360
Акціональні предикати	2734	4266
Інтенціональні предикати	411	283

Отже, проведене дослідження доводить, що дієслова виступають інтимізованим засобом творення сюжетної динаміки казки, оскільки вони характеризують рух героя у просторі та часі, залучаючи, у такий спосіб, читача до активної дії та наближаючи його до описуваних подій.

Висновки до розділу 2

Основним способом інтимізації казкового тексту є діалогізація, яка виражається на текстовому рівні через сильні позиції заголовка, зачину та кінцівки, а також використання дієслівних форм, які відповідають за динамічний розвиток казкового сюжету на очах у читача.

У ході дослідження було встановлено різне синтаксичне оформлення діалогізації казкового тексту в зіставлюваних мовах: конструкції зпрямим мовленням в англійських казках про тварин (відносять дію до одного часу розгортання подій, що виявилось притаманним для англійської мови), діалогічні репліки персонажів – в українських (посилюють динаміку казкового сюжету, оскільки виводять зі статичного стану оповідь завдяки реплікам, вжитим у теперішньому часі).

Кожен текст характеризується одразу і статичністю і динамічністю, останнє, при цьому, залежить від адресата / читача. Він, декодуючи інформацію та аналізуючи, інтерпретуючи її, творить новий – динамічний – текст, який стає для нього реальним. У цьому процесі важливе значення відіграють сильні позиції тексту як найбільш інформативні та виразні місця будь-якого твору. Сильні позиції тексту фіксують увагу читача на найважливішій інформації, посилюють емоційний та естетичний ефект, таким чином полегшуючи сприйняття тексту. До основних сильних позицій належать заголовки, зачин та кінцівка тексту.

Саме заголовок та інтимізований зачин, які несуть авторську інтенцію репрезентують першу категорію мовленнєвого акту інтимізованого фольклорного тексту – ілокуцію.

Заголовок тексту досліджувався згідно власне лінгвістичних підходів: 1) з позиції теорії речення; 2) як повноправний елемент тексту; 3) у функціональному аспекті та 4) у психолінгвістичному аспекті.

Однак, досить важливу функцію заголовок має при побудові адресантно-адресатних відношень, оскільки він повідомляє читачеві про зміст твору, допомагає зрозуміти глибинні смисли останнього. Заголовок виступає посередником між тестом та адресатом, формує у нього ряд асоціацій з майбутнім твором, посилюючи або зменшуючи його інтерес. Таким чином, заголовок дає читачеві установку на сприйняття інформації і спрямовує його очікування, а отже виконує основну функцію інтимізації та слугує їй текстовим прийомом.

Зважаючи на різні підходи до вивчення заголовку, у дисертаційній роботі виокремлено декілька принципів класифікації даного феномену: структурно-семантичний, тематичний, принцип співвідношення з текстовою реальністю, синтаксичний, психолінгвістичний.

Усі заголовки досліджуваних текстів було проаналізовано за різними принципами, також було встановлено спільні і відмінні моделі.

Так, згідно зі структурно-семантичним підходом, досліджувані як англійські так і українські казки мають заголовки-словосполучення заголовки-речення. Проте, на відміну від англійських, ряд досліджуваних українських казок про тварин мають ще й однослівний та композитний заголовки, який є досить поширеним серед проаналізованого матеріалу.

Згідно з тематичною класифікацією, заголовки, що розглядаються, позначають назви казкових героїв, зокрема тварин.

Усі аналізовані заголовки казок обох мов можна віднести до проспективного типу як такі, що стисло передають інформацію про зміст твору та коротко передають читачеві події, про які буде йти мова у казці.

За психолінгвістичною класифікацією заголовки проаналізованих англійських та українських казок належать до тих, що спрямовують сприйняття на поступовий розвиток подій у творі, оскільки вони містять

об'єкти, навколо яких розгортаються події, формуючи розуміння читача та полегшуючи сприймання ним твору.

Другим текстовим прийомом інтимізації фольклорних текстів взагалі, і казок про тварин зокрема, є зачин, що вводить адресата / читача в систему координат, де будуть розгортатися події, та виконує функцію приваблення читача, забезпечуючи установку на сприймання інформації.

У лінгвістиці існують різні типології зачинів художніх творів, проте у роботі всі зачини казок про тварин прокласифіковано дослідженням О. І. Боднара: 1) екзистенційно-посесивний, 2) екзистенційний, 3) екзистенційно-локативно-темпоральний, 4) датувально-темпоральний, 5) зачин із прологом, 6) зачин із епіграфом та 7) зачин зі звертанням.

У ході аналізу було виявлено шість типів початків із семи вказаних вище, що є характерними і для англійських, і для українських казок про тварин (екзистенційно-посесивний, чисто екзистенційний, екзистенційно-локативно-темпоральний, датувально-темпоральний, зачин з прологом, зачин зі звертанням) та шостий – екзистенційно-локативний зачин, характерний лише для казок української мови, а сьомий – екзистенційно-темпорально-посесивний – характерний для англійських казок про тварин.

До обов'язкових сильних позицій тексту, а отже і текстових прийомів інтимізації, крім заголовка та початку, традиційно належить кінцівка тексту. Кінцівка є заключним епізодом розгортання сюжету твору і служить його своєрідною “крапкою”.

Традиційно кінцівки поділяються на відкриті (залишають багато запитань і спрямовані на те, щоб змусити читача обдумувати та аналізувати текст) та закриті (передбачають повне логічне завершення твору).

Серед проаналізованих текстів виявлено три спільні типи кінцівок для англійських та українських казок про тварин: 1) кінцівки, що закінчують опис події, зображуваних у тексті, 2) кінцівки, які повторюють запитання заголовку, 3) відкриті кінцівки.

Кінцівка, як один з основних текстових прийомів казок про тварин визначає той морально-повчальний перлокутивний ефект казкової оповіді, на який спрямована авторська інтенція, представлена інтимізованим зачином, та локуція (безпосередньо казковий текст), мовні засоби якого детальніше розглянуті в третьому розділі дослідження.

Крім трьох спільних типів кінцівок, аналіз казок виявив два типи кінцівок, характерних лише для української казкової прози: 1) кінцівки зі звертанням та 2) кінцівки із застосуванням формул з повторами.

Важливим засобом відтворення діалогізації на текстовому рівні є використання дієслівних форм, що характеризують динамічну ознаку особи – референта. Саме дієслово виступає носієм динамічної ознаки, а його значення виявляється на тлі закономірних зв'язків з іншими класами слів і розкривається в імпліцитних синтагмах, детермінованих категоріальною семантикою іменних лексем, які з ним поєднуються, а, отже, скорочує відстань між автором і читачем та створює ефект близького спілкування між ними, залучаючи читача до дії.

Аналіз динамічної ознаки дії у казковому контексті допоміг виявити вісім найбільш частотних лексико-семантичних груп дієслів, що є спільними для обох зіставлюваних мов: 1) ЛСГ дієслів буття (екзистенціональності), вжиті переважно у недоконаному виді; 2) ЛСГ дієслів мовлення; 3) ЛСГ дієслів руху: на позначення 'переміщення по суші', 'переміщення в повітрі' та 'переміщення по воді'; 4) ЛСГ дієслів активної дії; 5) ЛСГ дієслів сприйняття, думання; 6) ЛСГ дієслів з семантикою фізичного стану; 7) ЛСГ дієслів з семантикою емоційного стану і модальності; 8) ЛСГ етикетних дієслів; 9) ЛСГ звуконаслідувальних дієслів.

Кількісний аналіз дієслівних форм у казках про тварин підтвердив, що найбільш уживаними є дієслова на позначення руху чи переміщення та дієслова активної дії.

Під час дослідження англійських та українських казок про тварин було виявлено чотири групи текстуальних предикатів, пов'язаних зі сферою

“діяч”: 1) статальні предикати, представлені ЛСГ дієслів буття; 2) процесуальні предикати, до яких належать ЛСГ дієслів з семантикою статальності; 3) акціональні предикати, представлені ЛСГ дієслів руху, активної дії, мовлення, сприйняття та інтер’єкційних дієслів; 4) інтенціональні предикати, представлені ЛСГ дієслів модальності та етикету.

РОЗДІЛ 3

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ

МОВНИХ ЗАСОБІВ ІНТИМІЗАЦІЇ

В АНГЛІЙСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ КАЗКАХ ПРО ТВАРИН

3.1. Культурна маркованість лексико-словотвірних засобів інтимізації в англійських та українських казках про тварин

Локуція казки представлена аломотивами (добра, зла, щастя та нещастя тощо), що визначають основні лексико-словотвірні та граматичні засоби інтимізації на мовному рівні.

Добро розкривається через аломотиви: “допомоги іншому у скрутних обставинах” в двох зіставляваних мовах: англ. *He says: “It’s winter. I think the Donkey has nothing to eat. I must take this turnip to him”* [The Turnip] / укр. *А він тоді побіг до моря водиці взять, щоб курочку оживить* [Півник.., с. 257]; “вдячності”: англ. *One day the dog thought: “I must see the wolf. I must thank him for his help”* [The Old Dog] / укр. *Ото Сірко і думає “Треба мені поблагодарить вовкові, що він мені таку вигоду ізробив”* [Сірко, с. 77].

Добро в українських казках про тварин вербалізується через аломотив “гостинності”: укр. *Одного разу польова миша запросила міську в гості. Вгостила її зерном, солодкою картоплею* [Польова миша.., с. 88].

Так, мотив зла в казках про тварин двох зіставляваних мов розкривається через аломотиви: “вигнання з дому домашньої тварини, яка не приносить користі”: англ. *The Moon was very angry and he pushed the Cock out of the sky* [Why Cocks.., p. 37] / укр. *Та не хотів півник знести яєчка, розсердився дід і прогнав його* [Казка про дідового півника.., с. 328].

Для англійських казок про тварин виявилось характерним вираження зла через аломотиви: “поганого ставлення господаря до тварини”: англ. *There was once upon a time a sheep-dog whose master was so unkind that he starved a poor beast, and illtreated him in the cruelest manner* [The Dog...], а для

українських – “захоплення чужого житла” *Прийшла весна-красна, у лиски хатка розтала, а в зайчика стоїть по-старому. Лиска попросилась у зайчика переночувати та й зайчика вигнала* [Як півник.., с. 221].

В англійських та українських казках про тварин щастя актуалізується через аломотиви “сміху персонажів” та “довголіття”: англ. *The hares begin to laugh because they understand that the goats are afraid of them* [Why the Hares..., р. 17], *But the little Red Hen lived happily ever after* [Another LRH] / укр. *Ті, побачивши, що вона безхвоста, давай з її сміяться* [Лис.-Сестр., с. 186], *А циган зістався і тепер ще живе до котрого часу* [Циган.., с. 168].

Щастя в англійських казках про тварин репрезентується через “отримання їжі” та “лестощів”, що приносять радість, задоволення, а, отже, і щастя героям: англ. *In the field he sees two turnips. The White Rabbit is very happy* [The Turnip...]. На противагу англійським, в українських казках про тварин мотив щастя передається через аломотиви: “радісті / задоволення”: укр. *Дуже втішались зайці і розбіглися по лісі й по полю* [Чому зайці.., с. 63].

Для казок про тварин обох лінгвокультур виявилось типовим представляти мотив **нещастя** через аломотив “самотності”: англ. *Many, many years ago the Dog lived in the forest all alone. But he was not happy* [Why the Dog] / укр. *Жили собі дід та баба, а дітей не було у них. Усе сумують вони...* [Крив. качечка, с. 5].

Нещастя в англійських казках про тварин асоціюється з аломотивами “голоду” (англ. “Brother? Why do you look so sad?” The dog answered: “Because I have nothing to eat” [The Dog...]), а в українських – через аломотиви: “бідності”: укр. *Жив собі дід та баба, та такі убогі, що нічого в них нема* [Колобок, с. 12]; “біди / горя”: укр. *В одному лісі була дуже велика біда* [Циган і ведмідь, с. 165].

Життя в казках про тварин двох зіставляваних мов представлене через: “самотність” – англ. *Puff-Ball has no father, no mother, and no friends* [Puff-Ball and...] / укр. *А дід з бабою залишилися самі* [Крив. качечка, с. 4 –

13]; “сім’я” – англ. *Once upon a time there were two brothers [The King...]* / укр. *Дика коза збудувала собі в лісі хатку і навела там собі діток [Як вовк..., с. 133].*

Мотив життя в англійських казках виражається через “лінь” *One rainy evening the monkey and a turtle sat under a tree/ they were very cold. “We must make warm coats for you and me” ... In the morning the sun was bright in the sky and the monkey and the turtle were quite warm. ...And so they go on to this day [Why the Monkey...]*, а в українських через: “багатство”: *та так розбагатіли, що не треба лучче [Солом. бичок, с. 281]; “кумівства”: “Приходь, куме, до мене в гості...”, “Добре, кумасю, сьогодні зайду” [Журавель..., с. 45].*

Так, поняття смерті в казках передається через заломотив “вбивство”: англ. ... *but she missed the bird and hit the carter right on the top of his head [The Dog...]* / укр. *Коваль взяв мерцій самий більший молот та як торохнув вовка по лобу [Як вовк..., с. 133].*

3.1.1. Національна маркованість лексичних повторів в англійських та українських казках про тварин. Характерною рисою діалогічності є конструкції з повторами. Повтор як фігура мови виступає засобом, що слугую для структурно-семантичної організації тексту та вираження естетичної функції казки. За визначенням В. С. Ващенко, повтор є стилістичною фігурою, яка утворюється навмисним нагромадженням певних мовних елементів у вигляді повторного їхнього вживання в одному висловлюванні [45, с. 356]. Цю думку розширює у своїй роботі Т. В. Жук, додаючи, що повторяться у певній послідовності можуть звуки, слова або їхніх частин, вислови, сприяючи досягненню відповідного виражального чи виражально-зображуваного ефекту [99, с. 35]. Повтори, стверджує С. Я. Єрмоленко, розкривають ширші можливості щодо створення стилістичних та експресивно-сміслових відтінків [93, с. 44]. Окрім того, повтор забезпечує системність тексту. Так, Є. А. Іванчикова трактує повтор як спосіб підкреслення важливих етапів розвитку подій, фіксації уваги

адресата / читача, який домагає створити ефект безперервності оповіді [109, с. 28].

Для казкової розповіді характерні лексичний та синтаксичний повтори. У дослідженні за основу прийнято класифікацію повторів за характером їхньої структурної організації. Слідом за О. М. Мороховським виділяємо: а) простий контактний повтор, який може бути виражений двочленним або тричленним сполученням слів, що виражають емоційно-оцінну тональність висловлюваного; б) розширений повтор – повторення мовної одиниці з конотаціями, які доповнюють чи розширюють її зміст; в) кільцевий повтор – повторення мовної одиниці на початку і в кінці оповіді; г) повтор-підхоплення – повторення кінцевого елемента одного висловлювання на початку другого висловлювання; ґ) ланцюжковий повтор – повторення мовних одиниць однієї за одною [161].

За дослідженням Т. В. Жук [100, с. 5 – 6], найбільш уживаними серед лексичних повторів у казках є такі:

1. дієслівні повтори на позначення руху, буття, існування, стану, мовлення та думання, активної дії;
2. повтор іменників;
3. повтор прикметників;
4. повтор прислівників;

Як показує проаналізований матеріал, у казковому тексті найбільше дієслівних повторів, які характеризують рух, Повтор таких дієслів передає багатократну тривалу дію, яка вимагає великих зусиль для подолання труднощів: англ. *And he spun, and spun, and spun* [Another LRH], *Some people run here, and some run there* [The Old Dog...] / укр. *Проїшли один ліс, пройшли другий, пройшли і третій. Перейшли звори, перейшли ріки, поля і ниви* [Казка про дідового півника.., с. 229], *Біжить та й біжить* [Колобок, с. 12], *Іде да й іде, іде да й іде* [Лис.-сестр., с. 183].

Другу групу становлять дієслова буття, наявності, існування, стану. Повтор цих дієслів є маркером тривалого перебування, осідлості,

одноманітності буття. Таких компонентів казкового початку дуже багато, зокрема семантично близьких дієслів: жив-був, жило-було, жили-поживали: укр. *На болоті в очереті на купині жив журавель, там же, трохи оддалі, жила лисиця* [Журавель..., с. 45], *...а лисичка тоді вже з півником живуть та поживають і добро наживають* [Коза-Дерева, с. 8], *Він ю зарубав косою і став з зайчиком жити та поживати та добра заживати* [Як півник вигнав..., с. 223]. Проте повтори таких дієслів є більш характерними для української мови, оскільки серед проаналізованих англійських казок про тварин прикладів пвтору дієслів цієї групи знайдено не було.

Наявний у казкових текстах також повтор дієслів мовлення та дієслів мислення: англ. *He thought and thought and then he said... He thought and thought and he thought of a clever plan* [Why the Spider...] / укр. *От дід і баба думали-думали...* [Кривенька качечка, с. 5], *Думав слуга, думав, куди б закрити півника, й вирішив замкнути його разом з волами* [Казка про дідового півника..., с. 229].

Широко вживаним у казках є й повтор дієслів активної дії: англ. *The hares laugh and laugh* [Why Hares...], *They pulled and pulled* [The Ant...] / укр. *Несе да й несе, несе да й несе. От вона підкидала, підкидала ту сучку, а далі взяла да й розв'язала* [Лис.-Сестр., с. 183], *Оддирав-оддирав, та й завяз зубами, та ніяк і не вирве. Сінав-сінав – ні!* [Солом. бичок, с. 280].

Оскільки у дослідженні аналізу підлягають казки про тварин, у текстах часто вживаються повтори звуконаслідувальних дієслів: англ. *But at night the But he cannot say this, he only says: "Cock-a-doodle-do! Cock-a-doodle-do!"* [Why Cocks...], *"Achoo, achoo!" sneezed the turtle* [Why the Monkey...] / укр. *Хро-хро-хро! Хто в цій рукавичці?* [Рукавичка, с. 466], *Тяв, тяв, тяв!* [Як півник..., с. 329].

Повтори іменників використовуються у казках для того, щоб активізувати увагу адресата об'єкті, на певному героєві, дати йому іншу назву: англ. *"My turnip!" he cries. "My turnip is back"* [The Turnip...], *Father, father, take your gun quickly* [The Wonderful Hare, с. 23] / укр. *Збирає баба*

гриби, глядь – у кущику *гніздечко*, у *гніздечку* сидить качечка. Ген де наша *діва*, Ген де наша *Єва* [Кривенька качечка, с. 14], *Дівки, дівки*, дайте грибів. *Поле, поле, дай цвітів* [Півник., с. 258].

Повтори прикметників вживаються у казках для того, щоб висловити ставлення інших героїв до персонажа або об'єкта, що повторюється: англ. *An old Fox, crafty and sly, had a den in the rocks* [Another LRH], *Once upon a time there were two brothers who lived in a lonely house in a very lonely part of Scotland* [The King...] / укр. *Підождіть, мої любі-милі ніжечки, я вам куплю червоненькі черевички з золотенькими підковками. ...у нас хатка тісенька, маленька, нігде буде тобі спочить* [Лис.-Сестр., с. 184].

Повтори прислівників, що зустрічаються в казковій оповіді, мають на меті підкреслити ознаку дієслова або іншого прислівника, які вони позначають, а також щоб надати розповіді більш яскравого забарвлення: англ. *Many and many a night this old fox used to lie awake, ...faster, and faster, and faster...* [Another LRH], *The Spider's sons pulled harder and harder* [Why the Spider...] / укр. *На другий день рано-вранці вилетів півник на царські ворота і кричить* [Казка про дідового півника., с. 329], *Добре-добре, прийду, твоя гостя* [Журавель..., с. 46].

Повтор прислівника, ускладненого прислівником *very*, вживається в англійському мовленні для інтенсифікації висловлення, який походить від сангл. – *verray, verry*: англ.-фр. *verai*, нар. лат. *veracus*, варіанта лат. *verac-, verax* 'правдивий', від *verus* 'вірний'; споріднений зі стангл. формою *wær* 'вірний', двн. *wāra* 'віра, забота', гр. *ēra* (орудний відмінок) 'схвалення' [319]. Вживання його зі значенням "надзвичайно" було зафіксовано в період середньо англійської мови (1100–1500).

Одним із найпродуктивніших засобів утворення варіантних форм повтору в сучасній українській мові є префіксація. Ефект посилення динамічної ознаки та ознаки дії реалізується за допомогою словотворчих префіксів *до-/ді-*, *об-*, *при-*, *роз-/розі-/*, *від-/од-*, *в-/у-*, *о-* (*їздив-їздив, заїздив; поміркував-поміркував; дер-дер, оддер; йшов-йшов, увійшов тощо*): укр.

Драв-драв та й зубами застряв, що ніяк уже і не *оддере* [Солом. бичок, с. 280], *Жив раз давно-предавно* чоловік, котрий мав kota, гусей та кури [Чому гуси миються.., с. 253], *Вовк одійшов од козинячої хатки, сів за кущами, посидів трохи, поміркував і знов пішов до козенят* [Як вовк.., с. 130]....

Для англійських казок такий спосіб утворення повтору не є характерним, що засвідчує аналіз текстів англійських казок про тварин, оскільки серед проаналізованого матеріалу повторів, утворених префіксальним способом виявлено не було.

Досить поширеним у казковій оповіді є кореневий повтор.

Сполуки з повтором кореневої морфеми в українській народній казці утворюють одну фразеологізовану лексему складної організації. Такі контактні повтори можуть становити цілі експресивні комплекси в художній тканині тексту: укр. *Приходять додому, глядь – а в них і варенички зварені, і веретенце з пряжею на віконці стоїть* [Кривенька качечка, с. 7], *Коли ти з соломи зроблений, смолою засмолений, то дай мені смоли обідраний бік залатати* [Солом. бичок, с. 280].

Кореневий повтор стилістично увиразнює специфіку казкового тексту й виявляється при цьому як засіб підсилення основної думки.

Мова казки характеризується також наявністю синонімічних засобів для відображення явищ і подій. У казковій оповіді найчастіше вживаються синоніми, які виражають функції:

1) посилення уваги на певному об'єкті або дії: англ. *Where is the Cock, where is our Cock-a-doodle-do? He asked* [Why Cocks...], *An old Fox, crafty and sly, had a den in the rocks, on a hill near her house* [Another LRH] / укр. *Ці зійшлись у місті, стали думать, розщитувать, кому за чим їти* [Пан Коцький, с. 80], *–Діточки мої, козеняточка* [Як вовк.., с. 131];

2) виділення якоїсь риси чи ознаки: англ. *An old Fox, crafty and sly, had a den in the rocks* [Another LRH] / укр. – *Кізочко моя мила, кізочко моя люба* [Коза-Дереза, с. 3], *Підождіть, мої любі-милі ніжечки, я вам куплю*

червоненькі черевички з золотенькими підковками. ...у нас хатка **тісенька, маленька**, нігде буде тобі спочить [Лис.-Сестр., с. 184];

3) інтенсивність дії чи переміщення: англ. *In a minute the Little Red Hen came quickly in, and **shut** the door and **locked** it* [Another LRH] / укр. *Вона куди не **поткнеться** – все на кийок **наткнеться*** [Журавель..., с. 46], *Плавають, купаються, та так їм добре, що аж гогочуть* [Чому гуси миються..., с. 254], *Ідуть двоє. ...**Пройшли** один ліс, **пройшли** другий, **пройшли** і третій* [Казка про дідового півника..., с. 329]. В англійській мові інтенсивність чи тривалість дії підкреслюється не лише повторюваним вживанням синонімічних форм дієслова, як показують приклади, а й повтором прийменників, зокрема прийменника *on* [www.multitran. ru /c/m. exe? CL= 1 &s=on&l1=1], який в англійській мові, вживаючись з дієсловами руху, підкреслює дію, що продовжується: англ. *He **walks on** and **on**. So Puff-Ball **walks on** and **on** with Mufti-tuftu Mouse and Bully, the frog* [Puff-Ball...], *The poor dog **walked on** and **on**, and in the evening he met a wolf* [The Old Dog...].

Найбільш функціонально навантажені дієслівні синоніми, оскільки виражають рух, динаміку. Головні події подаються не у формі нанизування, а як тривалий процес з усіма життєвими перипетіями.

Повтор синонімічних слів є важливим засобом увиразнення й збагачення змісту казки. Оповідач, варіюючи ту саму лексему, форму слова, шукає спосіб поновлення у пам'яті викладеного, створюючи програму подальшого розвитку думки [273].

Окрім вище зазначених повторів, характерних для двох досліджуваних мов, в англійських казках виявлено один приклад антонімічного повтору: англ. *We are **afraid of everybody**, but **nobody is afraid of us*** [Why Hares...].

Отже, різні види лексичного повтору репрезентують специфічні семантико-стилістичні функції: виділення найістотнішого в описуваних подіях, стилізації часових параметрів розгортання дії чи її інтенсивності (дієслівний повтор), кількарязового синонімічного іменування особи з метою її характеристики (іменниковий, прикметниковий, прислівниковий

синонімічний повтор), вираження психічного стану дійових осіб, емоцій, переживань тощо.

Конструкції з лексичним повтором повнозначних частин мови виявляють стилістичну гнучкість і варіативність. Частота повтору слів різних частин мови залежить від їхньої категорійної семантики та ролі в структурно-семантичній організації висловлювання. Найбільшою частотністю характеризується дієслівний та іменниковий повтори, які займають у реченні позицію предиката і предметних актантів.

Винесення одного з компонентів лексичного повтору в сильну позицію (наприклад, у зачин казки, на початок чи кінець рядка) є своєрідним вектором, що моделює можливі напрямки тематичного розгортання тексту. При цьому всі подальші випадки лексичного повтору, якщо вони наявні в тексті, виступають орієнтирами, що підтримують параметри ідентифікації змісту й ретроспективну зв'язність усередині тексту.

3.1.2. Демінутиви як національно марковані засоби словотворення в українських казках про тварин. Серед мовних явищ, що підтверджують популярне уявлення про емоційність, сентиментальність, ліризм, мрійливість – словом, “кордоцентричність” ментальності українців, нерідко подається широка наявність у системі словотворчих засобів української мови демінутивно-оцінних форм з пестливим значенням, причому не тільки в іменниках (*дівчинонька, чумаченько, місяченько, худобонька, мандрівочка, коханнячко* тощо), а й у прикметниках, числівниках, прислівниках, дієсловах, займенниках, частках (*вірненький, вірнесенький, трійко, додолоньку, додомоньку, спатки, спатоньки, спаточки, спатусі, спатуні, спатуненьки, саменький, тесчки* та багато ін.) [197, с. 216 – 218; 68, с. 66 – 79, 86; 135, с. 333; 95, с. 24 – 25; 228, с. 14; 278; 297].

Особливо насичені демінутивами українські казки, що зумовлено особливостями жанру, а також специфікою читацької аудиторії. Завдяки

демінутивам інформація, яку несуть казки, стає легшою для дитячого сприйняття та емоційно насиченішою [248, с. 8 – 9].

Для виявлення засобів діалогізації інтимізованого авторського мовлення було обрано двадцять українських казок про тварин.

Серед лексико-словотвірних засобів інтимізації, які залучають читача до розповіді та мають на меті створити атмосферу дружнього повідомлення, є демінутивні форми: *качечка, кривенька, грибки, гніздечко, тихенько, пір'ячко, варенички, табуночок, півник, курочка, старенькі, дідусь, бабуся, корівка, кізочка, яєчко, лисичка-сестричка, лісок, яворці, дворці, хатка, раненько, біленько, бичок, ведмедик, мордочка, зайчик, овечки, рукавичка, хлівець, кумася, кізочка, дідусь, гребелька, борошенце, камінець, дітоньки, козенята, матінка, голосок, водиця* [Казка про дідового півника.., Колобок, Крив. качечка]. Як стверджує Л. І. Корунець, лексико-граматична категорія демінутивності є одним із важливих засобів вираження експресивності та оцінки [131, с. 81]. У фольклорних текстах, пише О. О. Тараненко, демінутиви використовуються з метою інтимізації, щоб показати прихильність автора до викладеного матеріалу, наблизити читача до висловлених думок. Завдяки демінутивам інформація, яку несуть казки, стає легшою для дитячого сприйняття та емоційно насиченішою. Окрім того, зменшувально-пестливі форми несуть пестливе суб'єктивне авторське ставлення, зменшують відстань між адресантом та адресатом, створюючи ефект спілкування між близькими людьми [223, с. 43 – 52; 224, с. 144 – 145].

За ступенем демінутивності Л. І. Корунець поділяє демінутиви на три групи:

1) демінутивність I-го ступеня властива суфіксам *-ок, -(ч)ик, -к-, -(ч)ин-, -ень, -ець, -ць*, наприклад: *віконце, грибки, кущик, борщик, півник, корівка, братик, мишка, глечик, камінець, дубок, ротик, голосок* [Вірний пес, Як вовк.., Лис.-сестр.];

2) демінутивність II-го ступеня – суфіксам *-ечок-, -ичок-, -очок-, -очк-, -ечк-, -ичк-, -ічк-, -инк-*, наприклад: *качечка, гніздечко, пір'ячко, варенички,*

табуночок, веретенце, курочка, кізочка, лисичка, мордочка, листочок, місточок, вузенький [Як вовк., Лис.-сестр., Чому гуси...];

3) для демінутивності III-го ступеня характерне нанизування суфіксів *-инопьк-, -инок-, -еняточк-, енятк-, -анаточк-, -яточк-, -унечк-, -очечок-* та ін. [131, с. 82 – 83]. У проаналізованих казках виявлено лише демінутивні форми I-го та II-го ступенів, які позначають:

1) власне денотати (*качечка, грибки, куцик, гніздечко, пір'ячко, борщик, варенички, віконце, каченята, веретенце, табуночок, півник, курочка, дідусь, бабуся, яєчко, качата, лісок, яворці, хатка, вовчик, ведмедик, мордочка, зайчик, водиця, дітки, матінка, крапелька, глечик, ніжки, кожушок*) [Лис.-сестр., Вірний пес, Півник...];

2) ознаки денотатів (*кривенька, низенький, старенькі, вузенький, маленький, простенький, сіренький*) [Крив. качечка, Рукавичка, Лис.-сестр.];

3) ознаки дії денотатів (*тихенько, раненько, біленько, швиденько, потихеньку*) [Як вовк., Лис.-сестр., Чому гуси...].

Усі класи демінутивів об'єднані інтегральною семою зменшувально-пестливого значення. За допомогою вживання зменшувально-пестливих суфіксів *-еньк-, -ечк-, -к-, -енц-, -онц-, -очк-, -(ч)ик-, -ок-, -ичк-, -ець-, -енят-, -ат-, -ус(я)-*) у виокремлених словах на рівні інтегральної семи актуалізуються диференційні семи значення: одиничності та множинності з відтінком зменшеності, зменшувально-пестливе з відтінками доброзичливості та делікатності, зменшеності, пестливості. Як зазначає О. Федоренко, демінутивні компоненти не видозмінюють реального (денотативного) значення слова, але вони є носіями у складі лексеми досить суттєвої емоційно-оцінної інформації [Федоренко 2006, с. 7].

Так, суфікси *-ик-, -ок-* мають значення одиничності з відтінком зменшеності: *борщик, куцик, півник, лісок, бичок, вовчик, зайчик, ведмедик, дубок, голосок, ротик*.

Суфікс *-к-* вживається в українській мові для творення іменників зі значенням зменшувально-пестливого відтінку: *корівка, хатка, мишка, жабка*.

Суфікси *-енят-, -ат-* передають значення множинності зі зменшувальним відтінком: *каченята, качата, козенята*.

Суфікси *-ечк-, -очк-, -ичк-* не просто передають зменшувальне, зазначає А. Вежбицька, а пестливе значення, особливо при звертанні до дітей: *качечка, гніздечко, варенички, курочка, кізочка, лисичка, мордочка, собачка, рукавичка* [46, с. 118; 300; 301, р. 241].

Суфікс *-ус(я)-, -ас(я)-* має значення пестливості, особливо при позначенні назв дорослих, пов'язаних родинними зв'язками: *дідусь, бабуся, кумася* [Хомечко 2002, с. 104].

Суфікси *-енц-, -онц-* передають зменшувальне значення: *віконце, веретенце*.

Прикметниковий та прислівниковий суфікс *-еньк-* має декілька значень. Так, у словах “*низенький*”, “*старенький*”, “*вузенький*”, “*маленький*”, “*простенький*”, які виражають звичну кількість певної ознаки денотатів, він передає значення пестливості, зичливості та делікатності. А у прислівниках “*біленько*”, “*раненько*”, “*швиденько*”, “*потихеньку*” цей суфікс має зменшувально-пестливе значення, з відтінком доброзичливості [248, с. 188]

Отже, суфікси, які є основними словотвірними засобами вираження інтегральної семи демінутивності, актуалізуючись у словах з диференційними семами, мають переважно значення зменшеності, пестливості з відтінком доброзичливості та делікатності.

Загалом, усі демінутиви, зазначає А. Вежбицька, виконують експресивну функцію, створюючи образ наратора, а також полегшують сприйняття інформації читачем. Говорячи про експресивну функцію, дослідниця зазначає, що вона надає висловленню виразності, образності та передає емоційну оцінку. Експресивність у мові – тема багатогранна, вона формується виразно-зображувальними квантифікаторами мовлення, що

конституються лексичними, словотвірними та граматичними засобами (експресивною лексикою, певними афіксами, зокрема демінутивними суфіксами, фігурами, тропами) [46, с. 50 – 51].

3.1.3. Ознаки демінутивності в англійських казках про тварин. На відміну від українських, англійським казкам не притаманне широке вживання демінутивних форм, це підтверджується аналізом 20 англійських казок про тварин. Однак серед проаналізованого матеріалу було зафіксовано декілька прикладів вживання демінутивних форм: *little scissors*, *little Red Hen*, *little Rabbit*, *little farmhouse* тощо: *In a minute the **little Red Hen** came quickly in., ...she whisked her **little scissors** out of her apron pocket, and snip! She cut a **little hole** in the bag [Another LRH], ...but the **little creature** always eluded his blows [The Dog...], So the fox opened his mouth a **little more** and began to sing a **little louder** [The Rabbit...], Once there was a farmer, who had a **little son** [The Wonderful Hare], But the clever **little ant** only laughed at the silly elephant and the crocodile, and went home [The Ant...].*

Таким чином, щоб компенсувати прогалину в семантичному та конотативному навантаженні димінутивних слів, в англійській мові переважно використовується аналітичний спосіб – лексичні одиниці, здебільшого прикметники, зі значенням зменшеності та ласкавості: *little*, *small*, *tiny*, *dear*, *kind*, *lovely* [110, с. 46, 288, р. 1239 – 1240].

3.2. Культурна маркованість граматичних засобів інтимізації в англійських та українських казках про тварин

3.2.1. Частки як граматичні засоби суб'єктивізації колективного авторського мовлення в англійських та українських казках про тварин. Як стверджує А. В. Корольова, важливим елементом діалогічного мовлення є застосування модальних вказівних часток таких як *ото*, *он*, *ось*, *оце*, *отсе* [129, с. 67]. На думку А. В. Ємельянової, вказівні

частки, властиві лише українській мові, виступають граматичним засобом вказівки на ступінь віддалення об'єкта мовлення та інтимізації висловлення. [31, с. 9 – 11; 92, с. 7, 266, с. 229].

За Т. Є. Овчинниковою [169, с. 12], вказівні частки виконують функцію дійктичної вказівки. Дослідниця зазначає, що у випадках первинного вживання вказівних часток ідентифікація об'єктів переважно відбувається одночасно за допомогою виголошення слів і вказівки на об'єкт, тому не лише слово, але й жест виконує функцію дійктичної вказівки.

На думку О. С. Бочкової [32, с. 10], модальні частки є об'єктивно-абстрактними, однак у процесі мовленнєвого спілкування вони виражають суб'єктні модальні відносини.

За дослідженням Н. В. Новохатської, такі частки застосовуються в стилізованому мовленні як засіб інтенсифікації висловлення, експресивного зачину та виконують підсумовуючу функцію [166, с. 105 – 112].

В українських казках конструкції з вказівними частками побудовані за такими моделями: 1) конструкції з *ото*, 2) конструкції з *от*, 3) конструкції з *аж*, 4) конструкції з *це*.

Конструкції з *ото* мали три моделі: 1) *ото* + *присудок*, 2) *ото* + *підмет*, 3) *ото* + *обставина*. Найпоширенішою серед них була *ото* + *присудок*, яка в українському казковому мовленні характеризувалася відсутністю підмета та вживалася в односкладних означено-особових реченнях: укр. ***Ото веде його до своєї хати*** [Лис.-Сестр., с. 183] та в односкладних неозначено-особових реченнях: укр. ***Ото подоставали усього, начали обід варить і, як зварили, начали совітуватися, кому їти кликати на обід пана Коцького*** [Пан Коцький, с. 81].

Конструкції з *ото* + *підмет* вживається в казках переважно в авторському мовленні для того, щоб імітувати розмовне живе мовлення і, таким чином, наблизити адресата до перебігу казкових подій: укр. ***Ото вона взяла ту курку, несе да й несе...*** [Лис.-Сестр., с. 182], ***Ото хазяїн його узяв та й вивіз у ліс, думає: нащо він мені здався*** [Пан Коцький, с. 79], ***Ото Сірко***

на столі узяв пляшку горілки, м'яса доволі і поніс під стіл [Сірко, с. 78].

Для того, щоб інтенсифікувати зачин та підкреслити характеристику дії, у казках вживаються конструкції з *ото* + *обставина*: **Ото колись** зайчик побачив лиску та й каже їй... [Пан Коцький, с. 79]. Прислівник **колись** вжитий у даному реченні показує невизначеність оповіді в часі, а частка **ото** підсилює його значення і справляє на читача враження присутності під час описуваних подій.

Розмовні конструкції з *от* включають наступні:

Конструкції з *от* + *присудок*, *от* + *підмет*, як правило, застосовуються в стилізованому мовленні як засіб інтенсифікації висловлення на початку речення та створюють ефект невимушеного спілкування автора з читачем: укр. **От став** той хлопець гнать козу. **От він** взяв того сина і убив та й зарив під корито [Коза-Дерева, с. 4], **От біжить** мишка, улізла в ту рукавичку та й сидить [Рукавичка, с. 465], **От переночували** ту ніч, коли на ранок, ще ні світ, ні зоря, аж – дер-дер! [Солом. бичок, с. 280], **От баба** так і зробила: витопила в печі, замісила яйцями борошно, що назмітала, спекла колобок і положила на вікні, щоб простиг [Колобок, с. 12], **От циган** приходить до їдної хати і бачить, що є пити й їсти, а людей нема [Циган..., с. 165].

Серед проаналізованого матеріалу часто вживаними виявилися конструкції з *от* + *обставина*. Такі конструкції вживаються переважно в ініціалній позиції з метою емпатичного наголошення та інтимізованого зачину, наближаючи адресата до зображуваних подій, надаючи повідомленню розмовного характеру, імітуючи діалог між адресантом і адресатом: укр. **От тоді** він розсердився, пішов до коваля, висталив ніж і став її різать, а ніж переломився [Коза-Дерева, с. 7] (у цьому реченні частка *от* вжита з прислівником підкреслює ще й обурення головного персонажа), **От раз** дожились вже до того, що не стало у них хліба – і їсти нічого [Колобок, с. 12], **От незабаром** лисичка принесла гусей, курей – усякої птиці [Солом. бичок, с. 281].

Побудову з *от + і* в ініціальнойній позиції висловлення використовували з метою імітації живого мовлення, надаючи йому відтінку спонтанності та невимушеності: укр. **От і** давай питатись один одного... [Лис.-Сестр., с. 183]. **От і** каже баба діду... [Кривенька качечка, с. 5], **От і** дивиться: іде вовк [Коза-Дереза, с. 6].

В конструкціях з *от + і* у фінальній позиції *от* виступає сигнальною часткою, що означає завершеність думки. Зазвичай вона є окремим самостійним реченням: укр. *Я – коза-дереза, за три копи куплена, півбока луплена... тупу-тупу ногами, сколю тебе рогами, хвостом замету, лапками затопчу! От і лев злякався!* [Коза-Дереза, с. 6], *Пустіть і мене в рукавичку – Іди. От і той уліз* [Рукавичка, с. 465].

В досліджуваних казкових текстах зустрічаються також поодинокі випадки вживання конструкцій з частками *же, аж*. Конструкція з *аж* займає в реченні медіальну позицію, підкреслюючи спонтанність мовлення: укр. *Довго жили собаки самі собі так, як і досі ще живуть вовки, аж поки не народився такий собака, якому не сподобалось вільне собаче життя* [Як собака знайшов.., с. 198]. Конструкції з часткою *же* вжиті в діалогічних єдностях, надаючи їм емоційного забарвлення: *Як же мені не плакати!* [Як півник вигнав.., с. 222]

За О. А. Сенічевою, вказівні частки підсилюють значення прислівників і відносних займенників, використовуються при вказівці на послідовність дій та логічно виділяють певне слово [207, с. 12–13].

Основними сигніфікативними значеннями іменників, на які вказують частки, є страх, полегшення, приголомшення, захоплення, радість, розчарування, роздратування, обурення, іронія тощо:

– жаль: *Як же мені не плакати! Була у мене хатинка луб'яна, а в лиски – льодяна; запросилась вона ком ні та мене й вигнала* [Як півник вигнав.., с. 222];

– здивування: *Він як стрельне – аж там от скільки шкур* [Рукавичка, с. 466];

- приголомшення: *Повертаються, бачать – аж у хаті скрізь прибрано, хліб напечений, борщ зварений* [Кривенька качечка, с. 7];
- хвилювання: *Аж застигла її нічка на дорозі* [Лис.-Сестр., с. 182];
- несподіванність: *Цей Сірко никає по полю: коли це приходить до нього вовк та й питає* [Сірко, с. 77];
- роздратування, гнів: *От набіг якийсь вовк та й хотів мене розбити, а я його напудила!* [Вірний пес];
- обурення: *От тоді він розсердився, пішов до коваля, висталив ніж і став її різати, а ніж переломився* [Коза-Дереза, с. 8], *От баба і напалась на діда: “Зроби та й зроби мені, діду, солом’яного бичка...”* [Солом. бичок, с. 280];

Вказівні частки позначають завершеність думки щодо попередньої інформації, емпатично виділяють інформацію в наступному контексті та вказують на ставлення мовця до висловлення.

Таким чином, характерною рисою інтимізованого нараторського мовлення аналізованих українських казок про тварин є вживання конструкцій з модальними частками: “от”, “аж”, “же”, “ото”, що належать до граматичних засобів діалогізації авторського мовлення. Як стверджує А. В. Корольова, модальні вказівні частки, такі як *ото, он, ось, оце, отсе, аж* слугують важливим елементом діалогічного мовлення, інформуючи про нове та поєднуючи між собою речення [129, с. 114 – 115]. За дослідженням Н. В. Новохатської та М. Т. Щербань, такі частки застосовуються в стилізованому мовленні як засіб експресивного зачину та інтенсифікації висловлення, модифікуючи прагматичне значення висловлення, підвищуючи вплив сказаного / написаного на слухача / читача [165, с. 105 – 112; 263, с. 227]. Вказівні частки, введені наратором у текст казок (“*От вони до сусідів*”, “*Приходять додому – аж у них і варенички зварені*”, “*От дід тоді зробив їй кужілочку й веретенце...*” [Кривенька качечка, с. 6 – 9], “*Ото вона взяла ту курку, несе да й несе...*”, “*Аж застигла її на дорозі ніч*”, “*От вона дивиться — аж стоїть хатка*” [Лис.-Сестр., с. 182 – 183]) виступають

інтенсифікаторами авторської думки та слугують для творення прийому експресивного зачину, завдяки якому наратор привертає увагу адресата до інформації, викладеної у висловленні.

3.2.2. Неповні речення як синтаксичні засоби стилізації авторського мовлення в англійських та українських казках про тварин. На думку Ю. М. Скрєбнева, діалогічне мовлення тексту загалом, а фольклорного зокрема, характеризується рядом особливостей розмовного мовлення, стилістичних рис, серед яких він називає такі, як очевидну недбалість граматичного оформлення, загальний уривчастий характер, лаконізм, викликаний невживанням службових слів, незвичайний порядок членів речення [54, с. 243 – 247; 212, с. 3]. Така неофіційність, невимушеність спілкування дозволяють скоротити висловлення, використати лише ті частини речення, які абсолютно необхідні для розуміння змісту читачем [231, с. 35]. Саме завдяки цим прийомам скорочується і дистанція між адресантом та адресатом, відбувається їхній безпосередній діалог, встановлюється контакт з читачами [257, с. 151–152]. Діалогічний характер мовлення, на думку М. М. Кожині, підтверджується запитально-відповідними конструкціями, двоголосим або багатоголосим діалогом із коротких реплік, монологічним мовленням [121, с. 71–75; 265, с. 3].

Окрім вищевказаних характерних рис діалогічності, Н. М. Дзюбак виділяє **неповнореченнєві розмовні конструкції** як основу процесу спрощення. При комунікативній взаємодії партнерів, зазначає Н. М. Дзюбак [83, с. 15], комунікація представлена не як окремий комунікативний акт, а як мовленнєвий контакт, в результаті якого кожен учасник формує своє повідомлення [28, с. 98], а продуктом діалогічної взаємодії є об'єднана смисловим зв'язком послідовність окремих повідомлень – реплік учасників спілкування, що становить діалогічну єдність [83, с. 16].

Вперше термін *неповне речення* був запропонований М. І. Греч [71, с. 243], який відмічав, що у мові часто трапляються випадки, коли

опускається будь-який із головних членів речення. Опускатися, на його думку [71, с. 243], може зв'язка *бути* в теперішньому часі, іменник (при поєднанні з прикметником), власний займенник "при дієсловах" в теперішньому та майбутньому часі або наказовому способі, а також дієслово [71, с. 348–349]. На відміну від нього, О. М. Пешковський [178, с. 453] вважав, що неповними можуть бути як речення з опущенням головних членів, так і речення без другорядних членів.

Як зауважує П. С. Дудик [85, с. 152; 87], неповні речення – це виразно індивідуалізовані і закономірні, цілком природні синтаксичні структури, що є результатом багатовікової живої мовної практики, перенесеної згодом і в сферу писемної мови. Окрім власне неповних (контекстуальних і ситуативних) та еліптичних речень, П. С. Дудик виділяє неповні приєднувальні речення [85, с. 260–262]. Дослідник стверджує, що неповні речення вживаються виключно в прямій мові персонажів і дійових осіб, а їхнє контекстне вживання спостерігається переважно в авторському мовленні [85, с. 155].

На думку К. Ф. Шульжук [261, с. 132], неповні речення дають змогу висловлювати думку економно, без зайвих повторень і водночас зрозуміло, завдяки чому адресат легше осмислює інформацію та стає ближчим як до самого тексту, так і до адресанта. Дослідник також підкреслює, що хоча деякі члени речення формально відсутні, однак вони утримуються в свідомості, є необхідними складниками і беруть участь в організації неповних речень [261, с. 132]. Керуючись цією думкою, він поділяє неповні речення на *контекстуальні, ситуативні та еліптичні*.

Дещо відмінним є підхід до розуміння неповних речень О. О. Шахматова [254, с. 236], який виокремлює три типи неповних речень: 1) з опущеним підметом, 2) з опущеним присудком, 3) з опущеною частиною підмета чи присудка.

У дослідженні казкових текстів англійської та української мов розглядаються власне неповні та еліптичні речення.

Аналізуючи контекстуальні неповні речення, О. П. Сковородников поділяє їх на два основні типи: 1) неповні речення з безпосередньою, прямою лексичною компенсацією неповноти з макротексту і 2) неповні речення з непрямим, асоціативним відновленням із макроконтексту [211, с. 11].

В англомовній літературі дослідники взагалі не розмежовують поняття неповного речення та еліптичного речення. Так, вивчаючи еліптичні речення Ю. М. Скрєбнєв вказував, що вони є найтипівішими серед неповних речень [212, с. 9, 268, с. 358, 283, р. 9 – 11; 287, р. 90 – 94]. Дослідник відносить до еліптичних речень і контекстуальні. Досліджуючи еліпсис, Ю. М. Скрєбнєв відзначає, що для діалогічного мовлення типовими є приклади, коли відсутній підмет заміщує одне зі слів попередньої репліки [212, с. 10].

У своїх дослідженнях Ю. М. Скрєбнєв встановлює, що еліпсис буває повним (відсутність двох головних членів речення) та частковим (відсутність одного із головних членів). Частковий еліпсис у свою чергу поділяється на два типи: 1) без підмета та 2) без присудка [212, с. 9–13].

Характерною особливістю діалогічного мовлення є зміна реплік. Діалог складається із репліки-стимулу та репліки-реакції, яка зазвичай представлена неповною синтаксичною конструкцією. За Л. П. Чахоян "у більшості випадків репліка-реакція є бездієслівним висловленням, тобто виражає комунікативне завдання без участі предикативної форми дієслова" [249, с. 67]. Таким чином, найтипівішими випадками появи бездієслівних висловлень є запитально-відповідні єдності.

Особливою характеристикою англійської мови, зазначає Н. В. Новохатська, є невживання підмета у формулах, що починаються зі слів *glad, happy, delighted, sorry*, які є предикатами (відсутні підмет та дієслово-зв'язка) [164, с. 9–10].

Для питальних речень найхарактернішою є відсутність частини присудка. Зазвичай у таких реченнях відсутній і підмет. Обидва відсутніх елемента – підмет і дієслово-зв'язка чи допоміжне дієслово – відновлюються у думках слухачем [212, с. 10–11]. Типовим для англійської мови є

невживання вставних формул *there is / are, it is*, і не лише в запитальних реченнях [212, с. 12].

Повний еліпсис властивий коротким відповідям на запитання співрозмовника [212, с. 12; 292, р. 124 – 131; 291, с. 178].

Еліптичними ж реченнями української мови К. Ф. Шульжук називає речення, пропущені члени яких встановлюються зі структури та змісту самого неповного речення [261, с. 134–137].

На думку В. Г. Александрової, еліпсис [3, с. 16] є явищем синтаксичної деривації, заснованим на процесі скорочення / усічення матеріальних компонентів речення на принципах ергономіки мовлення і пов'язаним із прагненням мовної особистості до гармонізації своїх мовленнєвих повідомлень шляхом їхнього розукрупнення.

Речення з відсутнім дієсловом Г. О. Золотова розглядає як 1) неповні дієслівні речення та 2) повні бездієслівні речення, пояснення яких не включає процес домислення "відсутнього". Дослідниця наголошує на існуванні конструкцій, функціонування дієслова в яких є надлишковим [104, с. 196].

Загалом, учені розрізняють різні види неповних еліптичних речень. Так, П. С. Дудик [86, с. 168–185] поділяє їх на: 1) речення з еліпсисом присудка на позначення дієслова руху; 2) речення з еліпсисом присудка на позначення спонування чи запитання; 3) речення з еліпсисом присудка на позначення буттєвого дієслова; 4) речення з еліпсисом присудка на позначення дієслова мовлення. К. Ф. Шульжук доповнює цей список 5) реченням з еліпсисом заперечної форми дієслова бути; 6) конструкціями питального характеру з еліпсисом дієслова-присудка; 7) односкладними реченнями з еліпсисом предикативного дієслова *можна, треба* та 8) односкладними реченнями з еліпсисом інфінітива за наявності предикатів *пора, час* [261, с. 136–137, 286, с. 84 – 86].

До граматичних засобів діалогізації, які характеризують нараторське мовлення казки, належить контекстуальне вживання неповних речень: англ.: *And at last meets a mouse* [Puff-Ball...], *And again cries* [The Fox...]; укр.:

“Вони знов до сусідів” [Кривенька качечка, с. 8], “Попереду півень, а за ним ведмідь” [Казка про дідового півника., с. 329], “Бичок нічого, мовчить” [Солом. бичок, с. 280], “Пройшли один ліс, пройшли другий, пройшли і третій” [Казка про дідового півника., с. 329], “Взяла курку да й пішла” [Лис.-сестр., с. 185], “Взяв здоймив з себе гай штурк і заложив корові на ріг” [Вірний пес]. У казках, що аналізуються, виявлено 2 типи неповних речень: 1) з пропущеним підметом та 2) з пропущеним присудком. Таким чином, за класифікацією Ю. М. Скребнева, виявлені типи неповних речень в нараторському мовленні українських та англійських казок про тварин, належать до:

1) часткових еліптичних речень без присудка (укр.: “От вони до сусідів”, “...побачили дівчину і зараз” [Кривенька качечка, с. 8 – 10], “Попереду півень, а за ним ведмідь” [Казка про дідового півника., с. 329], “Ведмідь тоді його зараз за бік” [Солом. бичок, с. 280], “А він з вікна - та на призьбу, а з призьби – та на землю та й побіг дорогою” [Колобок, с. 12], “А курочка собі” [Чому гуси миються., с. 253]);

2) часткових еліптичних речень без підмета (англ.: *And at last meets a mouse* [Puff-Ball...], *And again cries* [The Fox...], *Then rushed up the chimney, and was seen no more* [The King...]; укр.: “Пройшли один ліс, пройшли другий, пройшли і третій. В четвертому лісі, біля самих полонин, зустрічають вовка” [Казка про дідового півника., с. 329], “На другий день встала раненько, вмилася біленько, господарю на добридень дала”, “Взяла курку да й пішла” [Лис.-сестр., с. 184], “Переночували”, “Сидить та ще ножа гострить” [Солом. бичок, с. 281]).

На відміну від мови оповідача мовлення казкових героїв характеризується частим вживанням неповнореченнєвих конструкцій, завдяки цьому підкреслюється діалогічний характер оповіді, спрощується сприйняття казкового тексту читачем, відбувається зближення останнього з текстом безпосередньо і колективним автором казки відповідно.

Послугуючись класифікаціями Ю. М. Скрєбнєва та О. О. Шахматова серед проаналізованого матеріалу виявлено наступні типи неповних речень:

1) Речення без підмета / з опущеним підметом: англ. "...It was as big as our horse!" *"A hare as big as our horse"* [The Wonderful Hare] / укр. "Приходь, куме, до мене в гості..." – *"Добре, кумасю, сьогодні зайду"* [Журавель..., с. 46], Сірко каже: "Не співай, бо тут тобі буде лихо!"... *"Отепер уже буду співать"* [Сірко, с. 78],

2) Речення без присудка / з опущеним присудком: англ. In the morning the White Rabbit sees the turnip on the table. *"My turnip!"* he cries... [The Turnip...], *"But listen, what about our coats?.."* [Why the Monkey...] / укр. Медвідь: "А я меду принесу на закуску". Заєць: *"А я – капусти"* [Пан Коцький, с. 80], *"Хто, хто у цій рукавичці?"* [Рукавичка, с. 465],

3) Речення без присудка та підмета / з опущеними присудком та підметом: англ. "Good day, oh King! How are you?" *"Very bad, Wolf..."*, "I'm seven years old", answered the Wolf. *"Seven?"* said the Fox [The Tell-Tale Wolf], "Well, how are you?" *"Very well"*, answered the turtle [Why the Monkey...], "Is the kettle boiling" *"Yes,"* said his mother [Another LRH], Then the Sparrow called out: "You have caused my brother's death, and your cruelty will cost you your waggon and horses." *"Waggon and horses, indeed,"* said the carter. ...the carter cried out: "Oh! what an unlucky fellow I am!" *"Not unlucky enough yet,"* answered the Sparrow [The Dog...] / укр. "Що ви рубаєте?" – *"Яворці"*, "А де ж моя невістка?" – *"Під пічю"* [Лис.-Сест., с. 182].

Завдяки використанню неповних речень, на думку Е. Трофімової, створюється діалогічний характер розповіді, який є невід'ємною складовою інтимізованого тексту. Неофіційність та невимушеність викладення тексту дозволяють скоротити висловлення, використати лише ті частини речення, які абсолютно необхідні для розуміння змісту читачем [231, с. 35]. Саме завдяки такому засобу як неповні речення, зазначає Н. Ю. Шведова, скорочується дистанція між адресантом та адресатом, відбувається їхній безпосередній діалог, встановлюється контакт з читачами [257, с. 151–152].

Такої ж точки зору дотримується Г. М. Акімова, стверджуючи, що вищеназвані неповнореченнєві конструкції, які вживаються, щоб передати діалогічний характер твору, виступають не просто елементом художнього мовлення, яке має за мету лише імітувати усне мовлення, але й вплинути на читача [2, с. 98–100].

Еліптичні конструкції, за К. Бюлером, виконують у тексті емотивну функцію, надаючи розповіді діалогічного характеру, невимушеності та справляючи необхідний вплив на читача [40, с. 394 – 397].

3.2.3. Інверсія в англійських казках про тварин. Дослідження обраного матеріалу серед англійських та українських казок про тварин показує, що для нараторського мовлення англійських казок типовим є не лише вживання неповних речень, але й інверсії, що належить до граматичних засобів діалогізації.

За дослідженням О. О. Селіванової, *інверсією* називають зміну звичайного порядку слів або частин речення, що є ознакою синтаксичного устрою мови [310, с. 180].

Загальновідомо, що англійська мова характеризується усталеним порядком слів, а українська мова – вільним. Проте свобода порядку слів не виключає правил, що регулюють розташування членів речення. При зворотному порядку слів у художньому та розмовному мовленні, зазначає О. Д. Пономарів, автор робить акцент на тому члені речення, який виносять у сильну позицію, тобто на початок чи кінець [182, с. 166–167; 269, р. 214 – 215].

В українській мові порядкові слів належить переважно стилістична роль, а не синтаксична, адже він може мінятися залежно від логічних, ритмічних та художньо-естетичних намірів. Інверсія може підкреслювати, сприяти підсиленню логічного наголосу, увиразнювати [144, с. 134–141; 285; 289].

Так, інверсійними вважаються конструкції з непрямым порядком слів. Однак, в англійській мові існують дискусії з приводу інверсійних конструкцій зі зворотом *there is / there are*. Зокрема П. С. Жуйкова [98, с. 10] пише, що характер порядку слів у англійських буттєвих реченнях зі зворотом *there is / there are* і досі залишається невизначеним, оскільки вчені ще чітко не визначили синтаксичний статус компонента *there*. Дослідниця виділяє п'ять підходів до розуміння його синтаксичного статусу: 1) компонент *there* не має синтаксичної функції в другорядному реченні; 2) компонент *there* виконує функцію обставини місця; 3) компонент *there* виступає підметом; 4) компонент *there* є частиною складеного присудка; 5) компонент *there* входить в склад підмета. У своєму дослідженні авторка робить висновок, що у стверджувальних реченнях *there* є частиною підмета, а тому дану конструкцію можна віднести до часткової інверсії [98, с. 10].

На думку Ю. М. Скребнева можна виокремити такі типи інверсії [212, с. 14–15]: 1) прогресивну (перехід члена речення від звичайної для нього позиції у постпозицію) і регресивну (перехід у препозицію); 2) часткову (переміщення частини члена речення) і повну (переміщення члена речення); 3) контактну (прогресивне чи регресивне переміщення слова чи групи слів без позиційного відриву від того члена речення, до якого вони мають примикати) і дистантну інверсію (між розірваними інверсією членами є інші члени речення); 4) первинну і вторинну інверсію (замість традиційної граматизованої інверсії прямий порядок слів).

У роботі Е. О. Трофімової виявлено два типи інверсійних моделей [230, с. 59–61]:

1) присудкові інверсійні моделі вираження експресивності (на перше місце перед підметом виноситься частина простого чи складеного присудка). Найчастіше перед підметом ставиться предикативна частина складеного іменного присудка: *How scared the little Red Hen was* [Another LRH].

2) додаткові інверсійні моделі вираження експресивності. На перше місце у реченні виноситься додаток: прямий, непрямий, прийменниковий: *In*

this strange attire she seated herself on the barrow, and in a few minutes she found herself far away from the palace, and moving rapidly through a great forest.

На думку О. Б. Сиротиніної, існує чотири основних фактори, що впливають на порядок слів у реченні. По-перше, спочатку називається рема, далі йде тема, надмірний у розмовному мовленні показник реми. По-друге, не дотримується проективність, тобто розриваються словосполучення. По-третє, частини складного речення в розмовному мовленні розташовані вільніше, ніж у заздалегідь організованому мовленні. Четвертим фактором, що сприяє інверсійному порядку слів, є вільне розташування семантичних сполучників [210, с. 123–124].

Залежно від напрямку зміни порядку слів, інверсія може бути прогресивною та регресивною. Відповідно до кількості пропущених членів вона може бути повною та частковою. На основі положення щодо інших членів речення, виділяють два типи інверсії – контактну та дистантну. Також інверсія може бути первинною та вторинною (залежно від наявності граматизованої інверсії) [165, с. 142 – 147].

Одночасно інверсія, вважає Ю. М. Скребнев, є випадком уособлення, тобто навмисним виділенням члена речення шляхом вжитку у незвичайній для нього позиції [212, с. 16].

У мовах із розвиненою системою флексій С. Я. Єрмоленко [93, с. 29] визначає три чинники, від яких залежить порядок слів: 1) граматичний (порядок слів відповідає граматичним правилам), 2) комунікативний (наголошення думки завдяки порядку слів), 3) стилістичний (порядок слів визначає додаткове значення фрази та її стильову приналежність). Чотири основні функції порядку слів визначає В. В. Васильєва у своєму дослідженні [43, с. 120]: 1) логіко-граматичну (порядок слів визначає граматичну сутність окремого слова, словосполучення чи речення), 2) структурно-граматичну (строга організація словосполучення чи речення), 3) емоційну, або стилістичну (виділення елемента в реченні і вираження різного роду

експресії), 4) комунікативно-психологічну (виділення в реченні шляхом незвичного порядку слів головного або комунікативного "нового").

Серед випадків вживання інверсії в англійських казках про тварин англійських вирізняється первинна та вторинна інверсії. Під час первинної інверсії відбувається заміщення позиції члена речення. Вторинною інверсією є вживання прямого порядку слів в англійських запитальних реченнях.

Англійські *первинні інверсійні* конструкції будуються за 5 моделями: 1) винесення додатка у препозицію до підмета: *What good friends I have!* [The Turnip...], *And to the elephant he cried* [The Ant...], *...with them were twenty other crocodiles. And to the rabbit they said...* [How Fifty Crocodiles...]; 2) винесення іменної або дієслівної частини присудка у препозицію до підмета: *How scared the Little Hen was!* [Another LRH], *What could the poor little rabbit do!* [The Rabbit...]; 3) постпозиційне функціонування підметів: *... says the cat...* [The Clever LB], *...says the frog* [Puff-Ball and His Friends], *says the other hares* [Why Hares...], *answers the fish* [The Fox...], *First came the goat with one belly, then came the goat with two bellies and last came the goat with three bellies* [Gabi's Goat]; 4) винесення обставини у препозицію до іменної частини присудка або підмета: *And again the carter called out* [The Dog...], *Near the river they see many goats* [Why Hares...]; *And again the fish answers* [The Fox...], *At night it rained...* [How Fifty Crocodiles...], *Soon the three crocodiles came back...* [How Fifty Crocodiles...]; 5) винесення обставини у препозицію до присудка: *The wolf at once seized the goats and killed her* [Gabi's Goat].

Випадків вживання вторинної інверсії у проаналізованих англійських казках про тварин не зафіксовано.

За класифікацією Е. О. Трофімової [230, с. 59–61] деякі з інверсійних конструкцій можна віднести до:

1) присудкових інверсійних моделей вираження експресивності: *How scared the Little Hen was!* [Another LRH], *What could the poor little rabbit do!*

[The Rabbit...], *First came the goat with one belly, then came the goat with two bellies and last came the goat with three bellies* [Gabi's Goat];

2) додаткових інверсійних моделей вираження експресивності: *What good friends I have* [The Turnip...], *And to the elephant he cried* [The Ant...], *...with them were twenty other crocodiles. And to the rabbit they said...* [How Fifty Crocodiles...].

3.2.4. Ознаки інверсії в українських казках про тварин. Для української мови не є характерним вживання інверсійних конструкцій, оскільки, як зазначалося, вона характеризується вільним порядком слів. Проте для більш експресивного викладу тексту у деяких українських казках про тварин, обраних для аналізу, зустрічаються поодинокі випадки вживання речень з інверсією. До того ж розташування членів речення у сильній позиції, тобто на початку чи наприкінці, робить акцент на тому члені речення, який виноситься [182, с. 166 – 167]. Прикладом інверсії є нехарактерна для української мови позиція прямого додатку “*каченьят*” у реченні “*Коли ж летить каченьят табуночок*” [Кривенька качечка, с. 12] та означення “*кіт*” – “*В одного чоловіка був кіт старий*” [Пан Коцький, с. 79]. Слідуючи класифікації Ю. М. Скребнева, який досліджував типи інверсії [212, с. 14 – 15], відносимо перше речення до речень з регресивною інверсією (перехід будь-якого з членів речення у препозицію), а друге – до речень з прогресивною інверсією (перехід будь-якого з членів речення у постпозицію).

3.2.5. Національна маркованість звертань як синтаксичних засобів інтимізації в англійських та українських казках про тварин. Для успішного досягнення мети комунікації необхідно враховувати національно-специфічні особливості ментальності адресанта й адресата та їхньої мовленнєвої поведінки. З огляду на таку постановку проблеми

актуальними залишаються питання щодо адресованості, або зверненості у різних жанрах, зокрема у фольклорних текстах.

Останнім часом увагу дослідників зосереджено на розгляді інтимізації як способу попередження міжкультурних конфліктів [130], встановлення зв'язків між адресантом та адресатом [238]. Окрім того, сучасні розвідки у цій сфері спрямовані на вивчення категорії ввічливості [147] та звертання [26] у різномовних текстах.

Етикет є специфічним регулятором суспільних відносин та важливим чинником міжкультурної комунікації. Саме через культурну специфічність етикету дослідження дискурсивної реалізації різноманітних етикетних ситуацій на матеріалі різних мов набувають нині все більшої актуальності. Мовні питання етикету традиційно вивчалися на матеріалі художньої літератури та загальнонародної мови [26; 70; 236; 238]. Етикет – у найглибшому розумінні – стосується не лише етнокультурних факторів, а й соціальних та професійних чинників [258]. Терміном “етикетизація” зазвичай позначається “увага до іншого” [189]. У цілому, етикет можна визначити як фактор, що регулює поведінку в стандартних ситуаціях субкультур певних націй, а мовленнєвий етикет – як комплексну систему одиниць певної етнічної мови, що вживаються за правилами мовленнєвої поведінки в стандартних ситуаціях субкультур. Етикетизацію можна трактувати як функціонально-комунікативну категорію, що виражається за допомогою засобів реалізації персуазивної інтенції адресанта в плані поліпшення ефективності комунікації з огляду на фактор адресата.

Звертання є одним із основних компонентів спілкування, який використовується для актуалізації уваги адресата [120, с. 121 – 124]. Воно також пов'язане з мовленнєвим етикетом, а тому є формулою вираження ввічливості у ставленні до співрозмовника з урахуванням його віку, соціального статусу й інших факторів. Згідно з Н. Д. Арутюновою [9, с. 340], у функціональному плані звертання, з одного боку, адресатові ідентифікувати себе як отримувача мовних повідомлень, а з іншого, – в

апелятиві нерідко відображається ставлення адресанта до адресата. Отож у позиції звертання реалізуються номінації ідентифікаційного й суб'єктивно-оцінного типу.

Основною інтенцією звертання є заклик адресата, підтвердження етичного та емоційного розуміння останнього для поступового спілкування, запитання. У своїй праці Н. І. Формановська стверджує, що правильно обрана форма звертання може підкреслити як офіційні рамки спілкування, суху ввічливість так і дружельюбність, тепло, інтимність, фамільярність стосунків [238]. Таким чином, звертання тісно пов'язане з фактором адресованості. При створенні повідомлення автор враховує адресата – реального або потенційного читача, який сприймає, розуміє та інтерпретує комунікативний продукт адресанта [238]. На вибір звертань, зазначає І. Р. Корольов, можуть впливати близькі або родинні стосунки співрозмовників, а також відмінності в соціальному статусі комунікантів, статі, віці, освіті, психологічному стані, умовах і тематиці розмови тощо [128, с. 4]. Унаслідок цієї взаємодії встановлюється емоційний контакт автора з читачем, який лежить в основі інтимізації.

Адресованість виражається за допомогою комплексу мовних засобів, зокрема й інтимізованих, що є своєрідними сигналами при декодуванні читачем повідомлення. Одним із різновидів таких сигналів є *інтимізовані звертання*. Вперше термін *інтимізовані звертання* був вжитий Л. А. Булаховським у двох значеннях: *звертання як художня взаємодія* (ситуація апеляції) і *звертання як мовний матеріал*, що забезпечує цей процес [37, с. 131 – 156]. *Інтимізовані звертання* поєднують у собі контактовстановлювальну й експресивно-естетичну функції. Це дає можливість виразити смисл більшого обсягу, ніж у реченнях без інтимізованих звертань. Загалом, звертання є етикетною формою вираження ввічливості у ставленні до співрозмовника; воно допомагає встановити та підтримувати міжособистісний контакт, дотриматися балансу, рівноваги між

інтимністю та дистанцією, рівністю та асиметричністю стосунків, знайти компроміс тощо [140, с. 15; 147, с. 17].

Як зазначає Н. Д. Арутюнова [9, с. 340], звертання дозволяє адресату ідентифікувати себе як отримувача мовних повідомлень та відображає ставлення адресанта до адресата. При виборі звертань беруться до уваги: соціальний статус комунікантів, стать, вік, освіта, психологічний стан, умови і тематика розмови тощо [102, с. 224]. До того ж звертання спонукає адресата до уваги й забезпечує потрібну реакцію на повідомлення [173, с. 65].

Інтимізоване звертання залучає адресата до активної взаємодії з автором, регулюючи його поведінку при комунікації. У ситуаціях інтимізації звертання мають на меті активізацію розповіді, вираження авторського ставлення до зображуваного, залучення підтримкою читача. У ситуаціях інтимізації звертання демонструє встановлення відвертих стосунків між адресантом і адресатом, для вираження яких у кожному жанрі є власні маркери [9, с. 340]. Саме вище названі властивості є характерними для фольклорних текстів, де інтимізовані звертання, діалогізують розповідь, створюючи ефект безпосереднього спілкування автора з читачем [26].

Кожен фольклорний текст, незважаючи на приналежність до різних жанрів, характеризується зверненістю до певного адресата, викликаючи необхідну реакцію останнього та залучаючи його до повідомлення. Оскільки, у досліджуваних англійських та українських казках про тварин переважно рідко вживаються звертання, виражені іменником, у роботі доцільно використати поняття інтимізованого звертання, яке запропонував Л. А. Булаховський [37, с. 131]. Вчений розширив це поняття в художньому мовленні, розуміючи під останнім все те, що виступає в творі у ролі звертань, численні дієслівні форми, які інтимізують розповідь, тобто запрошують читача стати активним її учасником, розділити думки автора тощо. Серед дієслівних форм, що функціонують як засоби інтимізації в перспективі адресованості, можна виділити такі слова як *уявіть собі, знаєте, кажу вам, треба вам сказати, пам'ятаю, можеш собі уявити, самі бачите, повірте*

мені, спитайте, слухайте, пам'ятаєш, знаєш, які акцентують увагу читача на моментах інтимізації: в них важливе не стільки лексичне наповнення, скільки їхнє функціонування в структурі художньої розповіді. Акцентовані слова-звертання слугують інтенціональними маркерами тоді, коли функціонують як вставні, виражаючи суб'єктивно-модальне значення [37, с. 131 – 156].

Таким чином, серед мовних засобів інтимізації одним з основних інтенціональних маркерів фольклорних текстів є інтимізовані звертання, що використовуються у двох функціях: контактостворювальній і експресивно-естетичній. Поняття звертання тісно пов'язується з адресованістю, оскільки основним завданням фольклорного тексту є встановлення інтимного зв'язку з читачем. Вибір форми інтимізованого звертання є своєрідним тактичним прийомом, адже адресант потенційно закладає ідею про найкраще для нього закінчення розмови у форму звертання.

Проаналізувавши англійські та українські казки про тварин, було виявлено, що авторське мовлення не характеризується вживанням етикетних конструкцій зі звертаннями, проте у мовленні персонажів зафіксовано вживання звертань, які мають на меті показати та навчити читача ввічливості, що є характерною рисою казкових героїв обох лінгвокультур. Виявленні у діалогічному мовленні звертання як в англійських, так і в українських казках, поділяються на 1) прості: англ. “*Oh no, Fox, I can't run very quickly*” [The Fox...], “*Father, take youe gun quickly*” [The Wonderful Hare], “*Don't bark, Dog*” [Why the Dog...], “*That's very good of you, Ant*” [The Ant...] / укр. “*Приходь, куме, до мене в гості*” [Журавель..., с. 45], “*Куди, півнику, з моїм вуйком путь тримаєш?*” [Казка про дідового півника..., с. 329], “*Що ж, брате, прогнав мене хазяїн, а я і ходжу тут*” [Сірко, 76], “*Зроби та й зроби мені, діду, солом'яного бичка і осмоли його смолою*” [Солом. бичок, с. 280], “*Ні, вовче, так діло твоє не вигоре; коли хочеш посмакувать козинятинки, так попрохай мене, я тебе научу*” [Як вовк...,

с. 131] та розширені: англ. *“If that’s all, dear brother, come to the town with me”* [The Dog...], *“Good morning, Little Bird”* [The Clever LB], *“Little Rabbit, I went to eat you up”* [The Rabbit...] / укр. *“Кукуріку, я тут, світлий царю!”* [Казка про дідового півника..., с. 329], *“Кізочко моя мила, Кізочко моя люба!”* [Коза-Дерева, 3], *“Здорові будьте, люди добрі!”* [Лис.-Сестр., с. 182], *“Весильний володарю! Усіх звірів ти оздобив різними гарними кольорами; одному тільки нашому родові дав ти простеньку, сіру одіж”* [Чому зайці..., с. 63].

3.2.6. Національна маркованість синтаксичних повторів в англійських та українських казках про тварин. Інтимізація казкових текстів досить виразно виявляється в синтаксисі, адже відбір синтаксичних засобів підпорядкований цілям і завданням комунікації.

Синтаксичний повтор створюється за допомогою кількарязового вживання синтаксем, словосполучень, речень або їх частин [100, с. 3].

Синтаксичний повтор можна інтерпретувати з погляду семантичної і прагматичної функцій, якими наділяє їх автор, але характеризувати також і з погляду виконання функції зв'язності у макроструктурі тексту.

Т. В. Жук визначає синтаксичний повтор як неодноразове відтворення в тексті казки тотожних чи видозмінених синтаксем, контактних чи дистантно розташованих у складі словосполучень, речень і семантизованих відповідно до умов казкової оповіді [100, с. 10].

Дослідниця визначає синтаксичний повтор за ознаками: а) контактності – дистантності повторюваних словоформ-синтаксем (у рамках дистантного повтору можливість поширення залежить від ступеня віддаленості повторюваних одиниць), б) характеру поширення повторюваних словоформ, в) наявності / відсутності паралелізму семантико-синтаксичних відношень між повторюваними частинами складного речення [100, с. 10].

Існують найбільш часто вживані типи синтаксичних повторів, до яких належать:

1. контактний повтор предикативної або об'єктної синтаксем;
2. повтор простих речень;
3. конструкції з повтором звертання та реплік-відповідей;
4. дистантний кільцевий повтор [100, с. 10 – 12].

1. У казках повтор синтаксем у складі простого речення функціонує переважно як контактний у кількох різновидах. Серед поширених повторів є повтор предикативної або об'єктної синтаксем: англ. *You like me and I like you* [The Clever LB], *Puff-ball has no father, no mother and no friends* [Puff-Ball...], *He had no horse, no dog, no cat. He had only three goats and an old house* [Gabi's Goats], *The first son pulled and the second son pulled. They pulled at the same time* [Why the Spider...], *The crocodile began to pull, and the elephant began to pull, too* [The Ant...] / укр. *В густому лісі залишився ведмідь, в глибокій ярузі залишилася лисичка. Загубив по дорозі півник одного крейцера. Загубив би й інші коштовності, та близько була дідова хата* [Казка про дідового півника..., с. 328], *Свекор плаче, свекруха плаче, син плаче* [Лис.-Сестр., с. 184], *Довго він думав, як йому своє життя змінити, й надумав стати за наймита до найдужчого звіря* [Як собака знайшов..., с. 198].

2. Широковживаним прийомом, що використовується в цьому жанрі, є повтор простих речень різного комунікативного спрямування – розповідних, питальних, спонукальних, емоційно-окличних. Досить поширеними є конструкції з повтором звертання та реплік-відповідей: англ. *First came the goat with one belly, then came the goat with two bellies and last came the goat with three bellies* [Gabi's Goats], *“Here I am too! Here I am too!”* [Why Cocks...], *“I saw a hare as big as a horse!” “A hare as big as a horse?” said father. “It cant be.” “Well, not so big as a horse.”* [The Wonderful Hare] / укр. *“Кізонько моя мила, кізонько моя люба! Чи ти пила, чи ти їла?” – “Ні, дідусю, я й не пила, я й не їла: тільки бігла через місточок та вхопила кленовий листочок, бігла через гребельку та вхопила води крапельку...”* (Запитання і відповідь у казці "Коза-дереза" [Коза-Дереза, с. 3 – 7])

повторюються чотири рази). “Ану якої?” – “Я по коробу метений, на яйцях спечений, – Як од баби та од діда втік, так і од тебе втечу” [Колобок, с. 12 – 13] – ця питально-відповідна конструкція зустрічається в казці чотири рази.

Важлива роль в організації тексту належить дистантному синтаксичному повторові. Його відношення будуються на виявленні в тексті домінуючої теми, яка пов'язує розкидані на значній відстані елементи тексту.

Згідно з Т. В. Жук дистантний і контактний повтори мають неоднаковий ступінь експресивності. У випадку контактного розташування повторюваних одиниць експресивність помітно нарастає. Посилення експресії повтору обумовлюється також кратністю повторення мовних одиниць у синтагматичному ряду, яка може бути різною. Загалом переважає повторення двох елементів. Коли ж кратність нарастає (три- і чотириразовий повтор), то посилюється й експресія повтору: “I saw a hare as big as a dog!” “A hare as big as a dog?” said father. “It can't be.” “Well, not so big as a dog.” [The Wonderful Hare] Окрім того, дистантний синтаксичний повтор, охоплюючи весь текст і об'єднуючи великі ділянки його, виконує текстотвірну функцію, забезпечує зв'язок з провідною темою твору, а лексичний повтор макроконтексту переважно виділяє окремі ізольовані частини тексту [100, с. 11].

3. Особливим засобом інтимізованого авторського мовлення виступає кільцевий повтор – кільце-спіраль (повторюватися через увесь текст може те саме речення (словосполучення), два речення і навіть ціла строфа): англ. *It is winter. I think the Donkey has nothing to eat. I must take this turnip to him* [The Turnip...] – повтор цієї єдності повторюється в казці тричі, *I am a foxey, look at me! I have a rabbit, fat is he!* [The Rabbit...], “*Fish, are you there?*” *And one of the fish in the river answers “Here I am.”* [The Fish...] – ці конструкції повторюються чотири рази / укр. *Діточки мої, козеняточка, одмикайтесь, одчиняйтесь; ваша матінка прийшла, молочка вам принесла* [Як вовк..., с. 130 – 132], *Ген де наша діва, ген де наша Єва, на метеному дворі та й на*

тесаному стовпі. Самопрядка шумить, веретенце дзвенить. Скинемо їй по пір'їнці, з нами нехай летить [Кривенька качечка, с. 12 – 13] – ці кільцеві повтори використовуються в казках чотири та два рази відповідно.

Одним з основних варіантів такого кільця у казках є точний або варійований повтор того самого рядка. Завдяки синтаксичній гнучкості видозмінюється і повтор як засіб експресивно-змістової акцентуації, що вводить у діалогічний контекст з метою індивідуалізації персонажа: англ. *I am a foxey, look at me! I have a rabbit, fat is he!* [The Rabbit...], *“Fish, are you there?” And one of the fish in the river answers “Here I am.”* [The Fish...], *And so they began to live together* [Why the Dog...] / укр. *Я – коза-дереза, за три копи куплена, півбока луплена... Тупу-тупу ногами, сколю тебе рогами, хвостом замету, лапами затопчу* [Коза-дереза, с. 7 – 8], *Я по коробу метений, на яйцях спечений, - Як од баби та од діда втік, так і од тебе втечу* [Колобок, с. 12 – 13], *А лисиця з печі: “Як вискочу, як ухвачу, не стане і шерсті на хребту”* [Як півник вигнав..., 222 – 223]. Кількаразовий повтор даних синтаксичних конструкцій у текстах казок акцентує увагу адресата на певних героях казок та їхніх діях.

Синтаксичний повтор виконує функції, подібні до лексичного повтору – посилення, виділення ключових компонентів змісту, але насамперед він виконує роль зв'язності окремих частин речення і частин тексту. Дистантний та особливо кільцевий повтор набирає смислової значущості як засіб семантичного зближення початку і кінця оповіді, полегшуючи адресату сприйняття казкової оповіді.

Окрім композиційної ролі, у казці повтор виконує також емоційно-експресивну роль підсилення й увиразнення, виділення певних компонентів або й усього висловлення в цілому, завдяки цьому досягається основна мета інтимізованого повідомлення – наближення адресата / читача до тексту.

До казкової оповіді досить часто вводиться повтор однотипних розповідних конструкцій, що може бути безкінечним, у таких випадках уся казка побудована на майже дослівному багаторазовому переказі певної події.

Приклад подібного повтору було виявлено лише в одній українській казці: укр. “Воле, воле, дай ріг!” – “*Нащо ріг?*” – “*Кнуру ріг*”. – “*Нащо кнуру?*” – “*Дасть іклів*”. – “*Нащо іклів?*” – “*Поле зорать*”. – “*Нащо орать?*” – “*Цвіти сіять*”. – “*Нащо цвіти?*” – “*Дівкам цвіти*”. – “*Нащо дівкам?*” – “*Дадуть грибів*”. – “*Нащо гриби?*” – “*Дадуть дубу*” [Півник..., с. 259].

Висновки до розділу 3

Локуція казкового тексту у зіставлюваних мовах визначається системою національно-маркованих аломотивів вічних бінарних опозицій добра ізла, щастя і нещастя, життя і смерті, які стають передумовою як розгортання казкового сюжету, так і добору мовних засобів інтимізації, чільне місце посідають лексико-словотвірні, зокрема демінутиви. У дисертаційному дослідженні виявлено, що демінутивні форми є характерною особливістю українського казкового мовлення, що зумовлено особливостями жанру, а також специфікою читацької аудиторії. Завдяки димінутивам інформація, яку несуть казки, стає легшою для дитячого сприйняття та емоційно насиченішою. Демінутивні форми залучають читача до розповіді та мають на меті створити атмосферу дружнього повідомлення.

Традиційно, за ступенем демінутиви поділяються на три групи: 1) демінутивність I-го ступеня з суфіксами *-ок*, *-(ч)ик*, *-к-*, *-(ч)ин-*, *-ень*, *-ець*, *-ць*; 2) демінутивність II-го ступеня – суфіксами *-ечок-*, *-ичок*, *-очок*, *-очк-*, *-ечк-*, *-ичк-*, *-ічк-*, *-инк-*; 3) демінутивність III-го ступеня з суфіксами *-ионьк-*, *-иночк-*, *-еняточк-*, *енятк-*, *-анаточк-*, *-яточк-*, *-унечк-*, *-очечок-*. Проте, у проаналізованих казках виявлено лише демінутивні форми 1-го та 2-го ступенів на позначення власне денотатів, ознаки денотатів та ознаки дії денотатів.

У роботі визначено, що, хоча всі класи демінутивів об'єднані інтегральною семою зменшувально-пестливого значення, на її рівні актуалізуються диференційні семи зі значенням: одиничності та множинності

з відтінком зменшеності, зменшувально-пестливим з відтінками доброзичливості та делікатності, зменшеності, пестливості.

На відміну від українських, англійським казкам не притаманне широке вживання демінутивних форм, однак серед проаналізованого матеріалу було зафіксовано декілька прикладів їхнього вживання. При цьому, для творення демінутивних слів в англійській мові переважно використовується аналітичний спосіб – лексичні одиниці, здебільшого прикметники, зі значенням зменшеності та ласкавості: *little, small, tiny, dear, kind, lovely*.

Ще одним важливим елементом діалогічного мовлення є застосування модальних вказівних часток таких як *ото, он, ось, оце, отсе*, які властиві лише українській мові і виступають граматичним засобом вказівки на ступінь віддалення об'єкта мовлення та інтимізації висловлення.

В українських казках конструкції з вказівними частками побудовані за такими моделями: 1) конструкції з *ото* (*ото + присудок, ото + підмет, ото + обставина*), 2) конструкції з *от* (*от + присудок, от + підмет, от + обставина, от + і*), 3) конструкції з *аж*, 4) конструкції з *це*. Вказівні частки виступають інтенсифікаторами авторської думки та служать для творення прийому експресивного зачину, завдяки якому наратор привертає увагу адресата до інформації, викладеної у висловленні.

Оскільки діалогічне мовлення художнього тексту характеризується рядом особливостей розмовного мовлення, як загальний уривчастий характер, лаконізм, викликаний невживанням службових слів, незвичайний порядок членів речення, неповні речення слугують граматичним засобом діалогізації.

Неповні речення дають змогу висловлювати думку економно, без зайвих повторень і водночас зрозуміло, завдяки чому адресат легше осмислює інформацію та стає ближчим як до самого тексту, так і до адресанта.

Загалом, неповні речення поділяються на контекстуальні, ситуативні й еліптичні, проте в дисертаційній роботі виявлено такі спільні для обох мов

неповно-реченнєві конструкції: 1) контекстуальні, 2) еліптичні речення з пропущеним підметом, 3) еліптичні речення з пропущеним присудком та 4) еліптичні речення з пропущеним підметом та присудком.

Завдяки використанню неповних речень, створюється діалогічний характер розповіді, який є невід'ємною складовою інтимізованого тексту. Саме завдяки неповним реченням скорочується дистанція між адресантом та адресатом, відбувається їхній безпосередній діалог, встановлюється контакт.

Дослідження обраного матеріалу показало, що характерним граматичним засобом інтимізації англійських казок про тварин є вживання інверсії.

Інверсія має два види: первинну (в українській та англійській мовах) і вторинну (лише в англійській мові). Серед англійських первинних *інверсійних* розмовних конструкцій виявлено 5 типів: 1) винесення додатка у препозицію до підмета; 2) винесення іменної або дієслівної частини присудка у препозицію до підмета; 3) постпозиційне функціонування підметів; 4) винесення обставини у препозицію до іменної частини присудка або підмета; 5) винесення обставини у препозицію до присудка.

Випадків вживання вторинної інверсії у проаналізованих англійських казках про тварин не зафіксовано.

В українських казках про тварин зафіксовано лише 2 типи інверсійних конструкцій: 1) винесення додатка у препозицію та 2) постпозиційне функціонування означення.

Використання інверсії сприяє виділенню найбільш важливої інформації в тексті, на яку потрібно звернути увагу.

Серед мовних засобів інтимізації одним з основних інтенціональних маркерів фольклорних текстів є інтимізовані звертання, які є своєрідним тактичним прийомом, адже адресант потенційно закладає ідею про найкраще для нього закінчення розмови у форму звертання.

Авторське мовлення українських та англійських казок про тварин не характеризується вживанням етикетних конструкцій зі звертаннями, проте у

мовленні персонажів зафіксовано вживання звертань, що мають на меті показати та навчити читача ввічливості, яка виступає характерною рисою казкових героїв обох лінгвокультур.

Ще однією характерною рисою діалогічності є конструкції з повторами.

Повтор як фігура мови є засобом, що служить для структурно-семантичної організації тексту та вираження естетичної функції казки. Повтор забезпечує системність тексту, підкреслює важливі етапи розвитку подій, фіксує увагу адресата / читача.

Найбільш уживаними серед лексичних повторів у казках є такі: 1) дієслівні повтори, що на позначення руху, буття, існування, стану, мовлення та думання, активної дії; 2) повтор іменників; 3) повтор прикметників; 4) повтор прислівників.

Серед спільних засобів утворення повтору спільними для обох мов є кореневий та синонімічний повтори, типово українським є утворення повтору шляхом префіксації, а для англійської мови виявився характерним антонімічний повтор.

Серед спільних моделей синтаксичного повтору є такі: 1) контактний повтор предикативної або об'єктної синтаксем; 2) повтор простих речень; 3) конструкції з повтором звертання та реплік-відповідей. Специфічною ознакою української казки про тварин виявився дистантний кільцевий повтор.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Сучасна лінгвістика зорієнтована на вивчення впливу будь-якого тексту на читача, відтворення дружньої атмосфери спілкування адресанта та адресата. Цей ефект досягається за допомогою інтимізації – феномену мови художньої літератури та індивідуального коду письменника, у який він завуалював художню інформацію. Метою інтимізації є відтворення емоційно-інтелектуального спілкування з читачем, тобто встановлення дружніх стосунків з останнім.

Такий підхід до розуміння інтимізації дав можливість визначити теоретико-методологічні засади дисертаційного дослідження, що ґрунтуються на таких основних концептуальних положеннях: 1) інтимізація має міждисциплінарний характер і розглядається з позицій різних наук, зокрема культурології, філософії та власне лінгвістики; 2) інтимізація має національно-культурну природу, яка найяскравіше виявляється у фольклорних текстах, насамперед в такому їхньому різновиді, як казка; 3) основним способом фольклорної інтимізації є діалогізація; 4) текстовими прийомами інтимізації є сильні позиції казкового тексту: заголовок, зачин та кінцівка; 5) основне завдання інтимізації у казках про тварин – відтворення ефекту емоційно-експресивного спілкування читача з уявним колективним автором і казковими персонажами.

Виступаючи міждисциплінарною категорією, інтимізація розглядається різними науками як сукупність засобів, які створюють дружнє повідомлення, що часом може здаватися фамільярним, вибудовують діалог між адресатом та адресантом.

За своєю структурою інтимізація співвідноситься зі структуруванням системного мовленнєвого акту. Інтимізоване повідомлення при цьому включає в себе *естетичний намір автора, мовний засіб та естетичний ефект*, який передбачає сприйняття повідомлення *читачем / слухачем*. Таким чином, основними категоріями інтимізації є : 1) автор, інтимно

звернений до читача, залучаючи його до своєї позиції, 2) читач, який інтерпретує отриману інформацію, і 3) текст (комунікативна ситуація), що характеризується дружньою атмосферою для досягнення комунікативної мети.

Учасники системного мовленнєвого акту не просто застосовують сукупність певних прийомів та засобів з метою текстопородження, але й враховують їхній вплив на адресата. Це допомагає встановити тісний контакт з останнім, впливати на хід його думок та досягти поставленої мети.

При цьому, реалізація системного мовленнєвого акту в казках про тварин включає наступні комунікативні етапи: 1) інтенцію (маніфестовану або латентну, від якої залежить наступний етап), 2) інтимізований зачин (імпліцитний чи експліцитний, залежно від інтенції), 3) мотив казки, 4) зміст казки (локуція), 5) перлокуцію.

Запропонована методика зіставлення англійських та українських інтимізованих фольклорних текстів виявилася ефективною передусім у визначенні прийомів та засобів інтимізації, що є властивими кожній з лінгвокультур.

Основним способом інтимізації є діалогізація казкового простору, яка має різне синтаксичне оформлення у зіставляваних мовах (в англійській мові – це конструкції з прямим мовленням, в українській – репліки казкових персонажів) і репрезентується як на текстовому рівні (за допомогою прийому сильних позицій: заголовка, зачину та кінцівки), так і на мовному (шляхом системи опозицій, які є джерелом мотивації казкового сюжету і зумовлюють національно-марковану специфіку лексико-словотвірних та граматичних засобів) рівнях.

Текстовий прийом сильних позицій розкривається через вивчення заголовків, зачинів та кінцівок англійських та українських казок про тварин.

Виступаючи посередником між текстом та читачем, формуючи у нього ряд асоціацій з майбутнім твором, посилюючи або зменшуючи інтерес,

заголовок спрямовує очікування адресата і дає йому установку на сприйняття інформації.

Серед виявлених трьох типів заголовків, спільними для англійської та української мови є два: персоніфіковані заголовки-словосполучення, що позначають назви тварин, та персоніфіковані заголовки-речення, що позначають назви тварин, лише українським казкам про тварин виявилися характерними персоніфіковані однослівні заголовки, що позначають назви тварин.

Далі, зачин вводить адресата / читача в систему координат, де будуть розгортатися події твору, та виконує функцію приваблення читача, забезпечуючи установку на сприймання інформації.

У ході аналізу було виявлено чотири типи початків, що є характерними і для англійських, і для українських казок про тварин (екзистенційно-посесивний, зачин з прологом, екзистенційно-локативно-темпоральний, датувально-темпоральний,). Суто екзистенційний та екзистенційно-локативний типи зачинів виявлено лише в казках української мови, а зачин зі звертанням та екзистенційно-темпорально-посесивний – в англійських казках про тварин.

Заголовок, зачин та мовні засоби, що наповнюють казковий текст, визначають перлокутивний ефект казок про тварин, за який відповідає кінцівка.

Спільними типами кінцівок для англійських та українських казок про тварин є три: 1) кінцівки, що закінчують опис події, зображуваних у тексті; 2) кінцівки, які повторюють запитання заголовку; 3) відкриті кінцівки. Однак аналіз казок про тварин виявив два типи кінцівок, які є типовими лише для української мови: 1) кінцівки зі звертанням та 2) кінцівки із застосуванням формул з повторами.

Діалогізація як основний спосіб інтимізації казкових текстів допомагає автору створити конкретну комунікативну ситуацію, що моделює реальне спілкування адресанта та читача. Важливим засобом виявлення діалогізації

на текстовому рівні є використання дієслівних форм, які характеризують динамічну ознаку особи – референта та створюють ефект розгортання подій на очах у читача.

Аналіз динамічної ознаки дії у казковому контексті допоміг виявити вісім найбільш частотних лексико-семантичних груп дієслів, які є спільними для обох зіставляваних мов: 1) ЛСГ дієслів буття (екзистенціональності), вжиті переважно у недоконаному виді; 2) ЛСГ дієслів мовлення; 3) ЛСГ дієслів руху: на позначення ‘переміщення по суші’, ‘переміщення в повітрі’ та ‘переміщення по воді’; 4) ЛСГ дієслів активної дії; 5) ЛСГ дієслів сприйняття, думання; 6) ЛСГ дієслів з семантикою фізичного стану; 7) ЛСГ дієслів з семантикою емоційного стану і модальності; 8) ЛСГ етикетних дієслів; 9) ЛСГ інтер’єкціональних дієслів.

Кількісний аналіз дієслівних форм підтвердив, що найбільш вживаними є дієслова на позначення руху чи переміщення та дієслова активної дії.

Дослідження англійських та українських казок про тварин допомогло встановити чотири групи текстуальних предикатів, пов’язаних зі сферою “діяч” і їхнього співвідношення з основними лексико-семантичними групами дієслів: 1) статальні предикати, представлені ЛСГ дієслів буття; 2) процесуальні предикати, до яких належать ЛСГ дієслів з семантикою статальності; 3) акціональні предикати, представлені ЛСГ дієслів руху, активної дії, мовлення, сприйняття та інтер’єкційних дієслів; 4) інтенціональні предикати, представлені ЛСГ дієслів модальності та етикету.

Локуція казкового тексту розкривається через систему мотивів сюжетної лінії казки та відповідних аломотивів, які зумовлені національним світосприйняттям, фольклорною традицією представників англійської та української етнокультур.

Серед мовних засобів діалогізації, які відповідають за фазу локуції, чільне місце посідають лексико-словотвірні: лексичні повтори та демінутиви.

Найбільш уживаними типами лексичних повторів у казках зіставлюваних мов є такі: 1) дієслівні повтори на позначення руху, буття, існування, стану, мовлення та думання, активної дії; 2) повтор іменників; 3) повтор прикметників; 4) повтор прислівників.

До спільних засобів утворення повтору для обох мов належать кореневий та синонімічний повтори, типово українським є утворення повтору шляхом префіксації, а для англійської мови виявився характерним антонімічний повтор.

Демінутивні форми як мовний засіб інтимізації є характерною особливістю українського казкового мовлення. Як показало дослідження, за ступенем демінутивності українські демінутиви поділяються на дві групи: 1) демінутивність I-го ступеня з суфіксами *-ок*, *-(ч)ик*, *-к-*, *-(ч)ин-*, *-ень*, *-ець*, *-ць*; 2) демінутивність II-го ступеня – суфіксами *-ечок-*, *-ичок*, *-очок*, *-очк-*, *-ечк-*, *-ичк-*, *-ічк-*, *-инк-*.

У роботі визначено, що всі класи демінутивів об'єднані спільною інтегральною семою зменшувально-пестливого значення, а на її рівні актуалізуються диференційні семи зі значенням: одиницності та множинності з відтінком зменшеності, зменшувально-пестливим з відтінками доброзичливості та делікатності, зменшеності, пестливості.

Англійським казкам не притаманне широке вживання демінутивних форм, серед проаналізованого матеріалу зафіксовано декілька прикладів їхнього вживання. При цьому, для творення демінутивних слів, в англійській мові переважно використовується аналітичний спосіб – лексичні одиниці зі значенням зменшеності та ласкавості: *little*, *small*, *tiny*, *dear*, *kind*, *lovely*.

Характерним елементом діалогічного мовлення української казки виступають модальні вказівні частки такі як *ото*, *он*, *ось*, *оце*, *отсе*.

В українських казках конструкції з вказівними частками побудовані за такими моделями: 1) конструкції з *ото* (*ото* + присудок, *ото* + підмет,

ото + обставина), 2) конструкції з *от* (*от + присудок, от + підмет, от + обставина, от + і*), 3) конструкції з *аж*, 4) конструкції з *це*. Вживання вказівних часток служить для інтенсифікації авторської думки і творення прийому експресивного зачину та привертає увагу адресата до інформації, викладеної у висловленні.

Діалогічне мовлення казкового тексту характеризується також такими особливостями розмовного мовлення, як фрагментарний характер, лаконізм, викликаний невживанням службових слів, незвичайний порядок членів речення. Аналіз казок про тварин підтверджує це частим вживанням неповних речень, що слугують граматичним засобом діалогізації. Неповні речення дають змогу висловлювати думку економно, без зайвих повторень і водночас зрозуміло, завдяки чому адресат легше осмислює інформацію та стає ближчим як до самого тексту, так і до адресанта.

У дисертаційній роботі виявлено спільні для англійської та української мов неповно-реченнєві конструкції: 1) контекстуальні; 2) еліптичні речення з пропущеним підметом; 3) еліптичні речення з пропущеним присудком та 4) еліптичні речення з пропущеним підметом та присудком.

Дослідження обраного матеріалу показало, що характерним граматичним засобом інтимізації англійських казок про тварин є вживання інверсії, використання якої сприяє виділенню найбільш важливої інформації в тексті, на яку потрібно звернути увагу.

Серед англійських первинних *інверсійних* розмовних конструкцій виявлено 5 типів: 1) винесення додатка у препозицію до підмета; 2) винесення іменної або дієслівної частини присудка у препозицію до підмета; 3) постпозиційне функціонування підметів; 4) винесення обставини у препозицію до іменної частини присудка або підмета; 5) винесення обставини у препозицію до присудка.

Хоча інверсія і не є характерною для української мови, що пояснюється вільним порядком слів, у досліджуваних текстах зафіксовано 2 типи інверсійних конструкцій: 1) винесення додатка у препозицію та

2) постпозиційне функціонування означення.

Оскільки казковий текст відбиває культурні традиції народів, цілком природнім є вживання в ньому етикетних конструкцій, зокрема звертань. Проведене дослідження не виявило етикетних конструкцій та звертань в авторському мовленні, яке спрямоване переважно на коментування мовлення героїв та введення читача в систему координат казки. Однак, у мовленні персонажів зафіксовано вживання звертань (простих та складних), які мають на меті показати та навчити читача ввічливості, що є характерною рисою казкових героїв обох лінгвокультур.

Оскільки інтимізація казкового мовлення передбачає встановлення тісного зв'язку між колективним автором і читачем та скерування уваги останнього на конкретні події сюжету, у роботі досліджено синтаксичні повтори, що відповідають за емоційне виділення найважливіших частин казкової оповіді.

Серед спільних моделей синтаксичного повтору як граматичного засобу інтимізації є такі: 1) контактний повтор предикативної або об'єктної синтаксем; 2) повтор простих речень; 3) конструкції з повтором звертання та реплік-відповідей. Лише для української казки виявився характерним дистантний кільцевий повтор.

Отже, інтимізація фольклорних текстів виражається на двох рівнях: текстовому та мовному. Це служить основним фактором при доборі прийомів та засобів для впливу на читача, створення ефекту дружнього спілкування, зменшення відстані між текстом та адресатом і залучення останнього до активної участі у перебігу подій казкової оповіді.

Перспективами подальших досліджень є зіставлення прийомів і засобів інтимізації в інших фольклорних текстах (баладах, билинах, легендах та переказах) та виявлення їх національної специфіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Азнаурова Э. С. Прагматика художественного текста / Эльвира Сергеевна Азнаурова. – Ташкент : Изд-во ФАНУзССР, 1988. – 121 с.
2. Акимова Г. Н. Новое в синтаксисе современного русского языка : учеб. пособ. / Галина Николаевна Акимова. – М. : Высш. шк., 1990. – 168 с.
3. Александрова В. Г. Когнітивно-комунікативний потенціал еліптичного речення в сучасній англійській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / Вікторія Георгіївна Александрова. – Одеса : Вид-во Одеського нац. ун-ту ім. І. І. Мечникова, 2008. – 20 с.
4. Аникин В. П. Теория русского фольклора. Курс лекций / Владимир Прокопьевич Аникин. – М. : Издательство Московского ун-та, 1996. – 408 с.
5. Аристотель. Поэтика / Аристотель // Сочинения : в 4-х томах. – М. : Мысль, 1983. – Т. 4. – С. 645–680.
6. Арнольд И. В. Стилистика декодирования. Курс лекций / Ирина Владимировна Арнольд. – Л. : ЛГПИ, 1974. – 76 с.
7. Арнольд И. В. Значение сильной позиции для интерпретации художественного произведения / Ирина Владимировна Арнольд // Иностранные языки в школе. – М., 1978. – № 4. – С. 135–139.
8. Арнольд И. В. Основы научных исследований в лингвистике : учеб. пособие / Ирина Владимировна Арнольд – М. : Высш. шк., 1991. – 140 с.
9. Коммуникация, модальность, дейксис. Человеческий фактор в языке / [Арутюнова Н. Д., Булыгина Т. В., Кибрик А. А. и др.] ; отв. ред. Т. В. Булыгина. – М. : Наука, 1992. – 281 с.
10. Афанасьев А. Н. Поэтические воззрения славян на природу / Александр Нтколаевич Афанасьев. – М., 1865. – 92 с.

11. Афанасьев А. Н. Русские заветные сказки / Александр Николаевич Афанасьев. – М. : Бояныч, 1994. – 336 с.
12. Бадаева Н. П. Синтаксические приемы интимизации в рассказах и повестях А. П. Чехова / Нина Павловна Бадаева // Труды Танганрогск. гос. пед. ин-та. – Ростов, 1962. – Т. 8. – С. 108–125.
13. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка / Шарль Балли ; [пер. с франц. Е. В. Вентцель, Т. В. Вентцель]. – М. : Изд-во иностр. лит., 1955. – 416 с.
14. Баранник Д. Х. Текст / Дмитро Харитонович Баранник // Українська мова : Енциклопедія / [редкол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк та ін.]. – К. : Українська енциклопедія, 2000. – С. 627.
15. Бахтин М. М. Проблемы поэтики Достоевского / Михаил Михайлович Бахтин. – Изд. 4-е. – М. : Советский писатель, 1979. – 317 с.
16. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества / Михаил Михайлович Бахтин. – М. : Искусство, 1986. – 412 с.
17. Бацевич Ф. С. Філософія мови : Історія лінгвофілософських учень : підручник / Флорій Сергійович Бацевич. – К. : ВЦ “Академія”, 2008. – 240 с.
18. Бацевич Ф. С. Очерки по функциональной лексикологии / Ф. С. Бацевич, Т. А. Космеда. – Львов : Світ, 1997. – 392 с.
19. Белова А. Д. Стратегия соблазнения в современной рекламе роскошных товаров (на материале виртуальной рекламы) / А. Д. Белова // Лінгвістика ХХІ століття : нові дослідження і перспективи. – К. : Логос, 2007. – С. 56–67.
20. Белоус Н. И. К вопросу о статусе конца текста / Н. И. Белоус // Лингвистический анализ текста. – Иркутск : Иркутск. гос. ун-т, 1985. – С. 19–23.

21. Березовський І. П. Українська радянська фольклористика. Етапи розвитку і проблематика / Іван Павлович Березовський. – К. : Наукова думка, 1968. – 343 с.
22. Білодід І. К. Вибрані праці в 3-х томах / [гол. ред. В. Н. Русанівський]. – К. : Наук. думка, 1986. – Т. 1 – 446 с.
23. Блумфілд Л. Язык / Леонард Блумфілд. – М. : Прогресс, 1968. – 608 с.
24. Бобух Н. М. Антонімічна парадигма добро – зло в українському поетичному тексті / Н. М. Бобух // Лінгвістика : зб. наук. праць. – №4 (10). – Луганськ : “Альма-матер”, 2006. – №4 (10). – С. 198–204.
25. Богатырев П. Г. Вопросы теории народного искусства / Петр Григорьевич Богатырев. – М. : Искусство, 1971. – 544 с.
26. Богдан С. К. Мовний етикет українців : традиції і сучасність / Світлана Калениківна Богдан. – К. : Рідна мова, 1998. – 475 с.
27. Богданов В. В. Речевое общение : прагматические и семантические аспекты / Валентин Васильевич Богданов. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1990. – 88 с.
28. Богушевич Д. Г. Единица, функция, уровень : к проблеме классификации языка / Дмитрий Георгиевич Богушевич. – Минск : Высшая школа, 1985. – 116 с.
29. Боднар О. І. Часова структура української народної казки / О. І. Боднар // Мова та стиль українського фольклору : збірник наукових праць. – К. : ІЗМН, 1996. – С. 85–101.
30. Бойко Н. В. Категория “образа автора” в современной литературной критике. Лингвистический аспект : автореф. дис. на соиск. научн. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.02 “Русский язык” / Наталья Владимировна Бойко. – Харьков : Харьковск. гос. пед. ин-т им. Г. Сковороды, 1982. – 25 с.
31. Бондаренко Л. В. Склад та комунікативні функції вторинних часток : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец.

10.02.01 "Українська мова" / Людмила Василівна Бондаренко. – Кіровоград, 2005. – 20 с.

32. Бочкова О. С. Модальный аспект художественного текста : на материале произведений В. Ходасевича : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 "Русский язык" / Оксана Сергеевна Бочкова. – Краснодар, 2008. – 20 с.

33. Брандес М. П. Языковой стиль художественного повествования (на материале немецкой художественной прозы) : автореф. дис. на соиск. научн. степени д-ра. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / Маргарита Петровна Брандес. – К. : Киевск. гос. ун-т им. Т. Шевченко, 1989. – 36 с.

34. Брудный А. А. О сознании текста / Арон Абрамович Брудный // Мысль и текст : сб. науч. тр. – Фрунзе, 1988. – С. 3–9.

35. Будагов Р. А. Писатели о языке и язык писателей / Рубен Александрович Будагов. – М. : Изд-во МГУ, 1984. – 280 с.

36. Бузаров В. В. Круговорот диалогической речи, или взаимодействие грамматики говорящего и грамматики слушающего / Владимир Васильевич Бузаров. – Ставрополь : Изд-во Ставропольского госуниверситета, 2001. – 168 с.

37. Булаховський Л. А. Вибрані праці в 5-ти томах. / Булаховський Леонід Арсенійович. – К. : Наукова думка, 1975. – Т. 1 : Загальне мовознавство. – 496 с.

38. Булаховський Л. А. Мовні засоби інтимізації в поезії Тараса Шевченка. Інтимізуючі займенники / Леонід Арсенійович Булаховський // Вісті АН УРСР. – К. : Рад. школа, 1941. – Вип. 3 – 4. – С. 75.

39. Булыгина Т. В. Пражская лингвистическая школа / Т. В. Булыгина // Основные направления структурализма. – М., 1964. – 287 с.

40. Бюлер К. Теория языка / Карл Бюлер. – М. : Прогресс, 1993. – 502 с.

41. Василенко В. М. Художественная самодеятельность и фольклор / В. М. Василенко // Русская литература. – М., 1910 – № 2. – С. 205–219.
42. Васильева А. Н. Художественная речь. Курс лекций по стилистике для филологов : учеб. Пособ. / Анна Николаевна Васильева. – М. : Русский язык, 1983 – 256 с.
43. Васильева В. В. Стилистическая функция порядка слов (на материале сложноподчинённых предложений с уступительным значением в немецкой прозе и поэзии) / В. В. Васильева // Стилистический анализ художественного текста. – Смоленск, 1988. – С. 120–126.
44. Васильева Т. В. Заголовок в когнитивно-функциональном аспекте : на материале современного американского рассказа : автореф. дис. на соиск. канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / Т. В. Васильева. – М., 2005 – 24 с.
45. Ващенко В. С. Стилистичні явища в українській мові / Василь Семенович Ващенко. – 2-ге вид., переробл. і доп. – Харків : Вид-во Харківського ордена Трудового Червоного Прапора державного університету ім. О. М. Горького, 1976. – 228 с.
46. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание. / [отв. ред. М. А. Кронгауз]. – М. : Русские словари, 1996. – 416 с.
47. Венгранович М. А. Фольклорный текст : проблемы обусловленности лингвостилевой специфики / М. А. Венгранович // Вестник МГУ. – М. : Изд-во Московского университета, 2005. – Сер. 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. – С. 18–31.
48. Венгринюк М. І. Адресат у художньому тексті (на матеріалі української прози ХХ століття): автореф. дис. на здобуття наук. ступеню канд. філол. наук: спец. 10.02.01 “Українська мова” / М. І. Венгринюк. – Івано-Франківськ, 2006. – 20 с.
49. Веселова Н.А. Заглавие литературно-художественного текста (антология и поэтика) : автореф. дис. на соиск. канд. филол. наук : спец. 10.01.08 “Теория литературы” / Н. А. Веселова. – М., 2005. – 23 с.

50. Веселовский А. Н. Историческая поэтика / Александр Николаевич Веселовский. – М. : Высш. шк., 1989. – 406 с.
51. Виноградов В. В. Проблема образа автора в художественной литературе / Владимир Викторович Виноградов // О теории поэтической речи. – М. : Наука, 1971. – С. 125–177.
52. Виноградов В. В. Стилистика. Теория поэтической речи. Поэтика / Владимир Викторович Виноградов // Проблемы русской стилистики. – М. : Высшая школа, 1981. – С. 20–183.
53. Виноградов В. В. Избранные труды : Лексикология и лексикография / Виктор Владимирович Виноградов. – М. : Изд-во АН СССР, 1955. – 312 с.
54. Виноградов В. В. Основные вопросы синтаксиса предложения / В. В. Виноградов // Вопросы грамматического строя. – М. : Изд-во АН СССР, 1955. – 482 с.
55. Виноградова Л. Н. Оппозиция “живой” – “мертвый” в фольклоре и народной культуре славян // Славянская традиционная культура и современный мир : сб. матер. научн. конф. – М. : Гос. респ. центр. рус. фольклора, 2005. – Вып. 8. – С. 18–26.
56. Винокур Г. О. Филологические исследования : Лингвистика и поэтика / Григорий Осипович Винокур – М. : Наука, 1990. – 452 с.
57. Винокур Т. Г. Говорящий и слушающий. Варианты речевого поведения / Татьяна Григорьевна Винокур. – М. : Наука, 1993. – 172 с.
58. Винокур Т. Г. Закономерности стилистического использования языковых единиц / Татьяна Григорьевна Винокур. – М. : Наука, 1980. – 237 с.
59. Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки / Елена Михайловна Вольф. – 2-е изд., доп. – М. : Эдиториал УРСС, 2002. – 280 с.
60. Воробьева О. П. Текстовые категории и фактор адресата / Ольга Петровна Воробьева. – К. : Вища школа, 1993. – 200 с.

61. Вступ до філософії : історико-філософська пропедевтика. Підручник / [Г. І. Волинка, В. І. Гусєв, І. П. Огородник, Ю. О. Федів]. – К. : Вища школа, 1999. – 624 с.
62. Выготский Л. С. Психология искусства / Лев Семенович Выготский. – 2-е изд. – М. : Искусство, 1968. – 326 с.
63. Гегель Г. В. Ф. Философия религии / Георг Вильгельм Фридрих. – М. : Мысль, 1976. – Том 2. – С. 226 – 227.
64. Гадамер Г.-Г. Истина и метод : Основы философской герменевтики / Ганс-Георг Гадамер ; [пер. с нем. Б. Н. Бессонов]. – М. : Прогресс, 1988. – 704 с.
65. Гайдеггер М. Дорогою до мови / Мартін Гайдеггер ; [пер. з нім. В. Кам'янець] – Львів : Літопис, 2007. – 232 с.
66. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / Илья Романович Гальперин. – М. : Наука, 1981 – 140 с.
67. Гаспарян Г. Р. Языковые особенности произведений У. Фолкнера в аспекте коммуникативной стилистики: автореф. дис. на соиск. научн. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / Г. Р. Гаспарян. – М. : МГПИИЯ им. М.Тореза, 1984. – 23 с.
68. Голубовська І. В. Творчість Наталени Королевої в контексті розвитку української літератури першої половини ХХ ст. : дис. ... канд. филол. наук : 10.01.01 / Голубовська Ірина Владиславівна. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2002. – 191 с.
69. Голубовська І. О. Метафорико-символічні іпостасі зоонімів у рамках фрагмента мовної картини світу „царство тварин” / І. О. Голубовська // Мовознавство. – 2003. – № 6. – С. 61– 68.
70. Гольдин В. Е. Обращение. Теоретические проблемы / В. Е. Гольдин. – Саратов : Либроком, 2009. – 134 с.
71. Греч Н. Практическая русская грамматика / Николай Греч. – СПб., 1827. – 579 с.

72. Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию / Вильгельм фон Гумбольдт ; [пер. с нем. Г. В. Рамишвили]. – М. : Прогресс, 2000. – 398 с.
73. Гусев В. Е. Психология коллективного творчества / Виктор Евгеньевич Гусев // Содружество наук и тайны творчества. – М. : Наука, 1968. – С. 218–234.
74. Гусев В. Е. Эстетика фольклора / Виктор Евгеньевич Гусев – Л. : Наука, 1967. – 319 с.
75. Гуссерль Э. Идеи к чистой феноменологии и феноменологической философии / Эдмунд Гуссерль ; [гл. ред. А. В. Михайлов]. – М. : ДИК, 1999. – Т. 1: Общее введение в чистую феноменологию. – 335 с.
76. Давидюк В. Ф. Чи казка справді небилиця? / Віктор Феодосійович Давидюк. – Луцьк : Надстир'я, 1993. – 29 с.
77. Давидюк В. Ф. Первісна міфологія українського фольклору / Віктор Феодосійович Давидюк. – Луцьк : Волинська книга, 2007. – 320 с.
78. Данилова, Ю. Ю. Заглавия как “тексты-примитивы” (на материале поэтических текстов З. Н. Гиппиус) / Ю. Ю. Данилова // III Международные Бодуэновские чтения : И. А. Бодуэн де Куртенэ и современные проблемы теоретического и прикладного языкознания : труды и материалы : в 2 т. – Казань, 2006. – Т. 1. – С. 69–72.
79. Дей О. І. Сторінки з історії української фольклористики / Олексій Іванович Дей. – К. : Наук. думка, 1975. – 271с.
80. Денисова С. П. Интимизация и лингвистические средства ее выражения в русской художественной прозы конца XIX – начала XX ст. : автореф. дис. на соиск. научн. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 “Русский язык” / С. П. Денисова. – К., 1991. – 16 с.
81. Денисюк І. Національна специфіка українського фольклору (Матеріали до лекції) / І. Денисюк // Вісник Львівського університету. – Львів : Світ , 2003. – Серія філологічна. – Вип. 31. – С. 8.

82. Джанджакова Е. О поэтике заглавий / Е. О. Джанджакова // Лингвистика и поэтика. – М., 1979. – С. 207–214.
83. Дзюбак Н. М. Структурно-комунікативні ознаки неповноти речення : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Дзюбак Наталія Миколаївна. – К., 1999. – 203 с.
84. Дильтей В. Категории жизни // Вопросы философии / Вильгельм Дильтей. – М., 1995. – № 10. – С. 129–144.
85. Дудик П. С. Неповні речення в сучасній українській літературній мові / П. С. Дудик // Дослідження з синтаксису української мови. – К. : Вид-во АН УРСР, 1958. – С. 129–260.
86. Дудик П. С. Синтаксис сучасного українського розмовного літературного мовлення / Петро Семенович Дудик. – К. : Наук. думка, 1973. – 288 с.
87. Дудик П. С. Стилїстика української мови : навч. посіб. / Петро Семенович Дудик. – К. : Видавн. центр "Академія", 2005. – 368 с.
88. Дунаєвська Л. Ф. Про поезику українських народних казок про тварин / Л. Ф. Дунаєвська // Вісник Київського університету. – К. : Вища школа. – 1976. – Серія Філологія. – № 18. – С. 43–52.
89. Душенко К. В. „Лях” и „москаль”: взаимные стереотипы поляков и русских / К. В. Душенко // Человек : образ и сущность. Слово и культура. Ежегодник. – М., 2003. – С. 140–160.
90. Емельянов Л. И. Методологические вопросы фольклористики / Л. И. Емельянов. – Л. : Наука, 1978. – 206 с.
91. Емельянов Л. И. Современная художественная самодеятельность и проблемы фольклористики / Л. И. Емельянов // Фольклор и художественная самодеятельность. – Л., 1968. – С. 20–43.
92. Емельянова А. В. Темпоральные частицы в немецкоязычной рекламе : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / А. В. Емельянова. – Иваново, 2007. – 23 с.
93. Єрмоленко С. Я. Стилїстичне значення порядку слів /

С. Я. Єрмоленко // Укр. мова і література в школі. – К., 1972. – № 8. – С. 29–38.

94. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика : деякі аспекти досліджень / В. В. Жайворонок // Мовознавство. – № 5. – 2001. – С. 48–63.

95. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика / Віталій Вікторович Жайворонок. – К. : Довіра, 2007. – 262 с.

96. Жерибко Н. Н. Зооморфизм как философский и лингвистический термин / Н. Н. Жерибко // Лексико-грамматические инновации в современных славянских языках; Материалы II Международной научной конференции. – Днепропетровск : Пороги, 2005. – С. 144–146.

97. Жуйкова М. В. Дещо про образ вовка в мовній картині світу білорусів / М. В. Жуйкова // Семантика мови і тексту : зб. ст. VI Міжнародної наукової конференції. – Івано-Франківськ : Плай, 2000. – С. 194–197.

98. Жуйкова П. С. Английские клаузы : грамматический, прагматический и дискурсивный аспекты : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / П. С. Жуйкова. – Волгоград, 2007. – 24 с.

99. Жук Т. В. Лексичний та синтаксичний повтор в українській народній творчості (на матеріалі українських народних казок) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Жук Тетяна Василівна. – Ніжин, 2004. – 201 с.

100. Жук Т. В. Лексичний та синтаксичний повтор в українській народній творчості (на матеріалі українських народних казок) : автореф. дис. канд. філол. наук : 10.02.01 "Українська мова" / Т. В. Жук. – Ніжин, 2005. – 18 с.

101. Жук Т. В. Синтаксичний повтор в українській народній казці / Т. В. Жук // Сіверянський літопис. – Чернігів, 2002. – № 3 (45). – С. 59–62.

102. Земская Е. А. Русская разговорная речь / Елена Андреевна Земская. – М. : Наука, 1973. – 485 с.

103. Золотова Г. А. О модальности предложения в русском языке / Г. А. Золотова // Научные доклады высшей школы. Филологические науки. – М. : МГУ, 1962. – №4. – С. 65–66.

104. Золотова Г. А. Коммуникативные аспекты русского синтаксиса / Галина Александровна Золотова. – М. : Эдиториал УРСС, 2003. – 368 с.

105. Золян С. Т. Семантические аспекты поэтики адресата / С. Т. Золян // Res philological : сб. ст. [Ред. Д. С. Лихачева]. – Л. : Наука, 1990. – С. 351–356.

106. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад : на матеріалі англomовних перекладів української прози / Р. П. Зорівчак. – Львів : Вид-во Львівськ. держ. ун-ту, 1989. – 216 с.

107. Иванов В. В. Славянские языковые моделирующие семиотические системы / В. В. Иванов, В. Н. Топоров. – М. : Наука, 1965. – 246 с. – (Древний период).

108. Иванов В. В. Реконструкция индоевропейских слов и текстов / В. В. Иванов // Известия Академии наук СССР. – 1975. – Т.34. – № 5. – С. 399–408.

109. Иванчикова Е. А. Парцелляция, ее коммуникативно-экспрессивные и синтаксические функции / Е. А. Иванчикова // Морфология и синтаксис современного русского литературного языка. – М. : Наука, 1968. – С. 48–61.

110. Іваніна Т. В. Малоформатний англomовний політико-біографічний текст : структурний і прагматичний аспекти : дис... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / Іваніна Тетяна Вікторівна. – Харківський національний ун-т ім. В.Н.Каразіна. – Х., 2007. – 200 с.

111. Ільченко О. М. Етикет англomовного наукового дискурсу / Ольга Михайлівна Ільченко. – К. : ІВЦ “Політехніка”, 2002. – 288 с.

112. Каган М. С. Морфология искусства / Моисей Самойлович Каган. – М. : Политиздат, 1972. – 440 с.

113. Караулов Ю. Н., Красильникова Е. В. Русская языковая личность и задачи ее изучения: предисл. / Ю. Н. Караулов, Е. В. Красильникова // Язык и личность : сб. ст. – М. : Наука, 1981. – С. 3 – 10.

114. Карпенко М. А. Из лингвистической терминологии Л. А. Булаховского : деэтимологизация, интимизация, сверхфразовое единство / М. А. Карпенко // Лингвистическая терминология в советском языкознании. – Нижний Новгород : Изд-во Нижегородск. ун-та, 1991. – С. 35–36.

115. Карпенко С. Д. Явище тотемізму в українських народних казках про тварин / С. Д. Карпенко // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка : зб. наук. пр. – К. : ВПЦ “Київський університет”, 2002. – Українознавство. – Вип. 6. – С. 39–45.

116. Карпенко С. Д. Міфологічні мотиви в українських народних казках про тварин : монографія / Світлана Дмитрівна Карпенко. – Біла Церква, 2008. – 170 с.

117. Карпов И. П. Автор в рассказах Чехова и Бунина / И. П. Карпов // Жизнь и судьба малых литературных жанров : материалы конференции. – Иваново, 1996. – С. 177–186.

118. Кацнельсон С. Д. Типология языка и речевое мышление / Соломон Давидович Кацнельсон. – Л. : Наука, 1972. – 224 с.

119. Киченко О. Фольклор як художня система (проблеми теорії) / Олександр Киченко. – Дрогобич : НВЦ “Каменяр”, 2002. – 216 с.

120. Клюев Е. В. Речевая коммуникация. Успешность речевого общения / Евгений Васильевич Клюев. – М. : РИПОЛ КЛАССИК, 2002. – 320 с.

121. Кожина М. Н. Стилистика русского языка / Маргарита Николаевна Кожина. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Просвещение, 1983. – 223 с.

122. Кожина Н. А. Заглавие художественного произведения : структура, функции, типология (на материале русской прозы 19 века) :

автореф. дис. на соиск. канд. филол. наук : спец. 10.02.01 “Русский язык” / Н. А. Кожина. – М., 1986. – 14 с.

123. Колесов В. В. Древняя Русь : наследие в слове. Мир человека / Владимир Викторович Колесов. – СПб : Филол. ф-т. СПбГУ, 2000. – 327 с.

124. Колокольцева Т. Н. Специфические коммуникативные единицы диалогической речи / Татьяна Николаевна Колокольцева. – Волгоград : Изд-во Волгоградского госуниверситета, 2001. – 260 с.

125. Кондаков И. В. К поэтике адресата / И. В. Кондаков // Res philological : Филологические исследования. – М. – Л. : Наука, 1990. – С. 132–147.

126. Кононенко В. І. Словесні символи в семантичній структурі фрази / В. І. Кононенко // Мовознавство. – К. : Вид-во НАН України, 1991. – №6. – С. 30–36.

127. Корбут А. Ю. Влияние повторов на формирование семантики текста. Результаты психолингвистического эксперимента / А. Ю. Корбут // Семантика и ее изучение в вузе. – Нижний Новгород, 1993. – С. 120.

128. Корольов І. Р. Комунікативна ситуація "виправдання" : функціонально-прагматичний та лінгвокультурний аспекти (на матеріалі української, російської та англійської художньої прози ХІХ ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.15 “Загальне мовознавство” / І. Р. Корольов. – К. : Вид-во нац. ун-ту ім. Т. Шевченка, 2008. – 19 с.

129. Корольова А. В. Типологія нарративних кодів інтимізації в художньому тексті : Монографія / Алла Валерянівна Корольова – К. : Вид. центр КНЛУ, 2002. – 267 с.

130. Корольова А. В., Дерев'янку М. М. Інтимізація як один зі способів попередження лінгвокультурних конфліктів / А. В. Корольова, М. М. Дерев'янку // Вісник Сумського державного університету. – Суми, 2007. – Вип. 1 – С. 29–33.

131. Корунець Л. І. Категорія димінутивності в англійській та українській мовах / Л. І. Корунець // Мовознавство. – К. : Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України, 1981. – № 4. – С. 81–85.
132. Космеда Т. А. Аксиологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки / Тетяна Анатоліївна Космеда. – Львів : ЛНУ, 2000. – 350 с.
133. Костомаров М. І. Слов'янська міфологія : Вибрані праці з фольклористики й літературознавства / Микола Іванович Костомаров. – К. : Либідь, 1994. – 384 с.
134. Костомаров Н. И. Об историческом значении русской народной поэзии / Н. И. Костомаров // Славянская мифология. – К., 1994. – С. 201–256.
135. Кочерган М. П. Загальне мовознавство : Підручник / Михайло Петрович Кочерган. – [2-ге вид., випр. і доповн.]. – К. : Видавн. центр "Академія", 2006. – 464 с.
136. Кравцов Н. И. Русская проза второй половины XIX века и народное творчество / Николай Иванович Кравцов. – М., 1972. – 87 с.
137. Красных В. В. Этнолингвистика и лингвокультурология / В. В. Красных. – М. : Гнозис, 2002. – 284 с.
138. Кремень В. Г. Філософія : підручник для вищої школи. / Василь Григорович Кремень – Х. : Прапор, 2004. – 736 с.
139. Кривонос В. Ш. Проблема читателя в Творчестве Гоголя / Владислав Шаевич Кривонос. – Воронеж : Изд-во Воронежск. гос. ун-та, 1981. – 166 с.
140. Кузьменкова Ю. Б. Английская и русская вежливость в контексте культурных традиций / Ю. Б. Кузьменкова // Вестник МГУ. – М. : Изд-во Московского университета, 2005. – Сер. 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. – С. 7–17.
141. Куликов Ю. Н. Искусство в ситуации фольклорной культуры / Ю. Н. Куликов // Проблемы методологии современного искусства. – М. : Наука, 1989. – С. 242 – 267.

142. Культура і побут населення України / [за ред. В. І. Наулко] – К. : Либідь, 1993. – 288 с.
143. Купер Дж. Енциклопедія символів / Джеймс Купер. – М. : Асоціація духовного єдинення "Золотий век", 1995. – 402 с.
144. Курс сучасної української літературної мови : в 2 т. / [за ред. Л. А. Булаховського]. – К. : Рад. шк., 1951. – Т. 2 : Синтаксис. – 408 с.
145. Кухаренко В. А. Інтерпретація тексту / Валерія Андреевна Кухаренко. – М. : Просвещение, 1988. – 192 с.
146. Лавриненко С. Т. Специфіка предикації в українській фантастичній казці / С. Т. Лавриненко // Мова та стиль українського фольклору : зб. наук. праць. – К. : ІЗМН, 1996. – С. 101–107.
147. Ларина Т. В. Категорія ввічливості в англійській і російській комунікативних культурах / Татяна Вікторівна Ларина. – М. : Изд-во Рос. ун-та дружби народів, 2003. – 315 с.
148. Лорд А. Б. Сказитель / Альберт Бейтс Лорд ; [пер. с англ. и коммент. Ю. А. Клейнера и Г. А. Левинтона]. – М. : Восточная литература, 1994. – 368 с.
149. Лосев А. Ф. Античная мифология в ее историческом развитии / Алексей Федорович Лосев. – М. : Учпедгиз, 1957. – 620 с.
150. Лосев А. Ф. Философия. Мифология. Культура / Алексей Федорович Лосев – М. : Политиздат, 1991. – 524 с.
151. Лосева Л. М. Как строится текст: пособие для учителей / Любовь Михайловна Лосева. – М. : Просвещение, 1980. – 96 с.
152. Лотман Ю. М. О семиотическом механизме культуры / Ю. М. Лотман, Б. А. Успенский // Учен. зап. Тарт. ун-та. – 1971. – № 284. – Вып. 5. – С. 144–166.
153. Лотман Ю. М. Феномен культуры / Юрий Михайлович Лотман // Избр. статьи : в 3 т. – Таллинн: "Александра", 1992. – Т. 1 : Статьи по семиотике и типологии культуры. – 1992. – С. 147–156.

154. Лотман Ю. М. О поэтах и поэзии : Анализ поэтического текста / Юрий Михайлович Лотман. – М. : Искусство-СПб, 1996. – 848 с.
155. Лотман Ю. М. Внутри мыслящих миров : Человек – текст – семиосфера – история / Юрий Михайлович Лотман. – М. : “Языки русской культуры”, 1999. – 464 с.
156. Маковский М. М. Язык – миф – культура. Символы жизни и жизнь символов / Марк Михайлович Маковский. – М. : Русские словари, 1996. – 330 с.
157. Мاستилко Н. В. Іспанська народна казка : жанрово-композиційний та лінгвопрагматичний аспекти : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.05 / Наталія Володимирівна Мاستилко. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2004. – 186 с.
158. Мелетинский Е. М. Миф и историческая поэтика фольклора // Фольклор. Поэтическая система / Е. М. Мелетинский. – М., 1977, С. 23–41.
159. Мишанич С. В. Фольклористичні та літературознавчі праці / Степан Васильович Мишанич. – Донецьк : Донецький національний університет, 2003. – Т. 2 – 467 с.
160. Мойсиенко В. Н. Вглубь поговорки / Василий Николаевич Мойсиенко. – К. : Радянська школа, 1989. – 221 с.
161. Мороховский А. Н. Стилистика английского языка / А. Н. Мороховский – К. : Выща школа, 1991. – 272 с.
162. Науман М. Введение в основные теоретические и методологические проблемы / Манфред Науман // Общество. Литература. Чтение. – М. : Прогресс, 1978. – С. 75–143.
163. Неклюдов С. Ю. Время и пространство в бытине / С. Ю. Неклюдов // Славянский фольклор. – М. : Наука, 1972. – С. 18–45.
164. Новохатська Н. В. Дефініції понять розмовний стиль, розмовне мовлення і розмовна конструкція у сучасній лінгвістиці / Н. В. Новохатська // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : зб. наук. пр. – К. : Логос, 2007. – Вип. 12. – С. 293–298.

165. Новохатська Н. В. Структурно-граматичні типи англійських розмовних конструкцій / Н. В. Новохатська // Науковий вісник Волинського національного університету імені Л. Українки. – Луцьк : Вежа, 2008. – Вип. 4. – С. 142–147.

166. Новохатська Н. В. Динаміка розмовних конструкцій в англійських та українських художніх текстах XVIII – поч. XXI ст. : дис. ... кандидата філол. наук : спец. 10.02.17 / Новохатська Наталія Василівна. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. – 201 с.

167. Ноздріна Л. А. Заглавие текста / Л. А. Ноздріна // Грамматика и смысловые категории текста : сб. науч. трудов МГПИИЯ им. М. Тореца. – М. : МГУ, 1985. – С. 176–185.

168. Ньюбина Л. М. Роль грамматической формы настоящего времени в сюжетно-композиционной структуре художественного текста: (на материале произведений короткого жанра) : автореф. дис. на соиск. научн. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 “Русский язык” / Л. М. Ньюбина. – Л., 1981. – 18 с.

169. Овчинникова Т. Е. Пространственная метафора в семантике модальных частиц дейктического происхождения : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 "Теория языка" / Т. Е. Овчинникова. – М., 2009. – 26 с.

170. Одинцов В. В. Стилистика текста / Виктор Васильевич Одинцов. – М. : Наука, 1980. – 134 с.

171. Ортега-и-Гассет Хосе. Избранные труды / Хосе Ортега-и-Гассет ; [пер. с исп. А. М. Руткевич]. – М. : Весь мир, 1997. – 704 с.

172. Основина, Г. А. О взаимодействии заглавия и текста (на материале рассказа А. П. Чехова “Устрицы”) / Г. А. Основина // РЯШ. – 2000. – № 4. – С. 62–66.

173. Останин А. И. Целевая соотносительность обращения и высказывания (на материале разговорной речи) / А. И. Останин // Филологические науки. – М. : Изд-во МГИМО, 1998. – № 1. – С. 65 – 3.

174. Остин Дж. Слово как действие / Джон Остин // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1986. – Вып. 17. – С. 22–131.

175. Островська О. М. Лінгвостилістичні засоби реалізації категорії оцінки (на матеріалі американської художньої прози) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / О. М. Островська. – Львів, 2001. – 20 с.

176. Павловська Л. О. Вербальні формули побажань у різноструктурних мовах : прагмасемантичний та лінгвокультурологічний аспекти : дис... канд. філол. наук : 10.02.17 / Павловська Людмила Олександрівна. – Рівне, 2009 – 201 с.

177. Пермяков Г. Л. Основы структурной паремологии / Григорий Львович Пермяков. – М. : Наука, 1988. – 236 с.

178. Пешковский А. М. Русский синтаксис в научном освещении / Александр Матвеевич Пешковский. – М. : Государственное учебно-педагог. изд-во министерства просвещения РСФСР, 1956. – 515 с.

179. Плачинда С. П. Словник давньоукраїнської міфології / Сергій Петрович Плачинда. – К. : Укр. письменник, 1993. – 63 с.

180. Плисецкий М. Роль памяти в фольклорном процессе / М. Плисецкий // Проблемы фольклора. – М. : Наука, 1975. – С. 53–59.

181. Поліщук Ф. М. Вивчення усної народної творчості : посібник для вчителя / Федір Микитович Поліщук. – К. : Рад. школа, 1978. – 128 с.

182. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови : підручник / Олександр Данилович Пономарів. – Тернопіль : Навчальна книга. – Богдан, 2000. – 248 с.

183. Попов Г. В. Производство и оформление газеты : учеб. пособ. для студентов спец. “Журналистика” / Г. В. Попов, С. М. Гуревич. – [2-е изд., перераб.]. – М. : Высш. шк., 1977. – С. 123–160.

184. Попович М. В. Мироззрение древних славян / Мирослав Владимирович Попович. – К. : Наукова думка, 1985. – 167 с.

185. Пospelов Г. Н. Теория литературы / Геннадий Николаевич Пospelов. – М. : Высш. шк., 1978. – 351 с.
186. Пoteбня А. А. Полное собрание сочинений. Мысль и язык / Александр Афанасьевич Пoteбня. – Одесса : Гос. издат. Украины, 1989. – Т. 1. – 188 с.
187. Пoxлебкин В. В. Словарь международной символики и Эмблематики / Вильям Васильевич Пoxлебкин. – М. : Международные отношения, 1995. – 560 с.
188. Пoчeпцoв Г. Г. Основы прагматического описания предложения / Георгий Георгиевич Пoчeпцoв. – К. : Вища школа, 1986. – 116 с.
189. Пoчeпцoв Г. Г. Теория и практика коммуникации (от речей президентов до переговоров с террористами) / Георгий Георгиевич Пoчeпцoв. – М. : Центр, 1998. – 352 с.
190. Пoчeпцoв О. Г. Основы прагматического описания предложения / Олег Георгиевич Пoчeпцoв. – К. : Вища школа, 1986. – 116 с.
191. Пpозoрoв В. В. Художественный текст и читательское восприятие / В. В. Пpозoрoв // Филологические науки. – М. : Изд-во МГИМО, 1978. – № 1. – С. 566–584.
192. Пpoпп В. Я. Жанровый состав русского фольклора / Владимир Яковлевич Пpoпп // Фольклор и действительность – М. : Изд-во МГУ, 1976. – С. 78.
193. Пpoпп В. Я. Исторические корни волшебной сказки / Владимир Яковлевич Пpoпп. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1986. – 362 с.
194. Пpoпп В. Я. Русская сказка (Собрание трудов В. Я. Пpoппа) / [под. ред. Ю. С. Рассказова]. – М. : Лабиринт, 2000. – 416 с.
195. Пyтилов Б. Н. К типологии природы фольклора и его специфики / Б. Н. Пyтилов // Русское народное поэтическое творчество. – М. : Высш. шк., 1986. – С. 80–90.

196. Пятигорский А. М. Материалы по истории индийской философии / Александр Моисеевич Пятигорский. – М. : Изд-во восточной литературы, 1962. – 250 с.
197. Радевич-Винницький Я. К. Україна : від мови до нації / Ярослав Костянтинович Радевич-Винницький – Дрогобич : Видавнича фірма "Відродження", 1997. – 360 с.
198. Радзівєвська Т. В. Текст як засіб комунікації / Тетяна Володимирівна Радзівєвська. – К. : Ін-т укр. мови НАН України, 1998. – 192 с.
199. Рикер П. Конфликт интерпретаций : Очерки о герменевтике / Поль Рикер ; [пер. с. фр. И. С. Вдовина]. – М. : Канон-Пресс-Ц : Кучково поле, 1995. – 624 с.
200. Росовецький С. К. Український фольклор у теоретичному висвітленні : підручник / Станіслав Казимирович Росовецький. – К. : Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2008. – 623 с.
201. Рубцов Н. Н. Символ в искусстве и жизни: философское размышление / Николай Николаевич Рубцов. – М. : Наука, 1991. – 176 с.
202. Русанівський В. М. Дієслово – рух, дія, образ / Віталій Макарович Русанівський. – К. : Рад. школа, 1977. – 110 с.
203. Русин М. Ю. Фольклор : традиції і сучасність / Михайло Юрійович Русин. – К. : Либідь, 1991. – 102 с.
204. Садофьева А. Ю. Культурно-бытовые детали художественного текста в сопоставительном изучении (на материале английских переводов произведений Н. В. Гоголя, М. Е. Салтыкова-Щедрина, А. Н. Островского) : автореф. дис. на соиск. научн. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.20 "Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание" / А. Ю. Садофьева. – М., 2009. – 16 с.
205. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. – К. : Полтава : Довкілля, 2006. – 716 с.

206. Селіванова О. О. Опозиція свій – чужий у етносвідомості / О. О. Селіванова // Мовознавство. – 2005. – № 1. – С. 26–34.
207. Сенічева О. А. Засоби вираження внутрішнього мовлення в художньому тексті : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.15 "Загальне мовознавство" / О. А. Сенічева. – Донецьк, 2005. – 20 с.
208. Серль Дж. Что такое речевой акт? / Джон Серль // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1986. – Вып. 17. – С. 151–170.
209. Серль Дж., Вандервекен Д. Основные понятия исчисления речевых актов / Дж. Серль, Д. Вандервекен // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1986. – Вып. 17. – С. 242–263.
210. Сиротинина О. Б. Современная разговорная речь и ее особенность : учебн. пособ. для студентов пед. ин-тов по специальности "Русский язык и литература" / Ольга Борисовна Сиротинина. – М. : Просвещение, 1974. – 144 с.
211. Сковородников А. П. Эллипсис как стилистическое явление современного русского литературного языка (пособие для спецкурса) / Александр Петрович Сковородников. – Красноярск : КГПИ, 1978. – 94 с.
212. Скребнев Ю. М. Типичные конструкции синтаксиса английской разговорной речи : пособ. для учителей / Юрий Максимович Скребнев. – Уфа : Башкирский гос. ун-т им. 40-летия Октября, 1962. – 37 с.
213. Слухай Н. В. Художественный образ в аспекте лингвистики текста / Наталия Витальевна Слухай. – Симферополь, 2000. – С. 84–90.
214. Смирнов И. П. Система фольклорных жанров (метафизика фольклора) / И. П. Смирнов // Лотмановский сборник 2. – М. : ОГИ, 1997. – С. 14–38.
215. Смирнов И. П. Художественный смысл и эволюция поэтических систем / Игорь Павлович Смирнов. – М. : Наука, 1977. – 203 с.

216. Соймонов А. Д. Художественная самодеятельность как проблема фольклористики / А. Д. Соймонов // Русский фольклор. – М., 1964. – Вып. IX. – С. 3–25.
217. Соколова З. П. Животные в религиях : учеб. пособие для вузов по специальности "Религиоведение" / Зоя Петровна Соколова. – СПб. : Лань, 1998. – 285 с.
218. Степанов Г. В. Единство выражения и убеждения (автор и адресат) / Г. В. Степанов // Язык. Литература. Поэтика. – М. : Наука, 1988. – С. 106–124.
219. Степанов, Ю.С. Константы: Словарь русской культуры / Юрий Сергеевич Степанов. – [2-е изд., испр. и доп.]. – М. : Академический проект, 2001 – 590 с.
220. Стернин И. А. Очерк английского коммуникативного поведения / И. А. Стернин, Т. В. Ларина, М. А. Стернина. – Воронеж : Истоки – 2003. – 183 с.
221. Сучасна українська літературна мова / [за заг. ред. І. К. Білодіда]. – К. : Наук. думка, 1969. – 583 с.
222. Тайлор Э. Первобытная культура. / Э. Тайлор. – М. : Изд-во полит. литературы, 1989. – 576 с.
223. Тараненко О. О. Про демінутив як вияв національної ментальності (деякі міжмовні паралелі) / О. О. Тараненко // Вісник КНЛУ. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2009. – Серія : Філологія. – С. 43–52.
224. Таранець В. Г. Діахронія мови : збірка статей / Валентин Григорович Таранець. – Одеса : “Друкарський дім”, 2008. – 232 с.
225. Тарасова Е. В. Синергетические тенденции в современной лингвистике / Е. В. Тарасова // Вісник Харківськ. нац. ун-ту. – Х., 2000. – № 500. – С. 15–23.
226. Тищенко О. В. Мовно-культурний образ “своїх” і “чужих” в етнономінаціях : семантика і прагматика (на матеріалі західно- і східнослов’янських мов та фольклору) / О. В. Тищенко // Слов’янський

вісник : зб. наук. праць. – Рівне, 2008. – Серія “Філологічні науки”. – Вип. 7. – С. 3–14.

227. Тищенко О. В. Вербальний компонент ритуального тексту в різномовному відбитті / О. В. Тищенко // Збірник праць з іноземної філології. – Ужгород : УжНАУ, 2009. – С. 6–20.

228. Ткаченко Т. В. Засоби стилізації розмовності в прозі Михайла Стельмаха : автореф. дис. канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Т. В. Ткаченко. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2006. – 20 с.

229. Толстая С. М. Терминология обрядов и верований как источник реконструкции древней духовной культуры / С. М. Толстая // Славянский и балканский фольклор. Реконструкция древней славянской духовной культуры : источники и методы. – М. : Наука, 1989. – С. 215–219.

230. Трофимова Э. А. Структурные особенности английской разговорной речи : учеб. пособ. для преподавателей, аспирантов и студентов старших курсов факультетов иностр. яз/ Э. А. Трофимова. – Ростов-н/Дону : Ростовский-на-Дону гос. педагог. ун-т, 1972. – 100 с.

231. Трофимова Э. А. Синтаксические конструкции английской разговорной речи / Э. А. Трофимова. – Ростов : Изд-во Ростовск. ун-та, 1981. – 160 с.

232. Усачева В. В. Здоровье / В. В. Усачева // СДЭС, т. 1., с. 299–303.

233. Успенский Б. А. Филологические разыскания в области славянских древностей (Реликты язычества в восточнославянском культе Николая Мирликийского) / Борис Андреевич Успенский. – М. : Изд-во МГУ, 1982. – 245 с.

234. Уфимцева А. А. Типы словесных знаков / Анна Анфилофьевна Уфимцева. – М. : Наука, 1974. – 206 с.

235. Сосюр Ф. де. Курс загальної лінгвістики / Фердінан де Сосюр. – К. : Основи, 1998. – 324 с.

236. Фабіан М. П. Етикетна семантика в лексичній системі української мови як складовий елемент мовної картини світу / М. П. Фабіан // Семантика мови і тексту : зб. статей IV міжн. наук. конф. – Івано-Франківськ : Плай, 2000. – С. 596–600.

237. Федоренко О. Д. Емоційно-оцінний потенціал демінутивів у публіцистиці (на матеріалі української періодици 1995 – 2004 років) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеню канд. філол. наук : спец. 10.01.08 “Журналістика” / О. Д. Федоренко. – Київ, 2006. – 28 с.

238. Формановская Н. И. Речевое взаимодействие: коммуникация и прагматика / Наталья Ивановна Формановская. – М. : “ИКАР”, 2007. – 480 с.

239. Фрезер Дж. Золотая ветвь. Дополнительный том / Дж. Фрезер ; [пер. с англ. А. П. Хомик] – М. : Рефл-бук ; К. : Воклер, 1998. – 464 с.

240. Фурист Н. П. Структура інтимізації як мовленнєвого акту / Н. П. Фурист // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – Серія 9 “Сучасні тенденції розвитку мов”. – Вип. 4. – С. 269–273.

241. Фурист Н. П. Інтимізовані звертання як інтенціональні маркери фольклорних текстів / Н. П. Фурист // Вісник студентського наукового товариства Горлівського державного педагогічного інституту іноземних мов : матеріали Всеук. наук.-практ. конф. молодих учених “Мовна комунікація і сучасні технології у форматі різнорівневих систем”. – Горлівка : Вид-во ГДПІМ, 2010. – Вип. 25. – С. 100–103.

242. Фурист Н. П. Міждисциплінарний характер інтимізації як феномена комунікативної лінгвістики / Н. П. Фурист // Проблеми семантики слова, речення та тексту : зб. наук. пр. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2010. – С. 255–263.

243. Фурист Н. П. Способи, прийоми і засоби інтимізації мовленнєвого акту комунікації / Н. П. Фурист // Система і структура східнослов'янських мов : зб. наук. пр. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. – Вип. 2. – С. 276–285.

244. Фурист Н. П. Особливості фольклорної інтимізації / Н. П. Фурист // Сучасні дослідження з іноземної філології : зб. наук. пр. – Ужгород : “ТІМРАНИ”, 2010. – Вип. 8. – С. 557–561.
245. Фурист Н. П. Засоби діалогізованого авторського мовлення в українському фольклорі / Н. П. Фурист // Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур (пам'яті Леоніда Булаховського) : зб. наук. пр. : спец. вип. – К. : Київський університет, 2010. – С. 143–151.
246. Фурист Н. П. Національна маркованість лексичних повторів в англійських та українських казках про тварин / Н. П. Фурист // Проблеми зіставної семантики : зб. наук. пр. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2011. – С. 234–241.
247. Хайтаун Д. Е. Тотемизм, его сущность и происхождение / Д. Е. Хайтаун. – Сталпнабад, 1958. – 251 с.
248. Хомечко. Г. Демінутивни як самобутня прикмета української мови [електронний ресурс] / Г. Хомечко // Альманах Перекладацької майстерні 2000 – 2001. – Львів ; Дрогобич : Коло, 2002. – режим доступу : http://www.humanities.org.ua/TW/OR/homechko_OR.htm
249. Чахоян Л. П. Синтаксис диалогической речи современного английского языка : учеб. пособ. / Людмила Павловна Чахоян. – М : Высш. шк., 1979. – 168 с.
250. Чистов К. В. И. А. Федосова. Историко-культурный очерк / Кирилл Васильевич Чистов. – Петрозаводск, 1988. – С. 8.
251. Чистов К. В. Народные традиции и фольклор / Кирилл Васильевич Чистов. – Л. : Наука, 1986. – 303 с.
252. Чупелева Н. В. “Ars vetus – Ars nova” : М. М. Бахтін / Н. В. Чупелева. – К. : Гнозис, 1999. – 216 с.
253. Шамраенко Е. Н. Уровень восприятия сильных позиций текста / Е. Н. Шамраенко // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. – Симферополь : Изд-во ТНУ, 2006. – Серия “Филология”. – № 2. – Том 19 (58). – С. 252–255.

254. Шахматов А. А. Синтаксис русского языка / Алексей Александрович Шахматов. – 2-е изд. – Л. : Учпедгиз, 1941. – 620 с.
255. Шаховский В. И. Эмотивный компонент значения и методы его описания / Виктор Иванович Шаховский. – Волгоград : ВГПИ, 1983. – 94 с.
256. Шаховский В. И., Сорокин Ю. А., Томашева И. В. Текст и его когнитивно-эмотивные метаморфозы : Межкультурное понимание и лингвоэкология / В. И. Шаховский, Ю. А. Сорокин, И. В. Томашева. – Волгоград : Перемена, 1998. – 148 с.
257. Шведова Н. Ю. Активные процессы в современном русском синтаксисе / Наталья Юльевна Шведова. – М. : Просвещение, 1966. – 378 с.
258. Шеломенцев В. М. Етикет і сучасна культура спілкування / В. М. Шеломенцев. – 2-ге вид. – Житомир : Лібра, 2003. – 416 с.
259. Шифрин Б. Интимизация в культуре / Борис Шифрин // Даугава. – Рига :, 1989. – № 8. – С. 88–94.
260. Шлейермахер Ф. Герменевтика / Фридрих Шлейермахер ; [пер. с нем. А. Л. Вольского]. – СПб. : Европейский дом, 2004. – 242 с.
261. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник / Каленик Федорович Шульжук. – К. : Видавничий центр "Академія", 2004. – 406 с.
262. Щедровицкий Г. П. Избранные труды / Георгий Петрович Щедровицкий. – М. : Школа культурной политики, 1995. – 800 с.
263. Щербань М. Т. Семантична характеристика інтенсифікаторів прагматичного значення : спроба формалізованого опрацювання / М. Т. Щербань // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – Житомир, 2008. – Серія : Філологічні науки. – Вип. 39. Філологічні науки. – С. 227–230.
264. Яскевич О. К. Особенности использования лексических средств интимизации в современном английском языке : автореф. дис. на соиск. научн. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / О. К. Яскевич. – К., 1990. – 15 с.

265. Andersen P. B. A Theory of Computer Semiotics : Semiotic Approaches to Construction and Assessment of Computer Systems / P. B. Andersen // Semiotic review of books. – 1993. – Vol. 4.2. – P. 2–4.
266. Andrejev N. A characterization of the ukrainian tale corpus / N. Andreev. – Fabula, Bd I, 1958. – P. 228–238.
267. Barber R. Myths and legends of the British Isles / Richard Barber. – N. Y. : Barnes and Noble, 2000. – 566 p.
268. Baughman E. W. Type and motiv-index of the folktales of England and North America / E. W. Baughman. – The Hague : Mouton & Co., 1966. – 607 p.
269. Bloch M. Y. A course in theoretical English grammar / M. Y. Bloch. – M. : ВУСШ. ШК., 1983. – 383 p.
270. Bolinger D. Degree Words / D. Bolinger. – The Hague : Mouton De Gruyter, 1972. – 324 p.
271. Clark H. The Universe of Interpretation / H. Clark // Semiotic review of books. – 1992. – Vol. 3.1. – P. 6–8.
272. County Folk-Lore. Publications of the Folk-Lore Society. – London : David Nutt, 57-59 Long Acre, 1908. – 435 p.
273. Curme G. O. A Grammar of the English Language / George O. Curme. – Boston : Heath, 1931. – Vol. III : Syntax. – 616 p.
274. Danet B. SRB Insights : Computer-Mediated Communication / B. Danet. // Semiotic review of books. – 1995. – Vol. 6.2. – P. 8–10.
275. Debatin B. Computers at Work : The Semiotics of Interface Design / B. Debatin. // Semiotic review of books. – 1993. – Vol. 4.2. – P. 2–4.
276. Debatin B. Metaphors and Computers / B. Debatin. // Semiotic review of books. – 1992. – Vol. 3.1. – P. 4–6.
277. Dijk van T.A. Pragmatics and Poetics / T. A. van Dijk // Pragmatics of Language and Literature. – 1976. – P. 24–53.

278. Dressler W. U. & Barbaresi L. M. (1994) *Morphogramatics. Diminutives and intensifiers in Italian, German, and other languages.* – Berlin ; N. Y. : Mouton de Gruyter, 1994. – 540 p.

279. Foley W. *Information packaging in the clause* / William A. Foley, Robert D. Van Valin Jr. // *Language Typology and Syntactic Description.* – Cambridge : Cambridge University Press, 1985. – P. 282–364.

280. *Folk-Lore: A Quarterly Review of Myth, Tradition, Institution, & Custom* // *Incorporating the Archaeological Review and the Folk-Lore Journal.* London : Published for the Folk- Lore Society by David Nutt, 270, Strand, 1890. – Vol. I. – 616 p.

281. *Folklore, myths and legends of Britain* / The Reader's Digest Association Limited. – L., 1973. – 552 p.

282. Friedeman N. *Point of View in Fiction : the Development of a Critical Concept* / N. Friedeman // *Publications of the Modern Language Association of America*, 1955. – vol. 70. – №5. – P. 160 – 184.

283. Ha Man Wah Maria. *The Pragmatic Functions of Non-Canonical Word Orders. A Survey on Topicalization, Left Dislocation and Right Dislocation* / Ha Man Wah Maria, Tsoi I Wai Chuen Thomas, Yeung Yu Jessica. – Hong Kong : Chinese University of Hong Kong, 2006. – 18 p.

284. Haspelmath M. *Coordination* / Martin Haspelmath // *Language typology and linguistic description.* – Second edition. – Cambridge : Cambridge University Press, 2000. – P. 2–50.

285. Hatch E. *Discourse and Language Education* / Evelyn Hatch. – Cambridge : Cambridge University press, 1992. – 338 p.

286. Ipsen G. *From environment to culture : Aspects of continuity* / Guido Ipsen // *Sign Systems Studies.* – 2006. – Vol. 34.1. – P. 83–103.

287. Lobeck A. *Ellipsis. Functional heads, licensing and identification* / Anne Lobeck. – Oxford : Oxford University Press, 1995. – 210 p.

288. Kempe V., Brooks P. J. & Pirott L. *How can child-directed speech facilitate the acquisition of morphology* V.Kempe, P. J. Brooks & L. Pirott / . –

State University of New York at Oswego, The College of Staten Island of the City University of New York, 2001. – P. 1237–1254.

289. Lowth R. *A Short Introduction to English Grammar* / Robert Lowth. – London : J. Hughs, 1762. – 132 p.

290. Lyons J. *Semantics. L. etc.* / John Lyons. – Cambridge Univ. Press, 1978. – 1, 2. – 897 p.

291. Mac Shane. M. *A theory of ellipsis* / Shane Mac. Marjorie. – Oxford : Oxford University Press, 2005. – 257 p.

292. Murray L. *An English Grammar* / Lindley Murray. – Philadelphia : B. Johnson, 1803. – 312 p.

293. Neuman S. *Reimagining Women : Representations of Women in Culture* / S. Neuman, G. Stephenson // *Semiotic review of books*. – 1995. – Vol. 6.3. – P. 6–7.

294. Palmer Roy. *Britain's Living Folklore* / Roy Palmer. – Oxford, 1986. – 197 p.

295. Ross J. *Constraints on Variables in Syntax* : doctoral dissertation / John Robert Ross. – Massachusetts Institute of Technology, 1967. – 501 p.

296. Searle J. *Expression and meaning* / John R. Searle. – Cambridge : Cambridge University Press, 1979. – 254 p.

297. Short M. *Exploring the Language of Poems, Plays and Prose* / Mick Short. – Longman London and New York, 1996. – 399 p.

298. Thompson S. *The Types of the Folk-tale. A Classification and Bibliography* / S. Tompson. – Helsinki, 1961.– 569 p.

299. Uther H.-J. *The Types of International Folktales. A Classification and Bibliography I-III* / H.-J. Uther. – Helsinki, 2004. – 348 p.

300. Wierzbicka A. *Cross-Cultural Pragmatics. The semantics of Human Interaction* / Anna Wierzbicka. – Berlin, N. Y. : Mouton de Gruyter, 2003. – 502 p.

301. Wierzbicka A. *Emotions across languages and cultures. Diversity and universals* / Anna Wierzbicka. – Cambridge university press, 1999. – 349 p.

302. Wirt Sikes British Goblins : Welsh Folk-Lore, Fairy Mythology, Legends and Traditions., London : Sampson Low, Marston, Searle, & Rivington, Crown Buildings, 188 Fleet Street., 1880. – 326 p.

СПИСОК ДОВІДКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

303. ВТССУМ – Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. І. Т. Бусел]. – К. : Ірпінь : ВТ „Перун”, 2001. – 1440 с.

304. Етимологічний словник української мови : в 7 т. / [ред. кол. О. С. Мельничук (гол. ред.), І. К. Білодід, В. Т. Коломієць, О. Б. Ткаченко]. – К. : Наукова думка, 1982 –

Т. 1. : А–Г – 1982. – 631 с.

Т. 2. : Д–Копці – 1985. – 570 с.

Т. 4. : Н–П – 2003. – 654 с.

Т. 5. : Р–Т – 2006. – 704 с.

305. Лингвистический энциклопедический словарь [науч. – ред. совет изд-ва "Сов. энцикл.", Ин-т языкозн. АН СССР/ гл. ред. В. Н. Ярцева]. – М. : Советская энциклопедия, 1990. – 682 с.

306. Лингвистический энциклопедический словарь / [под общ. ред. М. Кожевникова и П. А. Николаева]. – М. : Советская энциклопедия, 1990 – 751 с.

307. Маковский М. М. Сравнительный словарь мифологической символики в индоевропейских языках / Марк Михайлович Маковский – М : Гуманитарный издательский центр, 1996. – 415 с.

308. Мифы народов мира : Энциклопедия: в 2-х т. / [глав. ред С. А. Токарев.] – М. : Рос. энциклопедия, 1977. – Т. 1 – 671 с.; 1982. – Т. 2. – 719 с.

309. Русская грамматика : в 2-х томах. – М. : Наука, 1980.–

Т. 1. – 1980 – 788 с.;

Т.2. – 1980 – 709 с.

310. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. – К. : Полтава : Довкілля, 2006. – 716 с.

311. Словник української мови / Академія наук Української РСР ордена трудового червоного прапора інститут мовознавства ім. О. О. Потебні : [ред. кол : І. К. Білодід... ред : А. А. Бурячок, П. П. Доценко]. – К. : Наукова думка, 1973. – 840 с.

312. Справочник лингвистических терминов / Сост. : Розенталь Д. Э., Теленкова М. А. – М. : Просвещение, 1976. – 544 с.

313. Тлумачний словник української мови : понад 12500 статей (близько 40 000 слів) [ред. В. С. Калачник]. – Х. : Прапор, 2005. – 992 с.

314. Українська мова. Енциклопедія / НАН України; Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні ; Інститут української мови / [ред. В. М. Русанівський]. – К. : "Українська енциклопедія" ім. М. П. Бажана, 2000. — 750 с.

315. Фасм. – Фасмер М. Этимологический словарь русского языка : в 4 т. / М. Фасмер. – М. : Прогресс, 1986 – . – Т. 1 : А – Д – 1986. – 198 с.; Т. 2 : Е – Муж – 1986. – 671 с.; Т. 3 : Муза – Сят – 1987. – 831 с.; Т. 4 : Т – Ящур – 1987. – 263 с.

316. Chambers Dictionary of Etymology [ed. Robert K/ Barnhart]. – France : MAME, 2000. – 1284 p.

317. Mackmillan Essential Dictionary for learners of English [ed. M. Rundell]. – China : Mackmillan Publishers Limited, 2003 – 861 p.

318. Mach. – Machek V. Etymologický slovník jazyka českého a slovenského / V. Machek. – Praha : ČSAV, 1957. – 627 s.

319. Online etymology dictionary [Електронний ресурс] / Douglas Harper. – 2001. – Режим доступу до словника : <http://www.etymonline.com>.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

320. Українські казки про тварин : (народні джерела). – К. : Техніка, 2005. – 320 с.
321. Казки про тварин / [упор. І. П. Берпезовський]. – К., 1979. – 576 с.
322. Казки про тварин. Українська народна творчість / [уклад. Альберт]. – Харків : Торсінг плюс, 2007. – 480 с.
323. Кривенька качечка / [за ред. О. Гребенюк]. – К. : Махаон, 2002. – 16 с.
324. Коза-Дерева. Українські народні казки / [за ред. А. І. Філатової]. – К. : “Інтерпрес ЛТД”, 1996. – 14 с.
325. Another Little Red Hen [Електронний ресурс] – Режим доступу до казки : <http://www.sacred-texts.com/neu/eng/efft/efft30.htm>.
326. The King of the Cats [Електронний ресурс] – Режим доступу до казки : <http://www.sacred-texts.com/neu/eng/efft/efft30.htm>.
327. The Dog and the Sparrow [Електронний ресурс] – Режим доступу до казки : <http://www.sacred-texts.com/neu/eng/efft/efft30.htm>.
328. The Clever Little Bird [Електронний ресурс] – Режим доступу до казки : <http://www.sacred-texts.com/neu/eng/efft/efft30.htm>.
329. The Puff-Ball and his Friends [Електронний ресурс] – Режим доступу до казки : <http://www.sacred-texts.com/neu/eng/efft/efft30.htm>.
330. The Fox and the Fish [Електронний ресурс] – Режим доступу до казки : <http://www.ruthenia.ru/folklore/thompson/k.htm>.
331. The Ant and the Elephant [Електронний ресурс] – Режим доступу до казки : <http://www.ruthenia.ru/folklore/thompson/k.htm>.
332. Three Little Pigs [Електронний ресурс] – Режим доступу до казки : books.tr200.ru/v.php?id=190561.
333. How Fifty Crocodiles Wanted to Eat Up One Little Rabbit [Електронний ресурс] – Режим доступу до казки : <http://www.sacred-texts.com/neu/eng/efft/efft30.htm>.

334. The Rabbit and the Fox [Электронный ресурс] – Режим доступа до казки : <http://www.sacred-texts.com/neu/eng/efft/efft30.htm>.

335. Why Hares Have Split Lips [Электронный ресурс] – Режим доступа до казки : <http://www.ruthenia.ru/folklore/thompson/a.htm>.

336. Why the Dog and the Man Live Together [Электронный ресурс] – Режим доступа до казки : <http://www.sacred-texts.com/neu/eng/efft/efft30.htm>.

337. Why Cocks Go to Sleep So Early [Электронный ресурс] – Режим доступа до казки : <http://www.all-ebooks.com/2009/07/18/55465-school-english-4164-april-2009.html>.

338. Why the Monkey and the Turtle Are Cold At Night [Электронный ресурс] – Режим доступа до казки : <http://www.all-ebooks.com/2009/07/18/55465-school-english-4164-april-2009.html>.

339. Why the Spider Has a Thin Waist [Электронный ресурс] – Режим доступа до казки : <http://www.all-ebooks.com/2009/07/18/55465-school-english-4164-april-2009.html>.

340. <http://ebk.net.ua/Book/synopsis/ukrlit/002.htm>

341. <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2044>

342. <http://osvita.ua/teacher/culture/1098>

343. <http://uk.wikipedia.org>

344. http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvkhdu/2009_9/reports/102-107.pdf

345. <http://www.ukrlit.vn.ua/info/dict/if1jo.htm>

346. http://www.ukrlit.vn.ua/info/folk/5_2.html